

IVSTI LIPSI

LOVANIVM:

id est,

OPIDI ET ACADEMIÆ EIVS DESCRIPTIO.

LIBRI TRES.

Alterâ editione, quæ est ab vltimâ Auctoris manu, aucti & correcti.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃc. x.
Cum Priuilegijs Cæsareo & duorum Regum.

ILLMO ET EXCELLMO
PRINCIPI
CAROLO,
DVCI CROYO
ET ARSCHOTANO,
S. R. I. PRINCIPI,
EQVITI AVREI VELLERIS.

LOVANIVM & HEVERLEAM, quæ deſcripſi, & quamquam nota, in maiorem notitiam & lucem protraxi, ea cui potiùs, quàm tibi Illme PRINCEPS donarem & dicarem? Scis vetus vinculum meum, & obſequij vel-ut ſacramentum, quo obſtringor: ſed ipſa res huc etiam ducit, quid dicam

temporis huius opportunitas? De re, ecce LOVANIVM, quid nisi veteri affectu & incolatu est tuum? Inhabitasti, & amasti olim, & optimas ibi artes hausisti: quarum fructu suauiter pasceris, & aut otia temporum fallis, aut tristitias ac curas, quæ (vt sunt humana) interueniunt, mitigas ac solaris. Sicut Helena illa, apud Homerum, pharmacum habuit ac propinauit

*Νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν τ' ἐπίληθον ἁπάντων:

*Quod luctum atque iras minuat, mala denique tollat.

tale sunt amœniores, & magis grauiores illæ litteræ, quas Philosophiam appellamus. Vtrasque Louanium, nostra Helena, propinauit: & gratiam debes, ac refers; & vel HEVERLEA tua dicet. Quæ tu illîc opera sub terrâ, & supra eam parasti, aut paras? quot ædificia, vias, hortos, fontes, arboreta instruxisti & adornasti, ingenio vel effectu admiranda? Certè LOVANIVM, & in eo studiosi, id

id eſt è pleraque Europâ iuuentus, obligantur, & voluptatem ac delectationem ſuam DVCI CROYO & ARSCHOTANO inſcribunt. Magne & magnanime PRINCEPS, fruere hac gloriâ: & illud à maximo Ariſtotele dictum tibi habe:

*Οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς, ἀλλ' εἰς τὰ κοινά.

Alij in luxum, conuiuia, aleam impendunt, vt nunc ſunt mores: tu poſteritatem habes in oculis, & vix, niſi alienum fructum, in operibus tuis ſpectas. Ergo iure hæc vtraque tua TIBI offero: & offero, niſi fallor, Opportunè. Quid enim? Nuptiæ tuæ ſunt, quas Belgica noſtra fauore & plauſu proſequitur: & priuatim multi votis, quæ voce, ſcriptis, donis teſtificantur, & conſignant. Viſum idem facere, monumento quod æuum ferre poſſet, & memoriam ad poſteros propagare magnæ huius diei. Iungitur tecum ſtirpe illuſtriſſima, dotibus animi

* Non qui in ſe inſumit, magnificus; ſed qui in publica.

ac corporis laudatiſſima, DOROTHEA CROYA, cognata tua: &, iungitur vinculo, quod niſi ſola mors non diſſoluit. O felicem copulam! coëunt Regum & Principum ſtemmata: & cùm vtrimque Hungariæ ſceptra fulgeant, illa etiam Hieroſolymorum adfert & miſcet. Nomen ipſum ſponſæ quanti eſt! DIVINVM DONVM: & ita accipe, magne PRINCEPS, atque è pulchrâ arbore ſtirpem ac propaginem Deum poſce. Ecce patrem eius, Ill^mum Principem CAROLVM-PHILIPPVM, Marchionem Haurechium, inter Belgicæ culmina; idem vouet, & tacitâ futuri gaudij ſpe pectus eius ſuauiter fouetur. Quid nos tui? palàm vota concipimus, eáque duplicia: TE cum TVA incolumes eſſe, & ex VTROQVE ſupereſſe, qui nomen & gloriam maiorum referant, & in natos natorum propagent. Homini-

bus

bus singulis breue curriculum, & mortalitas: stirpe & satione æterni fiunt. Estote. & conceptis verbis proferam:

DEVS ET FECVNDITAS
GENTI CROYAE
STIRPE, MERITIS, GLORIA
ILLVSTRISSIMAE,
POSTEROS IN AEVVM,
ET IN BONVM PVBLICVM,
DONATE.

Louanij scripsit & vouit

EXTIÆ TVAE

PP. cliens

I. LIPSIVS.

AD

AD LECTOREM.

AMVS *aliquid subitarium, & ex occasione natum, Lector, quam in Præfatione meâ vides. Historicum est, sed angustioribus finibus clausum, & nostros istos Louanienses vix exit. Ita nunc libuit, & decuit: alioqui fateor, eodem tenore & penè labore, Brabantiæ historiam prætexere potuissem. Nam initia tenebras aut salebras suas habent: reliquus cursus est in procliui. Quædam ab alijs, & præsertim* Petri Diuæi, *huius vrbis ciuis, & talium rerum diligentis, scriptis hausi: plura meâ industriâ addidi, & è remotioribus etiam scriptoribus conduxi. Non iacto. componi vellem: sed illud addo, pleraque omnia accuratiùs inquisita hîc esse, quæ alij* * δι' χερῶς, *& quomodocumque tradita porrò tradunt,*

* ex facili,

Securi, cadat an recto stet fabula talo.

Nos Veritati, nos Fidei litare, studium habuimus: & vbi non liceret, inopiam profiteri, nec impuris victimis sacrum profanare. Accipe, Lector, qualecumque hoc munus: & laborem nostrum pietatis titulo (patriam ornatum iuimus) vel excusa, vel quod malim ama. Ego te, & salue hoc natali meo quinquagesimo nono, xv. *Kal. Nouembr.* ∞. IↃC. V.

IVSTI LIPSI

LOVANIVM:

id est,

OPIDI ET ACADEMIÆ EIVS DESCRIPTIO.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Occasio sermonis, & in rem præparatio.

MBVLATIVNCVLA instituta nobis fuit sereno die, mense Sextili, ad collem vrbi vicinum: idque visendæ antiquitatis. Fama tenebat & tenet, arcem illic veterem fuisse, alij à Iulianis, alij à Normannicis temporibus: cuius vestigia exstarent: & cupido nos subijt videre, & arbitrari. Feceram olim (probè memini) ante annos triginta, duce *Petro Diuæo*, qui rerum nostratium, & quæ ad historiam veterem pertinerent, cupiens admodum sed & sciens erat: feceram, sed neque attenderam valdè, & in illo æuo vnicus Romanarum rerum, in con-

temptu ferè ceterarum eram; Nam fateor hoc ſtudium meum, ſiue morbum: nihil afficiebat, præter antiqua, & noſtri aut paullò ſuperioris æui omnia, vt Barbarica & ſordentia, contemnebam. Nunc in parte mutaui iudicium: & quamquam illa immenſum præfero, tamen & hæc in ſubſeciuis habeo, & iuuat etiam maiorum noſtrorum res, ingenia, mores noſſe, & quædam ex ijs in vſum aut exemplum transferre. Ergo hac mente in collem illum iui: qui ad Orientem vrbi huic imminet, & ſubiectum *Diliam* flumen parte vnâ ad Septemtrionem habet; alterâ, verſus Auſtrum, *Loam* collem & ſiluam; antrorſus autem, interiectam vrbi planiciem, pulchram, latam, & viridarijs aut pratis peramœnam. *Keſſelium-montem* vocant: an non à *Caſtello* (quaſi *Caſtel-berch*) quod olim illîc fuit? Sic appâret, nec aliud reperio: ſed ad rem, illuc iuimus, & comites fuerunt quattuor è ſtudiosâ noſtrâ iuuentute ſelecti. Miniſtrum meum addo: & quid omitto? canes meos maiores duos, qui auidè ſunt aſſectati, aut præcurrerunt, vt feruor & ingenium illorum amat. *Mopſulus* meus domi ſeruauit: nec ille viſus, corpore paruo, ætate grandiuſculâ, ad longiuſculum hoc iter eſſe. Nec mei quidem volebant me, niſi equitem, ire: ſed libuit vires poſt morbum experiri, & montana illa ac prærupta equo non faciebant. Ergo iuimus: in viâ è meis vnus; Lipſi, ab exteris ego venio, & è Batauiâ recens: quàm iuuaret ſcire de Louanio veſtro vlteriora paullò & veteriora! Louanio, quod famâ ſic diffuſum eſt; Louanio, quod mœnibus etiam & ambitu ſic magnum. Et fuítne res tanta? an verum eſt, famam in maius omnia ferre: & maius hîc nihil, quàm

quod

quod oculis vſurpamus, affirmandum? LIPS. Imò affirmandum. ſcitote Louanium rem inſignem, rem hiſtoriâ & notitiâ dignam fuiſſe: ſed fuiſſe, & fato rerum humanarum huc redactum. Quid enim nunc, niſi vos pauci ſtudioſi, ſuſtinetis? Pauci, ſi meum adoleſcentiæ æuum video: & ante annos trigintaſeptem, ſcio ad ſeptena aut octona millia eorum, qui Muſis operabantur, domicilium hîc habuiſſe. Pulcher aſpectus! cùm Bataui, Friſij, Menapij, vlteriores Germani, & magna nobilitas occurreret: cùm Galli, Britanni, Hiſpani, Itali, & è longinquis etiam gentibus Europæ. Hæc nos vidimus, & mixti ijs fuimus: nunc, *Heu*! neque aliud, quàm *Heu*, dico. AVD. At Lipſi, bone doctor, quin tu inter ambulandum paullò altiùs repetita hæc nos edoces: & tempus viamque fallimus delectabili ſermone? LIPS. Licet. nam amo locum, eiuſque memoriam cupio ire propagatum. quidni? veteris meæ parentis, & pænè patriæ: quoniam & *Iſca* mea hanc dominam & velut matrem vrbem agnoſcit: & maiores etiam mei quidam originem iſtinc ducunt. Vt hæc non ſint; Muſæ & illæ artes, quas colimus, hîc locum habent: & noſipſi quot iam annos aut diſcimus hîc, aut docemus? Certè adficior, & illuſtrare opidum ingenio, ſtilo, voce capior: & iam audite. Nam ordior. vos ingeniorum Muſæ præſides, tu mater earum Memoria, adſpirate, & per obliqua aut oblîta æui euntem ducite, & in tenebris prælucete. Tenebris, quas paucitati ſcriptorum aſſignamus: & malo fato, neque noſtrâ neque aliâ linguâ, res maiorum curioſè aut fideliter proditæ; & pauca quæ exſtant, fabulis aut ludibrijs aſperſa, melior mens non admittit.

Vulgus probat, imò iactat, ſcio: & ab Hectore & Phrygibus, aut Romanis, ſiue etiam Scotis, petimur; & ſeries deinde texitur: dij deæque, quàm non vana ſolùm, ſed ridicula! & pueri, qui fari incipiunt, aſpernentur. Itaque talia ne exſpectate: vera & ſeria amamus; & vbi ea deſunt, ſilere aut opinari.

CAP. II.

De æuo & nomine Louanij, reiectæ opinationes leues, aut fabellæ.

* Valdè celebrem

VENIAMVS ergo ad inclytam hanc, & Homeri verbo * ἀριδείκετον vrbem: à capite inquiramus. *Quando*, *Quanta*, *Qualis* fuerit: & diſtinctè de Æuo, Magnitudine eius, & Progreſſu aut Regreſſu dicamus. Hi limites ſermonis noſtri erunt: non excedam: ordinem amo: ſi facio, reprehendite me, & intra metas coërcete. AVD. Certè ordinem amas, gloriari potes: & eâ re palmam non aufert hæc, fortaſſe nec prior ætas. LIPS. Tu amanter, vt ſoles: ſed *baccare frontem mihi cinge*: nos pergamus. Quæſiui, *Quando*? & hanc inter primas laudes opida ſibi vindicant, antiquitatem & æuum habere. An noſtrum Louanium? Si nomen hoc vides, non opinor: perantiquum non eſt. ſi quorumdam ſenſum aut opinationes; Cæſarem & Romanos licet iactare. *Grudios* ille memorat: ecce ſunt, qui Louanienſes interpretentur. AVD. Bonâ veniâ. non ſunt illi, minimè gentium: & Brugenſes iam ſibi varijs argumentis adſumpſerunt. LIPS. Per me habeant: vtrumque opidum amo, & vtraſque, vt olim appellaui, Belgicæ no-

ſtræ

ſtræ Athenas. Sed mihi crede, neque hîc neque ibi firmitas eſt: ventuli opinionum ſunt, quibus nimis indulgent, & ferri ſe ijs patiuntur ingenia quædam huius æui. Conuenit in illos hoc magni vatis:

* —— ψεύδεα πολλὰ λέγειν, ἐτύμοισιν ὅμοια. ** dicere vana haud abſona veris.*

AVD. At alia opinio veracior, *Leuacos* Cæſaris eſſe: & magis, ſi *Louacos* ſcribas. Quid caput moues? LIPS. Etiam abnuo. Ecce *Leuacos* noſtros finitimos, *Levvenſes* eſſe, nónne vero, certè verbo, propiùs aſſidet? Quis autem feret te aut alium, pro arbitrio reſcribentem? Dicamus, quod res eſt: ignota hæc eſſe, & Æui caligine quâdam inuoluta, aut ſepulta. At ipſum *Louanij* nomen ſatis priſcum eſt: & inuenio ante annos circiter DCCXX. *Reginoni* nominatum. Quin vetuſtius tamen fuerit, vix ambigo: ſed firmo teſtimonio (quod ad opidum quidem attinet) aut de ſcripto, aliam tabellam vix licet proferre. AVD. Imò alia teſtimonia. Annales noſtri habent, *centum ſexaginta* ante Chriſtum natũ annis, *Lupum* quemdam Scotorum dynaſtam ſiue regulum, hoc opidum condidiſſe, & nomen à ſe indidiſſe. LIPS. Qui Annales? illíne plebeij & triti, quos pleroſque (& initia præſertim) ſomniculoſa anus condidiſſe videatur? Da veniã rem dicenti: ſunt hæc * παίδων ἀθύρματα, & verè * ἀδρανέοντες ὄνειροι. ** Luſus puerorum. * Somnia tenuia.* Atquin etiam hoc audiendum eſt, Lupum iſtum nomen à ſe dediſſe opido, & *Lupoſinam* appellaſſe: quod Galliſſantes *Lou-ſin* mox dixerunt. O bellaria! diripiamus. Nugæ, nugæ, ſine capite, ſine auctore: tam herclè quàm illud, tempore Iulij Cæſaris templum *Veſtæ* hîc fuiſſe, ipſo loco (viden' quàm ſignatè?) vbi nunc *Diui Michaelis* eſt: & quia ibi laudes dijs ſolent dicere, quod no-

strâ linguâ *Louen* est, *Louanium* appellatum. Quid tibi dicam? piget vel tangere, quæ alij amplectuntur: & quis huic narratiunculæ color? Scilicet templum Vestæ in opidi portâ solent condere: (nam ita ibi est) aut laudare deos tantùm in Vestę. Quòd si alibi, & in alijs opidis: cur hæc nomenclatura hîc eximia? At ego nugas ago, cùm refello: de re censeo. Louaninm, quod nunc compâret, sub illa Normannica tempora atque annos qui in Reginone, conditum fuisse: (mox videbimus) nomē autem ab ipso situ, linguâ nostrâ inditum olim tractui huic esse. Est ad Orientem, quò nunc imus, ex aduerso ecce collis & silua ista: quam *Lo* etiamnunc vocant, & *Lo-bergh*, & *Lo-bosch*: est & subiecta ista pulcherrima planicies, ad flumē, quam vetus lingua *Vên* dixit. Inde *Venæ* Batauorum etiam hodie, vnde cespes ille vstibilis eruitur: & superioribus annis, certò comperi in pratis hîc Martiniēsium, quæ vocamus, idem genus eductum. Ergo *Louanium*, siue vt vulgata & vera vox est, *Louen*: dictum quasi *Lo-uen*, humida planicies ista *Loæ* subiecta. Latini* *Louanium* fecerunt, Gallicam magis pronunciationem *Louuain* secuti: & nos retinemus. etsi in priscis diplomatibus aut libris, mutato genere, *Louaniam* plerumque legi. Neque aliter sanè [1] Thomas Cantipratanus, qui ante trecentos quinquaginta circiter annos hîc vixit, scripsitque. Virum perdoctum etiam noui, qui in suis ad me litteris semper *Lovvanium*, duplici *vv*. scribit: sed quâ caussâ, & an caussâ, fateor me ignorare.

* Verius *Louenium*

N O T A.

1. Thomas Cantipratanus inter discipulos Alberti Magni, atque ordinis eiusdem siue cœtus, obijt anno ∞ CCLXIII. Scripsit de

de Apibus myſticis varium & iucundum opus, ſalubribus monitis exemplisque refertum: ſunt & qui Ariſtotelis verſionem veterem, quæ in ſcholis obtinet, illi eant adſcriptum.

CAP. III.

Conditus opidi ad Normannica tempora relatus: & de ijs igitur prædictum, & immani tunc vaſtitate.

De nomine, hoc ſcio: de primo conditu, diuinum oporteat eſſe, qui certò dicat. Illud habeo aſſerere, Normannicis illis temporibus clarum fuiſſe, aut certè inclaruiſſe: & maximè à ſtrage, quam piratica & prędatoria ea gens ingentem & memorabilem hîc eſt paſſa. Res ita habet. Normanni, colluuies hominum, à Septemtrionis oris, itemque viciniore Germaniâ, exigua primò manus, mox pro ſucceſſu auctis viribus, ingentes claſſes, multa hominum millia, per annos aliquot, imò ſæcula, in Galliam, Britanniam, Italiam, Siciliam, Græciam ipſam immiſerunt. Incredibile dictu eſt, quas clades dederint: & Gothi, Hunni, Vandali, modeſtiæ laudem habeant (ſi quis comparat) præ iſtorum rapinâ, cæde, flammâ. Horror me tenet, fateor, recolentem: & priores illi Barbari impetu valuerunt, & velut fulmen percuſſerunt, abierunt; iſti iterarunt, redierunt, & repetitis tamquam ictibus Europam, irâ quâdam Numinis, non dicam afflixerunt, ſed perdiderunt. Prima origo à *Saxonibus*, qui claſſibus littora infeſtarunt, iamtum à *Conſtantini* temporibus: & ſcriptores ab eo ęuo, aut infrà, meminerũt. Iidem iuſto exercitu Britannias inuaſerunt, ceperunt, tenuerunt: deniq; mox Normanni in vicem locumque veniunt, & ab anno Chri- Anno Christi, ccccxlvii.

Christiano DCCC. auditum hoc nomen & formidatum. *Caroli Magni* imperio primùm innotuêre, & nihil vim aut magnitudinem viri reueriti, Galliæ & Germaniæ limitem inuaserunt. Sed primò limitem: mox per fluuiorum ora se insinuantes, ipsa penetralia petiuerũt florentissimarum regionum. Quod maximè accidit *Caroli Calui* imperio, circa annum DCCCXLVI. cùm *Godefridus* eorum rex in Frisiam appulit, classe ducentarum nauium: prœlijs aliquot incolas & accolas vicit: ac denique vectigalis nomine *centum viginti argenti libras* accipiunt, & in annos paciscuntur. *Frisiam* autem latè illa ætas appellat, & Hollandiam ipsam (obseruaui) includit. Nam & *Rineburga* & *Fladertinga*, Frisiæ (siue, vt ipsi, *Fresiæ*) vrbes memorantur. Atque hæc vastatio viginti annos tenuit: cùm domum reuersi, ciuili factione & bellis distinentur: non tamen in longum: iterumq́ue Galliam repetunt, atque *oram Ligeris fluminis occupantes, Nannetensem, Andegauensem, Pictauensem, Turonicam prouinciam crudeliter sunt depopulati*. Ita Regino & Sigebertus: & vidésne florentissima Galliarum attrita? atque illinc in Germaniam ausi, à *Ludouico Secundo* Imp. repulsi sunt, sed non cæsi aut fracti. Nam ecce iterùm mox in Galliam, & *duo simul reges* (verba Reginonis dabo) *Godefridus & Sigefridus, cum* INÆSTIMABILI MVLTITVDINE *peditum & equitum aduenêre*. Peruagati deinde sunt (è Sigeberto assumo) *Franciam & Lotharingiam, Ambianum, Atrebates, Corbeiam, Camaracum, Taruennam, fines Morinorum, Menapiorum, Brachatensium, omnémque circa Scaldim fluuium terram. Inde VValam fluuium ingressi, totam Bataulam,* pala-

Anno DCCCLXVI.

Anno DCCCLXXXI.

palatium etiam Neomagi (ingentis magnitudinis, ait Regino, *miriq́; operis) incendunt.* Heu cladem! & vis metiri? metire animo maximas & pulcherrimas regiones. Breui sermone hæc dicuntur, & transeuntur: sed attenta miserationem habent, & stuporem. Neque etiam finis. *Per Mosam mox ascendunt, & Leodicum, Traiectum, Tungros, Coloniam Agrippinam, Bonnam, cum adiacentibus castellis comburunt. Aquis in palatio equos stabulantur, & palatiū incendunt: præterea monasterium Stabulaus, Malmundarium, Indam, Pruniam.* Hæc ita Sigebertus: Regino & alij addunt, *combustum Tulpiacum, Iuliacum, Nouesium,* alia minora. Et modicâ quiete sumptâ, anno sequenti Mosellâ flumine subuecti, *Treuerim incendunt, & Metim vsq; perueniunt, ibiq́; prælio vincunt, & Episcopum occidunt.* Bone Deus, quod flagellum, imò quam procellam iræ tuæ in Europam immisisti? neque alia exsequor: iuisse in Italiam, Siciliam, Græciam, & Byzantium ipsum.

NOTA.

1. Menapij, quos alij *Menapiscos,* & *Pagum* item *Menapiscum* scribunt, fuere supra Morinos, id est, superiora Flandriæ tenuerunt. Orti ab illis Cæsaris Menapijs videntur, & migratione huc venisse.

CAP. IIII.

Louanij Normanni fuerunt, sederunt, & graui ibi prælio attriti, aut deleti.

AD rem meam & institutum apto. Illi igitur, anno pòst, *Franciam repetentes* (ait Regino) * *Sonum fluuium*

*Hodie *Somona*: in scidis, *Somna.*

fluuium intrant, ibíque conſederunt. Et poſt multas incurſiones, à Carlomanno, rege Francorum, duodecim millia argenti probatii pondo, pro tributo, exigunt: & ſic in duodecim annos pacem promittentes, mare repetunt. Ecce pactionem: etiámne pacem? non fuit: & ô perfidiam! Pecuniâ illâ, alijque muneribus acceptis, ſtatim poſt annum, mortuo Carlomanno, redeunt: cauillati, *ſe cum rege Francorum, non etiam cum Francis fœdus pepigiſſe.* Atque ita, vt ad noſtra iam veniamus, *à Sono exeunt* (ait Regino) *& in regnum Lotharij rurſus reuertentes, in loco, qui dicitur* LOVEN, *caſtra metati ſunt: & continuis infeſtationibus vtraque regna fatigant.* Quæ vtraque? Galliæ, & Lotharingiæ: quæ iam auulſa erat, vt in loco dicemus. AVD. Satis hæc mihi mira: quippe piratas, & nauibus aduenisse eos facis: & tamen narrationes tuæ ad penetralia terrarum ducunt. Sanè: Louanium noſtrum ſatis longinquum à mari eſt: quid *Treuiri, Atrebates, Camaracum*, & quæ narraſti? LIPS. Et verè narraui: ſed tetigi obiter & prædixi (parùm à te obſeruatum) fluminibus ſe inſinuaſſe, atque ita ad vlteriora & interiora veniſſe. Præſumendum igitur, magnas minoreſque naues habuiſſe: atque illis in ſtatione alibi relictis, his minoribus aſcendiſſe, & quæ etiam tuta ab eâ peſte videbantur, vaſtaſſe. Sic Louanium nunc veniſſe: etſi Dilia noſter grandiorum nauium non eſt tolerans, ſed modicas tamen admittit. Ergo iam Louanij ſunt, & hærent. placuit amœniſſima planicies, & in ambitu agri fertiles: nec procul Scaldis & mare, ad quod in diſcrimine recurrant. Miſit quidem in eos exercitum *Carolus Craſſus* Imp.

Anno DCCCLXXXV.

ſed,

ſed, præter dedecus, nihil retulit: atque ipſi animo auctiores, biennio pòſt *à Louanio exeuntes* (iterùm Regino) *Sequanam ingrediuntur, & Pariſios obſidione cingunt.* Mittit & tunc Imp. *Henricum Ducem*, cum valido exercitu: ſed illi aſtu militari, foſſas leui ſtipulâ & terrâ integunt, & Henricum neſcium præcipitant, turbant, cædunt. Denique poſt annuam ferè obſidionem, argento accepto, abeunt: pars in *Normanniam, quam ad incolendum à rege accepit*; pars aliò delapſi, & hoſtiliter *Burgundiam, Senones, Trecas vrbem incendunt, & Virdunum ac Tullum vſque omnia populantur*. Videtis per florentiſſimi regni membra, & ipſa, vt ſic dicam, vitalia, graſſari Barbaros? Pergunt etiam, & Britanniam atque Aremoricos petunt: ſed repulſi, *duodecim millia ſuorum amittunt*. Ita Lotharingiam noſtram iterùm repetunt, Anno DCCCXCV. & circa Moſam fluuium, obuiis Arnulphi Imperatoris copijs, *cùm torrentem qui dicitur Gulid tranſiſſent, ſubſtiterunt*. Ingens ibi pugna, ſed Barbaris pro meliore fuit: & cadit inter alios *Sundolchus* (quibuſdam *Sundaroldus*) Archiepiſcopus Moguntinus; cadit & *Arnulphus* Comes, limitis Præfectus; & ex alijs multa millia. A v d. Ne graue ſit, quis ille *Gulid* torrens? & iuuet noſſe à clade iſtâ memorabilem, nec longinquum nobis locum. L i p s. Haud liquidò dicam. ſuſpicor eſſe in *Falckenburgenſi* tractu, paullò infra *Traiectum* opidum: vbi *Vll* riuus cernitur, & quà Moſâ excipitur, pagus qui *Guel* nomen etiamnunc habet. Eſt & *Guelpen* in viciniâ riuus, & pagus: veſtigia illius nomenclaturæ. Sanè Regino paullò pòſt, *Gulia locum* etiam dixit. Sed iam adeſte, & tot iſtis triſtibus lętiora ſubnectamus. Arnulphus enim

Imp. seriò iam excîtus, & de salute non de dignitate solùm anxius, pace cum Sclauis Morauisque factâ, *vires vtriusque regni* (Germaniæ & Galliæ) *contrahit*, & ipse approperat, suo ductu rem gesturus. *Quod illi cernentes* (Reginonem recito) *super fluuium, qui Thilia dicitur, ligno & terræ congerie, more solito se communiunt: & cachinnis & exprobrationibus agmina lacessunt, ingeminantes vt memorarentur Guliæ, turpisq́ ibi fugæ.* Hæc & in Fuldensibus Annalibus reperio, sed corrupta, his verbis: *Normanni, deuastatâ ex maximâ parte regni Hlotarici regione, prope fluuium* * *Clyla, loco qui dicitur* * *Louonnium, sepibus (more eorum) munitione septâ, securi consederunt*. Facile ea ad verum dirigere: nos ad pugnam & victoriam eamus. Imperator enim, propinquo discrimine, suos excitat: iniurias illorum, atque impia facta, commemorat. *Nam cui sexui, ordini, ætati tot annos, in tot regionibus, pepercisse? non senibus, non pueris, non sacrati ordinis viris fœminísque: quos viles ad prædam, ludibrio mactassent. Immanes*, inquit, *belluas, non homines, nisi à facie, videtis. Nihil auaritiæ, nihil libidini, nihil sæuitiæ exceptum: nec imperium aut gloriam, prædam suam & alienum exitium quærunt tantùm. Et hominum dico? tectorum & ædium: templorum etiam, & contemptu religionis in Diuos ipsos ferrum ignémque capiunt, & grassantur. Exardescite. & dolorem vestrum in vltionem, iram in virtutem conferte. Agite Dei hominúmque caussam, & pulcherrimum titulum induite, Orbis terrarum defensores. En robora hîc Germaniæ, & Galliæ; quidquid virium aut spei est, in manibus vestris posuimus: has exserite, viros ostendite,*

* Vult *Diliam* dicere.
* Est *Louanium*.

dite, victores olim & nuper tot gentium, & noui imperij conditores. Pacem aut pacta cum hac latronum & sacrilegorum colluuie nemo cogitet: vincendum, aut moriendum est: & vincetis, si persuasi eritis mori. Iterùm dico, VINCETIS, *& in hoc omine signa canant.* Dixerat Imperator apud alacrem iam instinctumque exercitum: & quia hostes flumine aut palude claudebantur, nec in equis facile eos aggredi; omnes clamant equos dimittendos, hostem in recessu ac latebris suis quærendum inuadendumque: & faciunt. Nec illi segniùs pro salute arma expediunt, ordines instruunt, subsidijs firmant; tot prœlijs & victorijs docti, vel feroces. Concurritur, impellunt & impelluntur; cædes, gemitus, clamor miscentur; & ambigebat etiam Victoria, donec *Deo vires cælitus administrante, vsque ad internecionem ferro hostes cæduntur: ita vt ex* INNVMERABILI *multitudine, vix residuus esset, qui ad classem nuncium reportaret.* Hæc Regino, quem libenter aduoco, haud longè nimis ab eâ ætate remotum. Sed & Fuldense Chronicum quædam suppeditat, scribitque in fugâ plerosque flumine mersos, *ita vt cadaueribus interceptus alueus, siccus appareret.* Cæsos etiam *duos eorum reges, Sigefridum & Godefridum; regia signa* XVI. *ablata, & in Baioariam, testimonium victoriæ, transmissa.* Addit & illud mirum, *à parte Christianorum* VNVM *tantùm hominem occisum, ídque compertum* affirmat. Quid Helmoldus cognomento Presbyter? *Centum millibus paganorum prostratis in bello, vix* VNVS *de Christianis cecidisse repertus est.* Quem Helmoldum ante annos circiter CCCC. in Germaniâ scitote scripsisse: & ex eo Lib. I. Chron. cap. VII.

 obser-

obſeruate de C. *millibus* (alij XCV. numerant) occiſis. Egregia victoria, & quæ furorem Barbaricum non repreſſit ſolùm, ſed exſtinxit.

NOTA.

1. *Guel nomen*] Neque enim ipſum *Juliacum* eſſe arbitror (quod olim amicum video ſentire) etſi nomen alludit. Nam ex Regione, ad ipſum Moſam hæc geſta, à quo diſſidet ſanè id opidum.

CAP. V.

Diei eius lætitia, & nunc etiam memoria. Initium interioris opidi, & poſteà portarum è lapide, ac murorum.

AVD. Certè egregia victoria: & ô felix Louanium, in cuius finibus ea parta! LIPS. Imò in oculis eius, & pænè dicam noſtris, parta. Videtíſne planiciem iſtam ad ſiniſtram, Diliam verſus, quæ montem *Keſſelium* (quò nunc imus) interiacet, & *Arſchotanam* portam? Prata ſunt, & quædam etiamnunc paluſtria: ego nihil ambigo in eoipſo loco pugnam hanc pugnatam. Sanè porta ea ab antiquo dicta, [1] *Duilach-poorte*: ſiue à paluſtribus (*Doy-laeghe* nos ſic appellamus) ſiue à mortuis, *Doo-laeghe*. & quòd cæſi ibi ſepulti. Victoriæ quidem eius illuſtris memoria hodieque agitur, ſed non omnibus gnara aut obſeruata. Nam dies ille feſti publici, qui nunc inſtat, Kalendis Septembribus, quem Supplicatione annuâ, ludis, conuiuijs, lætitiaque celebramus, originem iſtam habet: & monumentum eſt feliciſſimæ illius pugnæ. Hoc Annales dicti Fuldenſes mihi aſſerunt, & diem hunc celebrem, auctore ipſo Arnulpho, probant. *Eodem in lo-*

in loco, inquiunt (vbi pugnatum) *die .... Kal. Leitanias rex celebrari præcepit: & ipse, cum omni exercitu, laudes Deo canendo* PROCESSIT, *qui talem victoriam suis tribuit*. Habetis *Leitanias* & preces, habetis *Processionem*: quæ pius Princeps pro militari triumpho vsurpauit, & diem eumdem posteris sacrauit. Quem diem? in Chronico deficit, & lacuna est: sed facilè supplebitur, *die Septembr. Kalendarum*. Nam sic res fuit, & memoria nunc manet. Atque hæc igitur (vt in argumenti mei lineam redeam) prima Louanij mentio est: neque opidi tamen, sed loci. Obseruate Reginonis verba: *in loco, qui dicitur Louen:* & potuit ipsa planicies aut tractus sic dici. Potuerunt & domus paucæ, aut vicus esse, more veterum Germanorum: de opido sanè aut castro, nihil etiam lectũ. Et vultis sententiam meam promam? Opinor ab hac victoriâ, & à Normannorum istîc sessione, Louanio ortum, aut certè frequentiam datam. Nam manserũt, vt in opportuno loco, per annos circiter vndecim; si pugna ista fuit anno DCCCXCV. vt Sigebertus atque alij numerant: aut octo, si anno DCCCXCII. vt quidam. Quomodocumque; probabile, imò verum est, quòd sese tanto illo tempore munierint, ædes aut tabernacula struxerint, sibi receptaculum & suis prædis. Hoc disertim in Reginonis verbis erat, si attendistis: *Ligno & terræ congerie* munitos fuisse: hoc in Fuldensi Chronico, *sepibus munitionem sepsisse*. Intelligunt vallum fecisse, more inferioris æui; terrâ infrà, supernè sudibus infixis firmatum. Atque ego hoc initium opidi fuisse arbitror: & confluxisse ad felicem locum, & victoriâ recenti insignem, plures accolas aut aduenas, & castra illa in vrbem vertisse. AVD. Vísne ergo interius

istud

istud opidum (nam de exteriore aliud est) Normannica illa castra & munitionem fuisse? LIPS. Hoc volo. quid ergo? inquies. etiámne Portæ, & muri isti sunt ab illis? Hoc nolo. imò de muris constat ex archiuis vrbicis (etsi pauca talia ibi notantur) constat, inquam, è lapide primùm structos anno ∞. C. LVI. quod fuit *Godofredo Tertio* Duce nostro imperante. Diu herclè post Normannos: & eousque è terrâ aut ligno mansisse. Quid Portæ? palàm vetustioris operis sunt, & facilè sexcentesimum, aut vltrà, annum (siquid mei iudicij est) æquant. Inspicite. & præsertim illam quæ* *Lupina* dicitur, domui meæ vicinam; illam *Sancto-Quintinianam*; illam *Michaëlinam:* manifesta vestigia æui & antiquitatis præ se ferunt. quod idem in reliquis etiam (credo octo esse:) siquis examinat, & à fundamentis curiosè lustrat. Nam superiùs, nouella manus sæpè interuênit, & per partes, cùm labi cœperunt, sunt instauratæ. AVD. Sanè de *Lupinâ*, veterem addico: & sunt qui eam quoque trahant in argumentum *Lupi* illius conditoris. LIPS. Gerræ. Lupi duo insculpti, etsi nunc exolescentes, comparent, cum viro aliquo, siue Deo medio: & sunt qui Martem fuisse opinentur. Tempus exêdit, neque lapis firmissimus est contra eius cælique iniurias: & ideò haud liquidò discernamus. Ceterùm reliquæ, duæ præsertim quas prædixi, nihil antiquitate huic cedunt. Quid tu Rubeni? nam dicturire aliquid videris. AVD. De lupis illis insculptis, caussam requiro. LIPS. Apollo ego sum? & vis diuinem? Potuit fortuitum aliquid esse: & lupus aut lupi eo loci capti, siue interfecti. Potuit insigne esse Martialis gentis: potuit & ab arbitrio sculptoris ornamentum

* VVolff-poorte.

mentum aut parergon apponi. Quid etiam? Dei illius (siue Mars, siue Faunus potiùs capripes fuit, vt mihi videtur) comites atque asseclas liceat censere. Nam in istis trepido pede imus:

Quale per incertam lunam, sub luce malignâ,
Est iter in siluis. vbi cælum condidit vmbrâ
Iupiter, & rebus nox abstulit atra colorem.

Vnum illud scio, primum opidum sine muris, sine lapideis portis fuisse: & has tamen ante illos structas: quid ita? quia maioris scilicet vsus, & pænè necessarij sunt, ad claudendum, ad reserandum. AVD. At satis mirum, tam serotinos muros circumiectos. LIPS. Non mirum. maiores nostri non sic curiosi, aut politi: neque Italiam cogita, aut Romanos. Adspice vicinum istud & vetus *Leodicum*: neque id quidem muros habuit, nisi à sexcentis paullò ampliùs annis. Sigebertus: *Anno* DCCCCLXX. *Rogerus ordinatur Episcopus Leodicensium. hic muro vrbem circumcinxit, & ædificijs honestauit.*

NOTA.

1. *Duilach-poorte.*] Aliquid conijciens & ambigens dico. Sed addo, posse videri dictum quasi *D'Wtlaege-poorte*: quia fluuio ibi grandi & coëunte, merces exponuntur & imponuntur: quod hodieque obtinet.

2. *Lupinâ.*] Quam audio, in schidis quibusdam, *Portam Priapi* dici: quasi illi imago insculpta sit eius Dei. Sed audio, non etiam vidi.

CAP. VI.

De Arce siue Burgo, non videri perantiquam: nec nisi Comitum domicilium fuisse.

OPIDI igitur hæc origo: quæ *Burgi*, vt vocamus, siue Arcis? Nam ea extra vetus hoc Louanium est, in colle qui flumini imminet, ad Septemtrionem obuersa. *Julium Cæsarem* auctorem inscribunt, scio, & indignentur abnuenti: tamen ego, vt Æneas, has vmbras opinionum gladio rationis diuerberem, & leui ictu fugem. Cæsarem hîc fuisse, non equidem eo negatum: quis dicit castra aut præsidium habuisse? quis arcem condidisse? Ipsa structura scilicet! quæ adeò Iuliani aut Romani operis non est, vt vix Barbarici vllius vetusti. Sunt in parte occiduâ muri, fateor, lapides aliqui exesi, attriti: sed ne imponant, & antiquitatem persuadeāt, ex illo fragili genere, arenoso, cinericio aut subrusso, & quod in puluerem ex facili soluatur. Non sunt, inquam, ferendo æuo. Enimuerò siquis in Italiâ aut prouincijs antiqua opera vidit; primo adspectu istud despuet: rude, vile, informe, & vt iterùm dicam, Barbaricæ ac nouitiæ structuræ. Videtur tamen meminisse eius ante annos ferè quingentos Sigebertus: *Anno*, inquit, ∞. C. XII. *Henricus Imp. Godefridum Ducem cum exercitu in fines Bratuspantium mittit, ad obsidendum castrum Louanium: sed inefficax redijt*. Hoc scimus fuisse tempore *Lamberti* nostri, primi Comitis: sed cur de Arce magis, quàm opido accipiunt? Ego de isto. & scio sæpè *Castra* ab illius æui scriptoribus nominari ipsa opida (quia Castrorum milita-

rium

rium ritu, vallo & fossis clausa:) arces autem, *Castella.* Ita *Castrum Antuerpiam, Gandam, Valentianas*, atque alia lego. Arcem igitur istam, siquis meum sensum quærit, censeo à Comitibus nostris ante quadringentos aut circiter annos structam, sibi domicilium: vt solent illâ tempestate libenter in edito ædificare, & habitare. Argumentum, quòd *Henricum Primum* Comitem Annales tradunt *in Arce interfectum*. Ergo in eâ agebat: atque etiam absens *Burggrauium* (sic vocabant; id est, *Arcis-comitem*, siue Præfectum) habebat, qui vice suâ incoleret & curaret. Lego instauratum hoc ædificium, publico Senatus huius decreto & sumptu, anno ∞. CCC. LXXV. atque ea est, quam nunc videtis. O antiquitatem! rideamus. Quid autem anteà fuerit, liquidò nescio: maius aut elegantius suspicari vix possum, etsi in æstimatione locus habitus, quia vetusta scilicet Comitum sedes. Itaque & liberos suos ferè hîc locabant, & alebant: etsi alibi iam, aucto imperio, domicilium suum haberent. Quod ad inferiora tempora obseruatum, *Carolus* noster *Quintus* dicet: qui cum sororibus suis puer hîc est educatus. Lego & exteros Principes, siqui aduenirent, metationem accepisse, & velut per honorem in veteri Aulâ collocatos. Sic *Eduardus* ille, rex Angliæ, qui *Philippo* Galliæ bellum fecit, cùm in Belgicam venisset, societatem & auxilia rogaturus; cum vxore totam hiemem in Arce egit. Et verò prospectus circùm pulcherrimus est, aër etiam purus & salutaris. Puteus in eâ miræ profunditatis: egregium opus, & quod vnum ibi notes.

Anno ∞. CCC.XXX. VIII.

CAP. VII.

Opidi exterioris initium, mœnium operositas & magnitudo.

QVID iam? de Exteriore etiam opido requiritis? neque illud antiquum esse, sed æuo pòst, alteri circumiectum, oculi statim affirmant. Scilicet vetus illud Louanium florere cœpit opibus virisque, & auctâ deinde per lanificium maximè multitudine, opus fuit pomœrium producere, & vastum hunc ambitum includere, quem videtis. Quando id factum? Archiua produnt, *cœptos muros eos strui anno* ∞. CCC. LVII. *& biennio statim perfectos*. Id fuit *VVenceslao & Ioannâ* Principibus, quorum imperio & floruisse & defloruisse hanc vrbem, verè dicam. Quid tibi est Santene? quid corrugas, & aspernaris? AVD. Non equidem reijcio temerè; sed diffido & subsisto. Tantúmne opus *biennio*? nam ego oculis pedibusque peragraui, & cogitatione mensus sum: magnum, diffusum, elegans, validum, multiplex: nec mihi videatur vel decennio vnum opidum confecisse. Opidum? prouincia si concurrat & conferat, multum sit vel sic absolutum in eo spatio esse. LIPS. Atqui fuit, ne ambige, nec publicis scriptis fidem detrahe, quæ clarè adfirmant. Et quid potuit illo æuo testatius esse? At tu nostram inertiam aut impotentiam consideras fortasse: qui validi sumus tantùm in vitia & luxum. Maiores nostri priuatim haud diuites, publicè erant: & in patriæ vsum aut ornamentum liberaliter sua impendebant. Sed caput rei, se quoque impendebant. id est,

id est, ipsi ciues atque incolæ, credo & accolæ, manus accommodabant: & gratuito labore magna pars hæc operum surrexit. Ipsi qui mercedem capiebant; exiguam, vt tunc res erat, & annonæ laxitas. atque ita hîc & alibi templorum moles, ædificia publica struxerunt, quæ miremur magis, quàm imitemur. Sed totum igitur hoc opus biennio. quale? videte mihi fossas istas primùm latas, profundas; atque eas sæpè per viuum silicem, aut scruposam terram, percussas. Videte muros lateritio pulchro opere, & sectis deinde lapidibus albis, latis magnisque, interstinctos aut intectos. eosdem validis fundamentis ab imâ fossâ eductos: sic vt operis tertia pars vix veniat in adspectum. Videte turres densas & altas, quæ distinguunt: atque infra eas fornices & cryptas, robusto opere, ad condita, aut vsus militares. Videte & portas, & pontes alibi, magnifica omnia, & è candenti secto lapide: denique opus ipsum totâ facie æquabile & vniforme, quod nec Inuidia carpat. Iam ambitus, quantus est? non de opinione, sed mensione dicam: quæ instituta anno ∞. CCCC. XXVII. procerum certamine fuit. Erant hîc Aulici complures cum ipso Duce, per occasionem institutæ nuper Academiæ: & fortè sermo de vrbis huius magnitudine, & ecquid aliæ finitimæ æquarent, aut superarent? Sermo primùm, mox sponsio: atque ea inter quattuor Dynastas, *Schonuorstium, Vesemalium, Diesthemiensem, Bergizomiensem*. Incaluerant, & miserunt gnaros talium, & metiri iusserunt: compertumque est, *Louanium superare Gandauum tribus virgis, Leodium octo, Lutetiam decem, Coloniam octodecim*. Hæc fideliter ex Archiuis: videtis, quid inter finitima opida intersit, quæ

magnitudine se iactant: videtis etiam, palmam Louanio esse datam. AVD. Videmus, & fauemus: sed *Virgas* hîc quid appellas? LIPS. Perticas, quæ alibi *sedecim pedum & semis* sunt; hîc ferè *octodecim*, aut & *viginti*. Neque tamen adhuc iustam magnitudinem Louanij habetis: sed ea vel ex ambulatione prompta est, & interiore mœnium ambitu (plus in exteriore) *sesquimilliare* nostrum circiter continere sæpè sumus experti. AVD. Et ego tecum. sed Roma illa quanto maior? LIPS. Et aliæ vrbium veteres: sed has omitte, nostra pro æuo mirare.

CAP. VIII.

Nomen Louanij paullo vetustius, itémque Comitum, qui huic loco fuerunt. Aliquid de Lotharingiâ præmissum.

ET opidum habetis. cui, [1] vt nunc est, etsi principium à Normannis dedi; tamen anteà aliquid hîc fuisse non abnuam, conuentum, siue pagum, siue ditionem ipsam hoc nomine insignem. Nam *Comites Louanienses* iam antiquitus reperio: vt in Flandriæ Annalibus, *viuente Pipino, Burchardum Liderici primi Forestarij filium, Comitem Louaniensem fuisse: eique successisse filium Estoredum, quem Vandali & Hunni Louanio pepulerunt*. Hæc euenisse aiunt annis DC. XLVII. & DCCXXXVII. sed me nonnihil ambigente, nec vndique huic narratiunculæ assentiente. Qui enim, vel vnde, in hoc tractu sub id tempus Vandali, siue Hunni? non inuenio. Itaque magis fortasse certa memoria in vitâ *Diui Huberti*, cui vxorem *Floruinam* tribuunt, & socerum *Floribertum*,

bertum, Comitem Louanienſem. quod fuerit circa annum D C. L X X. diu ante tempora Normannorum. Imò & Clothario rege nominari inuenio, ſub annum D L X I V. *Anſtrogiſilum Comitem Louanienſem*: & in memorijs templi huius Diui Petri, *Anſelmum Comitem*, inter ſanctos. Quid mirum olim, & plures fuiſſe, cùm perpetui nondum eſſent, & alij atque alij, pro arbitrio regum, ſubſtituerentur? Itaque noſtri Annales tam altè non repetunt: & primum faciunt *Lambertum*, circa annum DCCCC. LXX. & ex eo ſeriem deinde continuam & ſtirpem texunt. A V D. Solent initia talium obſcura ſæpè eſſe: ſed placétne inquirere, & facem nobis allucere? L I P S. Si habeam vnde accendam, velim: ſed tenebræ meræ ſunt circa id æui, & intrantibus labyrinthi. Qui etiam ſcriptores, ad dirigendum aut firmandum? pauci, & ſparſim aliquid aut obiter tangunt. Sed colligam, diſponam, nectam: & ordine & fide, vt poſſum, dicam. Ab alto res petenda eſt. *Carolus Magnus*, qui rebus & virtutibus hoc cognomen meruit, imperium nouum in Occidente inſtituit: quo Italiam, Galliam, Germaniam eſt complexus. Tenuit vel auxit, quamdiu vixit: non ſic poſteri, & primùm *Ludouicus Pius* filius (præter hoc cognomẽ haud multa in eo pulchra) remiſſior fuit, & ab hoſtibus, ciuibus, liberis, clades aut ignominias accepit. Vtcumque tamen, imperium iunctum habuit: voluitque filius eius *Lotharius* natu maximus; ſed & alij duo, *Ludouicus* & *Carolus*, reſtiterunt, & ad diuiſionem verbis, mox armis vocarunt. Pugnata acris pugna in pago *Alcedronenſi* (alij, *Antiſsiodorenſi*) ad villam *Fontanatam*: ita inquam acris, vt *nulla ætas meminerit* (verba vete- Anno DCCC. XLII.

rum

rum Annalium) *tantam stragem ingente Francorum esse factam*. Pleraque nobilitas, & vetus miles, perijt: ipsum Imperium in diuisionem venit, quia fratres duo videbantur vicisse. Diuisio, vt *Italia, Prouincia, Burgundia citerior*, Lotharij esset; tum magna illa *Belgica*, ab ipsâ *Burgundiâ* ordiendo, & quidquid terrarum intra *Mosam & Rhenum* supernè, infernè inter illum & *Scaldim* esset. Vastum spatium: & quia hæc pars à reliquâ Galliâ iam diuidebatur, quę regem suum seorsim habebat cum Franciæ titulo; placuit nouum huic nomen imponere, & à *Lothario*, *Lothariam*, vel nostro verbo *Lotharijckiam* (quasi *regnum Lotharij* dicas) appellare. Posteri aut exteri deprauarunt, & molliùs *Lotharingiam* dixerunt. Hæc pars, quia plurimum Galliæ Belgicæ tenuit (non enim omnia, & vltra Scaldim ad Sequanam vsque desunt omnia, itemque supra ad Matronam) sed quia plurimum; confundunt scriptores, vt Otho Frisingensis: *Lothario obuênit Gallia Belgica, quæ ex eius nomine Lotharingia est dicta.* Atque idem, & alij, *Belgarum Ducem*, hunc Lotharingum appellant: non verè aut exactè, vt dixi.

N O T A.

1. Disertè scripsi, *vt nunc est*: neque nego antè aliquid hîc fuisse. At quas voces sustinui, quia antiquius non facio? Dicunt *litteras* esse *Scabinales*, anni DCCCLX: sed quid in ijs sit, non addunt. Vidisse vellem, & tum arbitrari de fide scripti, ac de sensu. At illi, vt Vestale secretum, seruant.

CAP.

CAP. IX.

Reges & mox Duces Lotharingiæ, itémque Archiduces: Comites nostri in hac parte, & stirpe.

HÆC ita diuisa: sed & iterùm mox diuisa, & vires magis magisque, præsertim in Lotharij parte fractæ. Nam ille iam senior, tædio rerum aut pietate, Deo se consecrat, & spreto imperio in Pruniense monasterium concedit. Partitus tamen illud inter liberos priùs, his finibus. vt *Ludouicus* Italiam haberet; *Lotharius* cognominis, hanc nostram; *Carolus*, Prouinciam Burgundiamque. Ita, quæ pulcherrimè anteà hærebant, diuulsa. nam consideratione dignum, in primi Lotharij parte, licuisse ab Oceano ad mare Mediterraneum venire, itemque ab vltimâ Italiâ ad Belgarum extremos, non alio Dynastâ, qui interpellaret. At nunc abiuncta: iterumque magis, mortuo Lothario iuniore, qui cùm legitimos liberos non haberet. *Ludouicus* & *Carolus* patrui, vterque Lotharingiam ad se trahere, & armis super eâ certare. Mox pace factâ, partiuêre: quomodo, dicet, non dicet *Diuisio* quæ in Aimoino, itemque Pythœanis schidis exstat. Nam confusa est ipsa, & loca multa oblitterata: sed lucem tamen aliquam eruet, qui intendet. Sed & aliæ mox partitiones, de quibus alibi videro: obscurę item & multiplices; & pars Ecclesiasticis, pars minutis Dominis abstracta. Enimuerò confusio hîc rerum, & scriptorum: & addo, nimbi ac tempestas temporum. cùm Normanni (vt prædixi) has partes passim inuaderent, & Galliæ reges, per ignauiam aut imbelliam, tuendis suis non essent. Itaque

Anno DCCC. LV.

factum, vt Germani totam eam sui iuris facerent. quod
Anno DCCCXCVI. & seqq. cœpit *Arnulphus* Imp. ille victor Normannorum: nec
iniuriâ; nam ipse è faucibus eorum eripuerat, & iure
quodam manuum habebat. Tenuit & *Henricus* Imperator. sed ita vt *Duces* ei non Reges darent, & in *Comitatus* etiam diuisam, beneficij sui facerent hanc ditionem. Ita mox *Otho* Imperator, *Henrici* filius, *Bru-*
Anno DCCCCLVI. *nonem* fratrem suum, Archiepiscopum Coloniensem, donasse Ducatu Lotharingiæ legitur: quem tamen ille titulum mutauit, & *Archiducem* nouo nomine se scripsit. Obseruate iuuenes. non antè ea vox aut dignitas: nec in Lotharingiâ quidem post illum hæsit. AVD. Sed quâ caussâ aut exemplo excogitauit? LIPS. Opinor solo *Archi-episcopi* nomine motum: & visum ei decorum, illud *Archi* etiam in *Ducem* transferre. Exemplum quidem (quod sciam) antè non fuit: & illi *Austriæ*, diu sanè pòst vsurparunt; mirum ni isto præeunte. Sed ad rem nostram, hoc *Brunonis* tempore, duo fratres fuêre, *Reginerius Longicollus* cognomine, & *Lambertus*: ille *Montensium* (id est, *Hainauiæ*) iste *Louaniensium* Comes. Hi duo è regum Franciæ prosapiâ, ius sibi in Lotharingiam esse dicebant, & armis vindicabant. *Bruno* dolo grassandum ratus, ne longo aut difficili bello impli-
Anno DCCCCLIX. caretur, specie pacis vtrumque *Valentianas* euocat, & *Reginerium* in vincla conijcit: *Lamberto* quid factum, non produnt. *Reginerius* igitur ibi fato aut fraude obijt: sed duos filios reliquit, *Reginerium*, & *Lambertum*: qui concorditer inter se partiti, ille Montensium, hic Louaniensium Comitatum vt haberent. Frustrà. *Bruno* turbauit, & *Reginerium* vi pepulit: nec alter ausus exspectare,

ctare, vterque patriam Franciâ, & dynastiam exsilio mutarunt. Inde iræ, minæ, & apparatus: & Franci fauebant: sed hæc tantùm. Intereà *Otho* Imp. obijt, itemque *Bruno*: & in successore *Othone Secundo* non eadem vis vel auctoritas erat. Itaque liberè tunc duo fratres prorupêre, & suis ac Francorum copijs, *Garnerium* & *Reinoldum*, paterni patrimonij occupatores, acie vincunt. Id factum anno DCCCC. LXXII. vincunt, inquam, acie: nec tamen loca omnia occupant: & ad obsidia conuersi, castellum *Buxidis* (*Bossutium* hodiernum esse censent: quò ducit magis vetus scriptio, *Buxûdis*) hoc, dico castellum muniunt, & refugium sibi, ac prædis receptaculum, habent. Quas cùm effusè agerent, alijque Imperatorem, vt læsum, in partes vocarent: venit *Otho*, & castellum obsidet, expugnat, euertit. Fratres tamen elapsi. Imperator Montensem Comitatum in duos diuidit, *Godefridum* & *Arnulphum*, illum *Arduennæ*, hunc *Flandriæ* Comitem, opibus potentes, eoque dilectos qui controuersam ditionem tuerentur. Neque nostros tamen animus, etsi melior fortuna, deserit: colligunt iterùm copias, & montem *Castrilocum* obsident. dicti duo Comites suppetias veniunt, pugna committitur, ambiguâ victoriâ: nisi quòd obsidio tamen soluta, & nostri in Franciam relapsi. Illîc nouum regni fatum, res eorum & fata correxit. Erat *Hugo Capetus*, Parisiorum tunc Comes: sed potens opibus, & gratiâ, & addo astu & ingenio: quæ regnum ei mox pepererunt. Huius filiam *Hauidam* Reginerius vxorem capit; noster Lambertus *Gerbergam*, Caroli filiam, qui frater *Lotharij* regis tunc Francorum erat. Ita fulti opibus, & aduersarijs iam ter-

Anno DCCCC. LXXIIII.

Anno DCCCC. LXXVI.

ritis, faciente etiam palàm & fauente Rege, vterque Comitatum ſuum recipit: & receptum, firmiter ipſi & poſteri tenuerunt.

NOTA.

Hîc & alibi *Hainauiam* ſiue *Hainouiam* appellaui, quæ vulgò *Hannonia* eſt, & incolæ *Hannones*: ſed vulgò; neque voces eas, aut analogiam, aut paullò vetuſtiorem auctoritatem habere, opinor. Appello ad ſchidas. Vera ſanè vox, *Hainau*: quaſi dicas, *Hainæ regionem*, qui fluuius eam interluit. Illa, inquam, vocula nobis hoc notat: atque ita *Bat-au*, *Mor-au*, *Rijn-au*, & plura formauimus: *Batiregionem* (vel *commodi bonique*. nam & id prior vox notat) *Paluſtrem regionem*, *Rheni regionem*. Ab his exemplis *Hainauia* Latinè: etſi reperio etiam *Hainegoiam*, vel *Henegoiam*: nimirum à litteræ *G.* inſitione, quæ interponi inter duas vocales εὐφώνως ſolet. Ita cùm *Haine-au* vellemus, *Hainegau* fecimus, & craſſiuſculè, *gou*, vel *goi*; vt *Auſter*, *Oiſter*, & quæ talia facilè notes. Sic & *Rijngauiam*, pro *Rijnauiâ* leges.

CAP. X.

Comites hîc perpetui: & de Carolo Duce dictum, à quo noſtra magnitudo.

ET iam certus primuſque (vt apparet) perpetuus Comes Louanienſium, *Lambertus* iſte eſt: & Annales ab eo numerant, neque vltrà tendunt. Nam quæ dixi de *Floriberto*, aut talibus; alia ratio eſt, & more priſco, poſt *Conſtantinum*, Comites, id eſt Iudices prouincijs ſiue opidis dabantur, quos Germanica lingua *Grauiones* appellat. Quidam à canicie vocem petunt, quia Seniores in hoc munere; alij à foſſis, quia ad limites; mihi leuiter incidit, Græciſſante voce, quaſi *Graphiones* dictos, & quia rara

rara tunc inter barbaros, peritia ſcribendi, & Iudicibus vſurpata. Vtcumque ea res ſit, *Comites* mox facti perpetui, & in Principatum ac Dynaſtiam vox iuit. Sed de *Lamberto* priuſquam alia exſequar, de *Carolo* eius ſocero præmittam: quia illinc, & ab hoc capite, magnitudo præcipua Belgicæ eſt, quam miramur. *Carolus* igitur, è ſtirpe *Caroli* illius *Magni*, filius *Ludouici Quarti* Francorum regis fuit, frater autem *Lotharij*, qui tunc maior natu regnabat. Hic *Lotharius* bellum cum *Othone* Imp. habuit: ſed pace factâ, frater eius *Carolus* Ducatum Lotharingiæ, velut pignus illius, aut donum, accepit. Neque tamen totum accepit: multum Imperator deminuit, & aut Imperio, aut alijs adſignauit. Imperio, *Aquaſgrani*, *Noueſium*, *Antuerpiam* noſtram cum *Marchiâ Rienſi*, item Comitatum (vt ego opinor) *Bracbantiæ*: alijs, *Leodicenſi & Colonienſi* Epiſcopis, multum adiacentium terrarum, aut opidorum, quæ etiamnunc latâ ſatis iuriſdictione tenent. Scilicet de alieno, facile & in procliui erat, largum eſſe: & circumcidere etiam Lotharingiæ vires, inter conſilia habebatur. Tamen *Carolus* cetera tenuit, & quindecim ferè annos poſſedit. Intereà *Lotharius* rex nullis liberis, aut non diuturnis, obijt: & iſte regnum iure & more vindicabat. Sed vis aut fraus plus potuit: & *Hugo Capetus*, de quo dixi, cùm iam diu ambitioni ſuæ viam præſtruxiſſet, non ſolùm regnum obtinuit, ſed iſtum in vincula dedit, obijtq́ue in ijs *Aureliani* ſexto circiter pòſt anno. O res humanas, & infida ſceptrorum! Spectarunt alij, alij adiuuerunt: & quamquam huic propria ſoboles eſſet *Otho*, qui Ducem Lo-

 tharin-

tharingiæ agebat; tamen adſpirandi ad regnum, aut conandi, vel animus vel vires defuerunt, obijtque in ſuo Ducatu, cùm annos XIIII. circiter tenuiſſet. Hic eſt,
Anno ∞. V. quem *Epternaci* in Leucorum ditione ſepultum quidam credunt: vbi hodieque tumulus, in Benedictinorum cœnobio, cum inſcriptione:

Otho Comes, tibi ſit requies per ſæcula perpes.

Non putamus: & ecce *Comitis* modò titulum ille habet. Quid quòd alibi legi, Niuigellæ noſtræ hunc ſepultum eſſe? Quomodocumque, defuncto iam eo Lotharingiæ Ducatus datus ab Imperatore *Henrico* Comiti
Anno ∞. VI. Arduennati *Godefrido*: etſi Carolus filiam *Gerbergam*, vt dixi, collocaſſet *Lamberto* Comiti noſtro, anno ∞. II. vt ab *Edmundo Dintero* annotatum reperio: quæ iure ſanguinis eum vindicabat. Sed in alia hoc non valuit: dumtaxat *Comitatus Brachbantenſis*, & *Bruxellenſis*, cum ijs quæ adhærebant, apud Carolinam hanc ſtirpem manſerunt, & Comitatum Louanienſem inſigni acceſſione auxerunt. Idem alij tradunt de *Niuigellenſi*: quem *Niuellenſem* hodiernus ſermo dicit. Sanè de Bruxellenſi, certum eſt. vbi crebrò egit Carolus, & iam tunc iſte locus Genium habuit, vt ſic dicam, ad Principes alliciendos, & ſuaui ac ſplendido domicilio retinendos. Scribit *Dinterus* Carolum *hic principale dominium tenuiſſe, inter duo brachia Zennæ fluminis, prope Eccleſiam S. Gaugerici*. Locus etiamnunc notus, & vetus ibi (notent curioſi) in paruâ inſulâ Aula fuit. Idem Diuam opidi tutelarem *Gudilam*, à *Morzellâ* in vrbem tranſtulit, & in æde *S. Gaugerici* collocauit, donatam ipſam & ſacrorum miniſtros, fundis & vectigalibus, quæ

etiam-

etiamnum tenent. At non locum; & mox translata in superam partem fuit, vbi templum nunc superbum visitur, eius nomini sacratum.

CAP. XI.

Lambertus Comes, aliique ex ordine, ad Godefridum primum Ducem.

LAMBERTVS igitur iam Comes, & viribus finibusque auctior: sed & plura appetebat. Nam spes de Lotharingiâ non deserebat, & omnia occupandæ mouebat & turbabat: ideoq; *Godefridus* nouellus Dux, suis & Imperij viribus, in fines nostros venit, summam, vt putabat, manum bello impositurus. Itaque Louanium ipsum obsedit, & Lambertum inibi clausit. Qui sunt auxilio? Deus, & ciues. atque isti mirâ virtute & constantiâ, post varios conatus aut adsultus, hostem irritum irrisumque dimiserunt. Ita finis belli, non spei. quam tamen interpellauit Leodicensis Episcopus *Baldericus*, qui statim anno sequente bellum intulit, & iuxta *Hugardas* castra est metatus. Noster aduênit, manum conseruit, & cum cæde aliquâ (trecenti obijsse dicuntur) Antistitem fugauit. Ille, quod bello non potuit, à religione voluit impetratum: & sacrorum communione ipsum ciuesque arcuit, donec Comes *Horrentium* villam, velut luendæ culpæ, ipsi posterisque adsignauit. Iterumque cum *Godefrido* occupatore Lotharingię bellum. qui Hainouiam inuaserat, quam *Reginerius*, ex fratre nepos huius nostri, tenebat: ideoque statim suppetias venit, & infelix prœlium inijt, in quo vitam amisit. Id pugnatum circa

Anno ∞. XII.

Floren-

Anno ∞. XIIII. *Florennas*: scribitque Sigebertus, *Phylacterium à collo pendulum habuisse Lambertum, in quo Diuorum reliquiæ: atque id in medio ardore prælij excussum vel amissum diuinitus, & vitam ei mox ereptam*. Obijt pridie Idus Septembres, vir à puero variè exercitus, & animi magnus, medius fortunæ. Sepultus est *Niuigellis*; vbi & vxor eius Gerberga. Filium reliquit

HENRICVM. quem didici cum matre *Gerbergâ* res aliquamdiu administrasse: sed in pace. Memorabile quidem nihil inuenio, præter in vsus sacrorum donationes quasdam, vt pietas illa maiorum fuit. Præfuit ita *viginti quattuor* circiter annos, noster, vt sic dicam, Numa. Mors tamen tragica: & à captiuo quodam suo, viro nobili, *Hermanno* domi insidiosè interfectus est, siue vt alij exprimunt, in Arce. Factum anno ∞. XXXVIII.

OTHO successit, *Henrici* filius, breuis æui puer: neque annum ipsum in Principatu exegit.

Ergo patruus eius LAMBERTVS, *Baldericus* cognomento, eum excepit, filius illius *Primi*. Aliqui confundunt, malè. Hic est qui *Decimas agri Louaniensis, Collegio Canonicorum Diui Petri adsignauit*, octauo imperij sui anno. Idem Diuæ *Gudilæ* corpus, quod Bruxellæ asseruatur, è *Gaugerici* æde sublatum, in S^{ti} *Michaëlis* (ita tunc dicebatur) reposuit: & ipsum illud templum auxit, vel ornauit, Canonicos instituit, & ampliter satis donauit. Factum anno ∞. XLVII. vt monimenta in eo ipso templo nunc docent: adiuuante & fauente in talibus optimâ coniuge Odâ, quæ filia fuit *Gozelonis Lotharin-*

tharingiæ Ducis. Sed neque Martis expers hic Princeps fuit. Nam cùm Flandria bello arderet, quod *Henricus Tertius* Imp. inferebat *Balduino* Comiti, noſter arma cum vicino iunxit; ſed arma parùm fauſta. Flander variè petitur, vincitur, terrâ & mari: cùm Hollandi & Zelandi in partes Cæſarianas ducti aut tracti eſſent. Itaque *Clauſulis captis* (ait Sigebertus: & puto *Sluſas* hodiernas eſſe) multam cædem Imperator fecit: ipſum *Lambertum*, cùm Tornacum obſeſſum pergeret, obuium ſibi, aut in ipsâ obſidione (vt alij) interfecit. Obijt autem (memoriæ Louanienſes notant) XIII. Kal. Iulij, anno ∞. LIIII. Iacet Niuigellis. Et cur ibi primi ferè noſtri Comites? credò per religionem: quia certum, *Defenſores* & *Aduocatos* eius cœnobij fuiſſe.

Succeſſit HENRICVS *Secundus*, eius filius: cui vxor *Adela*, filia Landtgrauij Thuringiæ. Neque aliud de eo lego, quàm cum Hollandis variè pugnaſſe: & obijſſe anno ∞. LXVIII. Hunc *Ducem Carinthiæ* (addunt aliqui, *& Auſtriæ*) ab *Henrico Quarto* factum, ſunt qui tradãt: & inter eos *VVolfgangus Lazius*, vir multæ induſtriæ, & lectionis: iudicium & fidem eſt vbi requiras. Sed tradunt: & hinc eueniſſe, vt inſignia vtriuſque Principatus (Louanienſis, & Auſtriaci) eadem ſint & concordent. Dubito, & Annales noſtri nihil produnt.

Huic HENRICVS *Tertius* ſufficitur, filius natu maximus: cui vxor *Gertrudis*, filia *Roberti* Comitis Flandriæ. Annos *viginti octo* rexit, pacatè, id eſt beatè: nec belli aut tumultus ſub eo ſermo. Mortem in ludicro haſtarum certamine quæſiuit, à *Goſuino* viro nobili: quem

dum temerè prouocat,& inuitum secum concurrere adigit, vno ictu confossus, obijt. Is fuit annus ∞. XCVI. Et huius monumenta pietatis exstant, donationes cœnobijs factæ, inprimis *Affligimiensi*. Sepultus est Niuigellis: liberos mares non reliquit. Itaque

Venit in locum frater GODEFRIDVS, duplici cognomine, *Barbatus*, & *Magnus*. Illud habuit à voce quâ se obligauit *barbam non ponere, donec Lotharingiæ, Ducatus diu debiti, compos esset*. Alterum ab isto ipso manauit, quòd eâ adiectione verè iam magnus esset; tum & animo ac virtute merebatur. Auctores habeo, qui tradant, quo tempore frater Henricus obijt, in Syriâ, nobili illâ *Godefridi* expeditione, captiuum fuisse: eoque communi patrię decreto, matrem *Adelam* rebus præfectam, donec de filio certiora adferrentur. Ad quem liberandum reducendumque *Oliuerius Leefdalius* vir nobilis, Bruxellâ missus, feliciter rem confecit, & optantibus suis Principem restituit. Statim redux *Sophiam*, filiam *Henrici Quarti* Imp. vxorem cepit: atque ea ad Ducatum Lotharingiæ gradum struxit. Nam cùm *Henricus Quintus* patri bellum faceret, & à partibus huius *Henricus* Limburgensis, Dux tunc Lotharingiæ, staret; patre mortuo, cepit eum, & Ducatu spoliauit, transtulitque in hunc affinem suum *Godefridum*. Id factum anno ∞. C. VI. Ab hoc tempore potens iam iste, & contra *Henricum* (custodiâ elapsum) fortiter sua defendit: itemque cum *Bertoutijs*, qui Mechliniæ, Grimbergæ, alijsque locis latè imperabant, acre bellum, etsi parùm felix, habuit. Cum Leodicensibus autem, vario euentu. Nec in bellis *Cæsa-*

rem

rem facimus: in virtutibus, pietate, iustitiâ, benignitate, Annales nostri palmam super omnes donant. Cœnobia & religiosos coetus instituit, vel auxit. Auxit *Affligi-nium*, *S. Trudonem*, *Bigardense monasterium* supra Bruxellam, in ipsâ Bruxellà *Præposituram Capellæ*, alia: instituit *Parcense* hoc nobile, item *Fliederbecense*, vtrumque nobis in propinquo. Obijt anno ∞. C. XL. cùm annos XLIIII. imperasset. Sepultus est Affliginij. Ab illo series Ducum Lotharingiæ & Brabantiæ, mox & Burgundiæ atque Austriæ, qui in præsentem hanc magnitudinem creuerunt. quos nunc sepono: neque ad rem Louaniensem propriè spectant. Septem dedi Comites: atque ecce breuiter, & in vno aspectu, stirpem &

STEMMA.

MANASSES, *Comes Hainauiæ.* | LVDOVICVS IIII. *Rex Franciæ.*

REGINERIVS *ibidem Comes.* | LAMBERTVS *Louaniæ Comes, sine liberis.* | LOTHARIVS *item Rex.* | CAROLVS, *Dux Lotharingiæ: vxor filia Comitis Trecensis.*

REGINERIVS, *ibidem Comes.* | LAMBERTVS, *loco patrui, ibidem.* | GERBERGA *vxor Lamberti.* | OTHO *Dux Lotharingiæ, sine liberis.* | ERMINGARDIS, *nupta Alberto, Comiti Namurensi.*

MACHTHILDIS, *nupta Comiti Eustathio Bononiensi & Bullionensi. qui filium Eustathium habuit, & ex eo nepotes Reges Hierosolymorum.* | HENRICVS, *nescitur vxor.* | LAMBERTVS *Baldericus, vxor Oda.*

OTHO, Ἄπαις.

HENRICVS *Secundus, vxor Adela.*

HENRICVS *Tertius, vxor Gertrudis.* Ἄπαις. | GODEFRIDVS *Barbatus, idem Magnus. Vxor Sophia. primus Dux Loth.* | REGINERIVS, *qui in Hasbaniâ cæsus.* Ἄπαις.

HENRICVS, *viuo patre Monachus Affliginij.* | GODEFRIDVS *Secundus, successor.* | ADELA *nupta Regi Angliæ.* | IDA *nupta Comiti Cliuensi.* | CLARISIA, *virgo.*

Genus ex his videre est, & sanguinem vtrimque *Regium:* illum è vetustis *Merouéis,* hunc *Carolinis.* Adfinitates deinde, & sanguis mixtus cum omnibus, ferè dicam, Europæ Imperatoribus, Regibus, Dynastis.

CAP. XII.

De Marchionatu Riensi, quis ille, & quando accesserit.

ORDINE isti Comites: & augmenta paullatim habetis, denique Lotharingiam, tot annis debitam, exspectatam, tandem impetratam. Quid etiam? *Brabantiam*; & *Marchiam Riensem* addere debemus: sed vtram priùs? difficile est dicere, & vno ferè tempore inuenio (de Comitibus nostris loquor) titulos vsurpatos. In manuscripto Chronico legi:

Henricus genuit Henricum Louaniensem,
Quilibet istorum Romani Marchio regni.

Hæc spectant ad *Henricum Secundum*, & *Henricum Tertium*, Comites (Catalogum in mente habete:) qui præcesserunt *Godefridum Magnum*, Lotharingiæ primum Ducem. Itaque titulus ille anterior isto Lotharingiæ: sicut & Brabantiæ, quem *Henricus Tertius* in Diplomate sumit, anni ∞. LXXXVI. Donatione Affliginiensi: *Henricus, diuinâ propitiante Clementiâ, Bracbatensis patriæ Comes & Aduocatus*. Posteà de isto, nunc de *Marchiâ*. Marchiam vocamus, limitem Lotharingiæ ad Scaldim fluuium: quem *Pagum Riensem* olim dixerunt: qui continebat *Antuerpiam* hanc nobilem, *Liram*, *Bredam*, *Herendatum*, *Bergam*, & Campaniæ multos pagos. Lazius *Marchiam limitis Anglicani* appellatam vult: & *Vtilonem* Marchionem agnoscit, iam olim anno IↃ. XI. Adduntur alij: & denique ipsi Duces Lotharingię ab Imperatore impetrarũt, inter quos

 Carolus

Carolus Lamberti socer, & *Otho* filius, de quibus prædixi. Neque tamen *Lambertus* ipse Comes obtinuit, vt apparet: legiturque *Godefridus Gibber*, Dux Lotharingiæ, Antuerpiæ interfectus, tamquam ibi Dynasta & Marchio; itemque *Godefridus* filius Eustathij, *Marchio Antuerpiæ* scribitur, & militem ibi collegisse, cùm ad sacram & inclytam illam expeditionem iret. Ideò dubitatio subit de *Henrico Tertio* (etsi Epigrammatium suprà dixit:) cùm *Godefridus* ille *Gibber*, anno ∞. LXXVI. interfectus scribatur: qui tamen Lamberto Schafnaburgensi *Gozilo* dicitur, re & tempore ijsdem. *Gozilo*, inquit, *Dux Lotharingorum cùm esset in confinio Lotharingiæ & Flandriæ, in ciuitate quæ dicitur Antuerpha, occisus est*. At alij *Godefridum* hunc fratrem faciunt *Gozelonis*, quibus magis accedo. Sed quomodocumque, non potuit *Henricus Tertius* Marchio esse, aut non diu esse; præsertim cùm *Godefridus* ille alter eodem titulo ornetur, sub annum ∞. XCVI. Nisi existimat aliquis (nec de nihilo) Lamberti posteros vsurpare voluisse, tamquam deberetur; etsi in possessione alij essent: aut, si fortè, vtrosque in parte possedisse. At illud iam constat, *Godefridum Magnum*, vnà cum Lotharingiæ & hunc sumpsisse, atque adeò rem tenuisse. Diplomata eius; *Godefridus Dei miseratione, Dux & Marchio Lotharingiæ, Comes Louanij*: anno ∞. C. XXXVIII. In alio, Cœnobij Parcensis donatione: *Ego Godefridus Dux, qui & Marchio*: & posteri deinceps vsurparunt. Magna accessio fuit: notandumque à Brabantiâ & Lotharingiâ (etsi nunc in illâ censetur) Marchiam diuulsam fuisse. De Lotharingiâ, disertè Schafnabur-

naburgensis: *in confinio Lotharingiæ & Flandriæ fuisse.* Non quin olim in Lotharingiâ non fuerit: sed nimirum Imperatores Germanici auellerunt, & sibi aut suis, quibus gratificari vellent, eam seruarunt. Mos etiam vetus habebat, ad limites imperij aut flumina, *Marchias* istas habere, & in ijs præsidia contra hostes.

CAP. XIII.

Idem in Brabantiâ quæsitum: qualis, & vbi ea?

SEQVITVR de Brabantiæ accessione, à me positum & huc dilatum. Video quidem *Henricum Tertium* vsurpasse, verbis quæ dedi: iterumque in manumissione puellę cuiusdam, quam manuscriptam vidi, *Ego Henricus Comes & Aduocatus* [1] *Brachbantinensis patriæ:* sed *Comitem* se, non *Ducem* scribit. Et verò idem titulus in Sigefrido, actis anni DCCCC. XCVII. *Ansfridus, cùm* [2] *Comes fuisset Bratuspantium, deposito militiæ cingulo, factus est Episcopus Vltraiectensis.* Idem titulus, sed in alio (quod miremur) sub idem tempus: nam ille *Henricus* noster obijt anno ∞. XCVI. Quomodo expedimus? neque enim vno tempore duo Comites, vt opinor. AVD. Ex facili. nam *Bratuspantes* diuersi à *Bracbantis* sunt, quod vel ex Cæsare constat. LIPS. Verè tu, si Cæsarem spectas. nam ille iuxta Suessiones collocat, procul à nobis: sed Sigefridus aliter: & illam Iulianam vocem, nescio quâ affectiunculâ, ad nos transfert. Ne ambigas, ecce clarè in actis anni ∞. XII. *Godefridus Dux in fines Bratuspantium venit, & Louanium obsedit.* Cedò, an non Louanium in nostrâ Brabantiâ est? Equidem hæreo:

reo: & magis, quòd in *Dintero* scriptum, *Gerbergam successisse fratri suo Othoni, in dominio Comitatus Bracbatensis, & Bruxellensis, cum suis appendicibus*. Si iam-tunc *Gerberga*, id est vxor *Lamberti Primi*, successit: cur non ipse, non alij ante *Henricum* dictum vsurparunt? Tenebræ: & omnia faciamus, nullum ingenium vel industria examussim hæc adæquet incuriosè scripta, aut nec scripta. Illud tamen video & teneo, *Comitatum* modò Bracbantiam tunc fuisse: neque *Ducatus* nomen apud nostros reperiri ante *Henricum Quartum* Louanij Comitem, qui accepit. Nam hoc Historici nostri docendi sunt: & est epistola Imperij nomine scripta ad *Innocentium Tertium* Pontificem, & subscripta inter plures ab

Circa annum ∞, cç.

isto: *Ego Henricus Dux Lotharingiæ, qui & Brabantiæ*. Item in sepulchro eius, in hac vrbe, æde Petrinâ:

Brabantinorum Dux, regni Marchio, morum
Regula.

Neque de sequentibus deinceps ambigitur: omnes vtrumque illum, *Lotharingiæ & Brabantiæ Ducis*, assumpserunt. AVD. Satis mihi mirum, quòd sic nouellum titulum facis; cùm Gallici atque alij Annales tradant, *Arnoldum*, & mox *Arnulphum*, denique *Angisum*, & *Pipinum Crassum*, Brabantiæ Duces, & Antuerpiæ Marchiones fuisse. LIPS. Scio esse, qui fortiter tradiderint, sed veteres auctores equidem requiro. Illud de istis verius, *Austrasiæ Duces* & rectores, sub Galliæ Regibus, fuisse: quæ tamen Austrasia hanc partem ferè tenuit, quæ *Lotharingia* posteà dicta. Vbi & Brabantiam esse scimus: sed an nomine tam antiquo? Erui olim aliquid è Pythœanis Annalibus Gallicis, vbi in Diuisione

Ludo-

Ludouici Imp. ante mortem factâ, ſcribitur: *Friſiæ, Ardenna, Asbania, Bragmento, Franderes,* * *Menpiſlou:* & videatur ex connexione locorum *Brabantiam* & *Flandriam* ſic nominare. Magis etiam accedit Diuiſio vetus *Caroli & Ludouici regum,* anno DCCC. LXX. *In Brachanto Comitatus* III. *Cameraceſium, Hanioum, Lomenſem.* Vox ſanè eſt hæc ipſa, & magis ſi quis *Bracbanto* me volente ſcribat. Sed quid igitur? tam latè patuerit, vt *Cameracum* & *Hainouiam* (nam iſtud eſt *Hanioum*) incluſerit? De *Lomenſi*, hæreo: & pronus ſim ſcribere *Louienſem*, vel * *Louinenſem*, & capere hunc noſtrum. Enimuerò etiam Rodericus Toletanus *Brabantiam* valdè producit, & cum ipsâ *Lotharingiâ* adæquat. Nam in deſcriptione Germaniæ ait: *Teutonia continet has regiones, Lotharingiam ſiue Brabantiam, VVeſtfaliam, Friſiam.* Sed exteri parùm hæc accuratè exſequuntur: & ille fortaſſe titulos Ducum noſtrorum ſaltem adſpexit, quibus iunctim tunc vtebantur. Illud comperior, *Bracbantiam* hanc poſteriorem ad *Scaldim & Teneram* fluuios ſitam fuiſſe, & verſus Tornacum etiam ſe extendiſſe. Ex Sigefrido, in actis anni ∞. LIX. *In pago Bracbatenſi, iuxta Tornacum.* Et in additionibus Roberti Montenſis, anno ∞. C. XIII. vbi tamen *Bracatenſi*, malè cenſeo ſcribi. *Pago*, id eſt regione & tractu: quomodo *pagos Heluetiorum* Cæſar dixit. Ita & Flandriæ Chronica ſcribũt, *Diuum Liuinum ad Eſcam, in pago Bracbatenſi, martyrio coronatum.* Quæ ſi fida ſcriptio, nónne *Bracbantiæ* hoc nomen iterùm * antiquum adſtruimus? nam id euênit anno DC. XXXIII. Flandriæ item ſcriptor *Brando*, nominat in actis anni

* Sunt *Menapij.*

* A pronunciatu *Louin.*

* Et circa tempora *Pipini.*

F ni

ni DCCCC. LVI. & ponit in *Pago Bracbantensi, Meren, Crainham, Bellauicum, Bruggicinam, Milunam, Mersken,* * *Ayngam, Badingam, Morteselam, & Masminam.* Itemq; diploma *Othonis Secundi*, anno DCCCC. LXXIIII. commemorat, *confirmasse eum possessiones Gandensis cœnobij: in pago quidem Bracbatensi, villam Veruiniam, & Flitersele, & Papingham, & Bauingam, & Gisensele, & Holthem.* Quæ loca distinctè si inquiris, reperies pleraque palàm in hodiernæ Flandriæ finibus, inter flumina à me dicta. Quid concludimus? *Brabantiæ* nomen antiquitùs videri latiùs patuisse: posteà restrictum aut obscuratum, vt solent hæc talia, hęsisse in finibus Flandriæ, vbi nunc ferè est *Comitatus Alostensis.* AVD. Mira. & vnde nostri Principes hunc titulum, si Flandriæ tu accenses? LIPS. Dicam. Scito Lotharingiam nostram olim certò ad Scaldim se extendisse, atque ita illam *Bracbantiam* * in eâ tunc fuisse; sed tempore ad Flandriam iuisse. Nostri certè Annales habent, *Teneramundam cum agris, in pretium fidæ operæ atque opis contra Grimbergios, Theodorico tunc Comiti Flandriæ accessisse, atque abiunctam deinceps à nobis esse.* Ita vera Bracbantia non est vltrà nostrorum Principum: nomen tamen tenemus, imò diffudimus in reliquos veteres Comitatus. AVD. Quomodo id factum, aut quando? sodes, doce. LIPS. Difficile est (& pudet me toties queri:) sed suspicor, cùm Duces iam Lotharingiæ nostri essent, impetrasse ab Imp. vt ille *Comitum Bracbantiæ* titulus in *Ducatum* item mutaretur. Factum. & placuit nouellus hic præ illo veteri, quia ambiguus erat, & *Duces Superioris Lotharingiæ* etiam vsurpa-

* Hodie *Ayga.*

* Ideoq; & nunc *Imperialis* dicitur, eo titulo à Flandriâ discreta.

vſurpabant. Adeoque inualuit, vt obliterato Lotharingiæ & alijs, hunc retinerent, & terris ſuis communicarent.

N O T A.

1. *Bracbantia*, vel *Brachbantia* antiquioribus ferè ſcribitur: ideoque *Brauabanda* Becani, originem ſic petentis, locum vix habet. *Bant* limitem ſignificat: ſic *Oiſterbant*, & *VVeſterbant* appellata: quæ *Auſtrouantiam* & *VVeſtrouantiam* non benè efferunt aut ſcribunt. Et fuit ſanè limitanea hæc regio, inter vtraque regna: ideoque *Brac*, *A* craſſo, fortaſsè dicta: quia ſæpè ceſſabant ij agri & inculti erant. quod nos *Braecken*, & *Braeck-landt* vocamus. Sed origines obſcuræ, nugari omittamus.

2. Hunc Ansfridum Annales Leodicenſes *Comitem* faciunt *Louanienſem & Dionantenſem*. quod prius quidem non opinamur, & cum omni hiſtoriâ noſtrâ pugnat. Sed Comitem tamen fuiſſe in parte aliquâ Brabantiæ, facilè donem: atque ita titulum exaudiendum, *Comes Brabantiæ*, id eſt in Brabantiâ, non quòd totius illius eſſet.

LOVANIVM:

id est,

OPIDI ET ACADEMIÆ EIVS DESCRIPTIO.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Dignitas Ducum Brabantiæ, atque opidi Louanij: Cuius nomen in titulis præualuit. Eaipsa caput Lotharingiæ.

QVando Louanium nostrum fuerit, & progressus eius dixi: *Quantum*, & *Quale*, iam addam. Neque enim à præsenti fortunâ aut specie æstimate: res magna, insignis, laudabilis fuit, & pauca in hoc axe opida, quæ potentiâ aut opibus, & addam virtutibus, æquauerint se aut æquent. Vt capiatis credatisque, à capite deducam. Postquam Lotharingia annexa Louanio, itemque Brabantia fuit; magna iam Ducum nostrorum dignatio, validæ copiæ atque opes: vsqueeò, vt inter

inter Germaniæ primos Principes (nam ad Germaniam Inferior Lotharingia pertinuit) primos, inquam, censerentur. Clarum & notabile argumentum, quòd cùm *Innocentius* IIII. Pontifex, in Concilio Lugdunensi, Imperij *Electores* constitueret, quattuor sæculares istos nominauit: *Ducem Austriæ, Ducem Bauariæ, Ducem Saxoniæ, Ducem Brabantiæ, qui & Louaniæ.* Hæc ita ex ipsis Actis verbatim, inter alia recitat *Matthæus Parisiensis,* qui Historiam ante *trecentos quinquaginta* circiter annos in Angliâ, nec infideliter, scripsit. Atqui Electorum honore affecti, non nisi primi & potentissimi Germaniæ, quod ex adiunctis collegis liquet. Ergo dignitas magna Brabantiæ, & in eâ Louanij fuit. Discitis ex ipso titulo, quem dedi: *Dux Brabantiæ, qui & Louaniæ,* quasi hęc additio lucem aut splendorem priori daret. Et ita fuit. tam celebre enim & diffusum nomen huius vrbis, vt non solùm adtexeretur illi Brabantiæ, sed præponeretur sæpè, aut & pro eo solum poneretur. Præponi video in Diplomatis. vt Gemblacensi donatione, anno ∞. C. XXIII. *Godefridus gratiâ Dei Comes Louaniensis, Dux Lotharienſis.* Adtexi, in Othone Sancto-Blasiano, actis anni ∞. XCVI. de expeditione Syriacâ illâ sacrâ: *Cui interfuit Dux Brabantiæ de Louin, cum multis Baronibus.* Solum poni, in Diplomate quod in S^ti^ Michaëlis Antuerpiæ seruatur: *Ego Godefridus Tertius,* Anno ∞. C. LXVII.
Dux Louaniensis. In Guilielmo Malmesburiensi, Anglico scriptore: *Desponsa est Henrico Primo Adela, filia Ducis Louaniensis.* In Rogerio, eiusdem gentis: *Rex Ri-* Anno ∞. C. XCIV.
chardus venit è Germaniâ ad portum de Anuers, & est ille portus in terrâ Ducis de Luuain. Clarum est Antuer-

piam dici, & nostrum tunc Ducem *Henricum Primum*. Repperi & epistolam *Comitis de Sancto Paullo*, in terrâ Sanctâ scriptam, & sic inscriptam: *Henrico Duci de Louanio, viro nobili*. Quorsum ista? vt eminentia quædam opidi ostendatur, sensu & voce exterorum etiam adfirmata: qui hanc, vt præcipuum & excellens Brabantiæ aut Lotharingiæ decus, suspiciebant. Itaque disertè etiam lego in Malmesburiensi (notent & iactent ciues:) *Louanium caput Lotharingiæ.* Ita inquam, *caput:* & fuit, & mansit, etsi fortuna non eadem mansit. Varia autem caussa huius dignitatis, vel quia prima ipsa possessio Principum nostrorum fuit, & ideò velut agmen iure temporis ducit: vel quia potentissima, & inter alias frequens ac florens. Sanè quia prima fuit, & reliquæ dignitates pòst accessere: ecce ipsa retinuit insignia Comitum etiam Louaniensium, siue Lotharingiæ dicam. Sunt enim eadem. quare? nimirum quia nostri Comites primi, Lotharingiam sibi iure successionis vindicabant; & cùm rem non possent, insignia saltem (ita solet) quasi capiendæ possessioni inuaserunt. At cùm isti tempore mutassent, Louanienses tamen illa priora tenuerunt. Ab hoc ipso primatu est, quod & nunc obtinet, vt cùm Principes imperium Belgicæ auspicantur, hîc faciant, & primam fidem à subditis sollenniter capiant, ac donent. Denique in omni publico conuentu aut consessu, non Brabantiæ solùm, sed aliarum prouinciarum, Louanium vel ab eâ missi primas habent. Magna dignitas, & non controuersa: ac reliquæ fasces sponte submittunt. Scio Antiquitatem vulgò etiam inter caussas censeri: sed quæ mihi ambigua est, & Annalium testi-

Anno ∞. CC. III.

testimonia controuertant. Nam *Antuerpiæ* ante mille Anno ıↄc. L.
paullò minùs annos mentio est in vitâ S. Eligij: itemque
in testamento S. VVillebrordi. qui scribitur *Ecclesiam* Anno ıↄc. XC.
struxisse in Antuerpo castello, super Scaldim. Neque æuo
Bruxella cedit: legimusque *S. Vinditianum apud Brosel-* Anno ıↄc. LXXX.
lam (ita illę schidę) *in morbum incidisse.* At Louanio hanc
vetustatem firmiter vix ibis adstructum.

CAP. II.

Frequentia olim Louanij, & incolentium mira multitudo.

RETTVLI & caussam ad *Frequentiam*, & *Florem*: de quo vtroque nunc videamus. Et plenam frequentemque fuisse hanc vrbem, quid clariùs quàm magnitudo & productio ista mœnium ostendit? quæ non in vanitatem aut ostentationem profectò facta est, sed quia res & copia poscebat. Sunt nunc vacua multa, fateor: sed exstant in Archiuis Censuales tabulæ anni ∞. CCC. LX. quæ palàm ponunt & docent, *omnem hunc exteriorem ambitum ædibus refertum.* Vultis & alterum argumentum? Annales habent, tempore & Imperio *Joannis Tertij*, anno ∞. CCC. L. *tantam textorum multitudinem hîc fuisse, vt ad tria, imò quattuor millia textrinorum in vrbe essent.* Addunt autem, *cuique textrino opus fuisse non minùs triginta aut quadraginta homines,* qui lanam præpararent, qui carminarent, qui nerent, aliasque tales operas exercerent. Sed inprimis qui fullonicam. multis enim ijs opus, cùm molæ istæ aquariæ ad eam rem aptatæ tunc nondum legantur. Hæc si vera (neque

que ego ambigo) oportuit ex ſolo illo genere ad *centum ſexaginta millia* in hac vrbe degiſſe. AVD. Percutis me, & percellis. LIPS. Atque ipſi ſæpè alios, mi Vvvene. Nam audiui à maioribus, quod & ipſi à maioribus, tantam hîc eam turbam fuiſſe, vt cùm horâ vndecimâ ſignum campanâ daretur deſinendi operis; parentes ſollicitè minores liberos in ædes ducerent aut traherent, ne impetu & impulſu venientium obruerentur. Atque hi ſi tam multi: quid aliarum deinde artium cenſes? nónne ἀναλόγως & pro numero oportuit caupones, ſartores, ſutores, lanios, omne aliud genus eſſe? mihi videtur. Quid deinde honeſtiores ciues, quid magna illa & frequens (mox dicam) nobilitas? quid aſſeclæ eorum & famuli? Profectò ſi alterum tantum addam, non peccem fortaſſe: ſed non addam; & illos etiam primos, ſi vis, imminue: quid tamen minus potes hîc, quàm *ducenta millia* locare? at meo animo, exceſſerunt. AVD. Dij boni, quæ copia præ hac infrequentiâ? LIPS. Quæ nunc ſunt, omitte: aut ego ſermonem omitto. Fuiſſe, inquam, grandem hunc numerum, etiam à Magiſtratu argumentum eſt, qui hîc, ſuprà quàm in aliâ vrbe, grandis & numeroſus. Sunt enim *viginti & vnus Senatores*, è quibus duo Conſules leguntur; tum ſeorſim ſeptem Scabini. Iſti omnes, è nobilitate olim: obtinuitque ad annum ∞.CCC.LX cùm ſeditionibus (de quibus poſteà) plebs etiam ſe inſeruit, & mixtio eſt facta. Sed videtis igitur grandem Magiſtratum: quo fine aut cauſsâ, niſi quia regendi multi?

CAP.

CAP. III.

Nobilitatem multam fuisse, in septem familias diuisam: eiúsque origo quæsita.

SED de Nobilitate, quæ copiosa, & super opinionem hîc fuit, accuratiùs & ab origine eius videndum est: quæ tamen parùm certa adfertur, & vereor vt fabellæ misceantur. Aiunt *Bastinum* quemdam olim fuisse (tempus aliter non designant) corpore & animo pariter validum, qui septem filias habuit, & eas totidem viris elocauit: sed cum lege, quoniam ipse virilis sexus liberos non haberet, hæ nobilitatis suæ ius tenerent & diffunderent, atque ex ijs nati, tales censerentur. Siue res fuit, siue inuentiuncula est; non tamen absona à vero & more. quia septem Familiæ primariæ sunt: quibus ius etiam est, vt nobilitatem per fæminas transmittant. sic, inquam, vt siquis plebeius aut impar fæminam talem nobilem ducat; liberi è coniugio nati habeantur nobiles, & Senatoria atque alia munia vsurpent. Vna traditio hæc est: alia origo in Annalium quibusdam, refertur ad *Lambertum Primum* Comitem. quem *Patricios* & *Petermannos* instituisse volunt: idque ex merito virtutis. Nam primùm in obsidione illâ *Godefridi Lotharingi*, * de quâ prædixi, Louanienses magnum specimen virtutis in repugnando edidisse: iterumque in prœlio illo ad *Hugardas*, contra Leodicenses. Iuisse igitur Comitem honestatum eos, quorum virtus eminuisset, & in certas familias distributos, hoc nobilitatis decore ornasse. Vnde-

* Vide lib. I. cap. XI.

unde origo, de numero familiarum constat, de & iure fæmineo: atque vtraque etiamnunc durant. Familiæ autem, siue Gentes veriùs, sunt istæ: *Limingij, Calsterij, Radingij, Steenij, Vernsalij, Gielij, Rodij*: è quibus singulis, alij familiarum velut rami orti, latè sparguntur, & quamquam ad vnum caput relati, nominibus diuiduntur. Reperio in primâ *Limingiorum*, & quæ sub eâ censentur, Familias *triginta & vnam*; in secundâ, *viginti octo*; in tertiâ, *nouem*; in quartâ, *duodecim*; quintâ, *quattuor*; sextâ, *septem*; septimâ, *nouem*. Sunt ita [1] centum familiæ: & vos iam quamque earum in domos & capita diuidite, efficietis ingentem nobilium manum, nec in aliâ vrbium reperiendam. Certè in vnâ seditionum, de quâ posteà, lego *Equites ad vigintiquinque, Scutarios centum quinquaginta, captos fuisse*: & elapsi, aut absentes, quàm multi erant? Scio hæc nunc noua aut inopinata videri: sed nos vetera loquimur, & illa pro merito laudatum imus, & ab obliuione vindicatum.

NOTA.

1. Tot familias (centum dico) Diuæus numerat: alij plures. & quid mirum est, vbi per fæminas accrescunt? Aliæ pereunt, aliæ renascuntur: sed certum, ad illarum aliquas referri.

CAP.

CAP. IIII.

De hominibus S. Petri, qui item nobilitatis ius habent. Origo, & honores.

ATQVE isti sunt, quos *Patricios* vulgò dicunt, & qui soli in Patres siue Senatores legebantur: sunt & *Petermanni*, plebeio verbo, quasi dicas *Homines Petri*, siue vt scripta nostra Latina appellant, *Homines de familiâ S. Petri*. E quâ dictione caussam & finem instituti agnoscitis: quòd videlicet, vt alij adscribi honoris ergô in Aulam & familiam Principum solent; sic isti in eius Diui fidem ac clientelam. Sunt qui confundunt eos cum Patricijs: & vt hodie res est, vix dissident: olim aliter, vt videtur, & latiùs *Petermanni* patuerunt. Nam etsi facilè hoc donabo, omnes Patricios in communionem huius honoris venisse; non tamen contrà, omnes *Petermannos* Patricijs accensitos. Origo etiam vtrorumque diuersa est. & istorum refertur ad *Henricum Primum* Lotharingiæ Ducem, & Louanij Comitem: item ex operâ militari. Bellum ei erat cum Leodicensibus: & ipse animo ac copijs paratior, fines istorum inuasit, & *Tungros* opidum oppugnauit, & cepit. Hic successus dedit audaciam, vt matrem vrbium *Leodicum* ipsum, raptim ducto exercitu, aggrederetur. Spes in celeritate erat, & vt imparatis superueniret: contrà fuit, intenti instructique exspectant, reijciunt, & reiectum ipsi iam animis aucti insequuntur. Nostri sub noctem *Stippis* castra locant: hostes assident, &, vt è vicinis frequentibusque locis, nobilitas ac plebs adfluit, & in horas co- Anno ∞. CC.XIII.

piæ augentur. Adest ipse Episcopus *Hugo*, adest *Ludouicus* Comes Lossensis, item *Philippus* Namurensis, ipse *Henricus* Dux Limburgensis, & clientium cuique selecti. Nostri numero valdè impares, castris primò se continent: sed post bidui inopiam, omnibus circà hostilibus, ausi aciem, egrediuntur, & hostem vltrò lacessunt. Stant in principijs *Louanienses*; ijsque adiuncti *Lirani*, & *Sandthouiani*: pugnant acriter, cædunt & cæduntur: sed hostes paullatim circumfusi, reliquos nostrûm turbant, & dant in fugam. Multi cadunt, aut capiuntur: ipse Dux *Henricus* in discrimine, equo lapsus; & sunt qui captum etiam tradant, sed forti & fideli operâ Louaniensium ereptum. Illud constat, horum ope Ducem seruatum, sed cum multâ nostrorum cæde, è quibus ad *duo millia* perijsse scribuntur, interque eos è Patricijs multi. Ducem igitur reducem, memorem virtutis, nec ingratum in eam fuisse: omnesque qui sub *vexillo Diui Petri* (id insigne Louaniensium erat) militassent, prærogatiuis donauit, & *Petermannos* appellauit. Hanc narrationem illud [1] affirmat, quod etiamnunc sint è *Liranis* & *Sandthouianis*, qui idem nomen & ius iactent. Ius autem olim singulare, & perhonestum: sed æuo aut neglectu defecit. Lego in litteris quibusdam publicis: *Homines B. Petri Louaniensis, liberi & priuilegiati esse debent, & sunt* PRÆ ALIIS *hominibus*. Censebantur, vt dixi, in familiâ Diui Petri, imò & Ducis, quasi Palatini quidam & domestici eius. Senatorum litteras vidi, anni ∞. CCC. XXXIIII. quibus eximitur quidam iurisdictioni communi, qui *diceret se esse Hominem S. Petri, & ad familiam liberam Domini Ducis*

Ducis pertinere. Habent inter cetera eximium : vt nusquam vadari, conueniri, iudicari, nisi coram sui collegij hominibus possint. Quos conuocat Prætor, & præsidet Consul opidanus. Ita postremùm obtinuit: initio, quia res tangere sacra & diuum Petrum videbatur; Decanus & Canonici moderari solebant, & cognitioni huic præesse. Sed indecorum visum, rei diuinæ addictos litibus operari, & iussi abdicare, ac suarum curarum esse. Isti *Petermanni :* quorum nomen viuit, iura exstincta, aut certè languida sunt. & quamquam Princeps ex formulâ iuret, *Obseruaturum se iura Ecclesiarum, & hominum spectantium ad familiam B. Petri Louaniensis :* fit moris prisci caussâ, & res inusu ferè aboleuit.

NOTA.

1. *Affirmat.*] Alij conuellunt, & litteras producunt, in quibus Decanus & Capitulum S. Petri pro istis scribunt, anno ∞.CC.V. quod esset sexennio circiter anterius. Sed ibi dicuntur, *Homines B. Petri censuales* : & videndum an non distincti sint, & vereor non vnum genus fuisse.

CAP. V.

Plebs olim in militiâ: & hoc fine exercitia, & Gildæ. Tum de Lanificio.

NOBILITATEM habetis: Plebem iterùm lustramus? Multa fuit, vt dixi: & ea ipsa, præsertim ante lanifices, honesta & modesta, & bonis artibus addicta. Militiam aut agros multi, alij sellularia opificia exercebant: sed honestiores, & qui præter caput aliquid in censu ha-

bebant, arma etiam festis vacuisque diebus tractabant. Militia tunc & tela (quod ad plebem attinet) ferè sagittæ erant, eæque arcu vel ballistâ emissæ. Igitur Collegia talia instituta, in quæ nomen darent qui hoc vel illo telo vterentur. Erat vnum *Sagittariorum* simplice arcu; duo *Ballistariorũ*; postremò *Sclopetariorum* accessit, eâ quoque machinâ * repertâ. Hæc Collegia *Gildas* nostrâ linguâ dicunt: & imago manet, vsus perijt, ille quidem verus qui ad militiam spectat. Nam in oblectationem aut pompam nunc vsurpant. His talibus areæ siue *Horti*, vt vocant, destinati, loca idonea exercitio: ad quæ conueniebant, & discebant docebantque. Præmijs etiam se mutuò prouocabant, & æmulatione excitabant. quod non priuatim solùm, & in suo quique opido; sed publicè faciebant, & plurium opidorum conuentu. Louanienses certè & Bruxellenses, finibus & amicitiâ semper iuncti, statum quotannis tempus habebant, quo *Furam* conuenirent: amœnum locum, & pari ferè spatio ab vrbe vtraque seiunctum. Vetusta ibi arx est Principum nostrorum, & assita *Sogniacensis silua:* & iuxta eam area, & certamen. Quod ballistarij selecti certabant, & pręmium victoribus vinum erat. Vidimus nos in adolescentiâ comiter celebrari: & *Ioannes Quartus* instituerat, ac leges dederat in rixam aut tumultum. Quid etiam? *Iscam* meam sileo, quæ consors certaminum istorum fuit? nam municipium est, & opidorum iura habet. Itaque publica ista panegyris siue commissio ibi etiam celebrata, anno ∞. CCC. XVII. & præmium *Ceruus viuus* fuit. satis decorè, quoniam & siluis ij adhabitant, & venationem in promptu habent. Vicerunt, tuleruntque Louanienses.

* *Et visâ in Belgicâ, anno* ∞. CCC. LVI.

nienſes. Atque hæc, vt dixi, olim plebs erat: nec ſtudia iſta culpes, imò laudes. Acceſſere deinde magis magiſque lanifices, & quia lucrum adfluebat, omnes ferè eò, etiam nobilium multi verſi. Alius opus exercebat, alius pecuniam dabat, alius emebat aut vendebat. Imò & ad opida ac pagos vicinos artificium iuit: & *Dieſthemij*, *Tillæmonte*, *Trudonopoli* paſſim in lanis occupati. Quid verba facio? quæ gloria aut frequentia panno nunc Britannico tribuitur, ea Louanienſi fuit: & hinc (* in loco dicendum) ad illos iuit. Conſtat ex Archiuis vrbicis, ciues iſtos annuatim *Francofurtum*, *Lutetiam*, *Londinium*, alia loca mercatui deſtinata adiſſe, & Baſilicas ibi ſuas ac tabernas, pannificij huius gratiâ, habuiſſe. In ipsâ hac vrbe, proprium ijs tribunal fuit, quod octo *Decanos* (ita vocant) habet, & cauſſas omnes tales cognoſcebat ac decidebat. Manet & illud, res abijt, vt ſunt humana. AVD. Atque ego doleo, in flore ſanè tunc vrbs erat. LIPS. Ne dole, mi Del-Plani. quid? nónne melior Minerua ſucceſſit? denique ea turba & copia vrbem perdidit, & quidquid honeſti ac priſci moris erat, corrupit.

* Lib. II. cap. XII.

CAP. VI.

Opes Louanienſium, vt illo æuo, notabiles: & pauca exempla.

LASCIVIA orta, & luxus, & quæ alia Opes ſequi amant. Nam & eæ ex his commercijs ſatis iam auctæ erant, & vt tunc cenſus Belgicæ, *Louanienſes diuites* habebantur. Ipſi nobiles prædijs & villis, atque etiam dominijs (vt noſter mos habet) opulenti, & pleroſque vicinorum

norum pagorum possidebant. Lego *Gualterum Heremachium* ex ijs, in Angliam nauigantem, captum à
Anno ∞. CCC.LVI. *Moranto* famoso piratâ esse, & redimias *quattuor millia aureorum Scutatorum* exactum esse, ac soluisse.
Anno ∞. CCC.LXXI Item bello Iuliacensi infausto, cùm Dux noster *VVenceslaus* ipse in manus venit, duos Louaniensium captos, ad luendum se dedisse *decem millia aureorum*. Et addunt Annales, *grandem hanc summam petitam, quia constabat Louanienses diuites esse.* AVD. Bis iam hoc elogium repetis, & rideo: quis nescit meram paupertatem hîc nunc habitare? LIPS. Semper me ad ista reflectitis: ego in imagine eius æui hærere vos velim. Neque item in istis opibus, Hispaniam hodiernam aut Italiam cogitare, nec Antuerpiam quidem tuam Rubeni: sed illa tempora & homines, virtutum magis quàm auri copiosos. Et tamen pretia, quæ dixi, etiam hodie sint alicui ex proceribus redimendo. Iam & illud argumentum Opum, quòd publicè ex ærario largiri magna &
Anno ∞. CCC.LVI. multa solebant. *VVenceslaus*, in auspicijs hîc imperij, accepit à Senatu *Scyphos plures argenteos, itémque vinarias amphoras: præterea vini Rhenani sex & viginti Amas, Pannos coccineos (Scarlatos* nos vocamus) *sex, denique totidem boues pingues*. Eidem post paucos annos, pro pace inter ciues conciliatâ (etsi hercules pa-
Anno ∞. CCC.LXII. rùm vtili) *ex ærario trigintaquinque millia aureorum, quos Verueces vocant:* iterumque biennio pòst, *tria millia*; & non longè, *sex millia* donata. Hæc extra ordinem, præter publica & sollennia tributa: sicut & illud donatiuum *vndecim millium aureorum*, quod in vitam eius quotannis penderunt. Omitto, quæ ministris

ſtris & Palatinis huius Principis dediſſe varia reperio: qui & ipſi, pro ingenio Domini, petaces aut auari erant. Cogitate & conſummate, etiam in iſtâ pecuniæ adfluentiâ, quam nouus Orbis inuexit, iuſtæ ſunt iſtæ opes. Itaque apud exteros etiam magnifici & munifici noſtri habebantur: quídni? exempla edebant. Vnum referre libet *Ludouici Pinnocciȷ́* patriciȷ́, & in hac vrbe per annos XLIIII. Prætoris. Multa ille bella obiuit, ſuo impendio & ſumptu: etiam legationem in Auſtriam, cùm publicè honeſtiſſimi quique mitterentur, ad *Maximilianum Auſtrium* arceſſendum, qui *Mariam* noſtram Burgundicam, & vnà Belgicam, deſponderet. Viennam venerunt: benignè accepti ſunt à *Friderico* Imperatore. qui loca, lautia & munera dedit; inter primos *Pinnoccio*, vti dignitas eius & vrbis erat. Id munus fuit, magnus crater ex auro ſolido, & intus aurei Ducati Hungarici ſtipabant. Accepit noſter, & gratias egit dicam, an reddidit? nam ſequenti ſtatim die ipſum Imperatorem (ea tunc comitas erat) cum pleriſque Palatinis ad conuiuium vocat, ſplendidè & dapſilè accipit, omnibus mirantibus, & vel duplum doni ſui fatentibus impendiſſe. Opinionem peperit, eſſe è Principibus patriæ: & ijdem Germani cùm paullò pòſt huc veniſſent, magis mirati ſunt, cùm non niſi Prætorem Louanienſem agnouerunt. Sed ea viri liberalitas, an profuſio fuit. quâ factum (nam aſſiduè vtebatur) vt mortuo eo vix eſſet vnde iuſta funeri fierent: niſi ſoror ſubueniſſet, quæ *Domino Melderatenſi* iuncta nuptiis erat. Habuerat & ipſe duo Dominia, *Horſtum & Velpam*: vtraque vendiderat, ſplendori & famæ ſuſtentandæ.

CAP. VII.

Pietas & Probitas Louaniensium.

ISTA de Opibus: sed magis laudare eos à Virtute capior, & Probitate: quâ semper eximiâ splenduerunt. Deo & religioni addicti, exemplo suorum Comitum: quibus non alios dabitis, qui sacra magis coluerunt, auxerunt vel ornarunt. Scribebant se, & superbiebant in hoc titulo, *Aduocatos*, aut *Defensores Ecclesiarum ac Cœnobiorum*: quod Diplomata eorum passim ostendunt. Scribebant, & reipsâ exhibebant. quot ab ijs monasteria instituta, vel aucta? quot templa, aut sacella? quot passim donaria? infinitum sit referre: & quædam tetigi, sed quædam, & posteà tangam. His ducibus, meritò igitur ciues secuti & æmulati sunt pietatem: quam inuiolatam ad hoc æui, inter ruinas aut lapsus, etiam inter ciuicas istas procellas, & communem, pænè dicam, furorem, tenuerunt. Atque olim leges etiam sanxerunt pro diuino cultu: ac reperio istas. *Templis ædibúsque sacris honos esto: & nequis pilam, néve trochum in areâ, aut circum illa ludito*. Ecce, etiam pueris reuerentiam illam volebant insitam, & sacra loca nec lusu temerare: quis nunc vetat? Alia grauior: *Diebus festis sacratísque nequis aliud agito. nemo cauponam, aut tabernam promercalem, ante publici sacrificij finem reserato, néve quid emito aut vendito*. De Tabernis, seruatur fortasse: de cauponis quàm aliud est, & quàm vulgò se in eas immergunt? Iam alia ad Probitatem. *Nequis noctu personatus, néve mutatâ veste, obambulato*. Item:

Ne

Ne taberna, ne caupona, post vespertini aris signum patens esto. Item vna singularis, in raptores: *Stupri raptúsve conciliator aut adiutor, exsul esto; qui autem patrauerit, ligneâ serrâ caput abscinditor*. Nouum hercules de *ligneâ serrâ*, & absterrere graui & lento hoc supplicij genere voluerunt. Plures memorare possim ad modestiam, contra luxum, & vitia: sed quia etiam alibi, omitto: nec copia sanè legum bonos beatósque facit, sed obsequium & cultus. Id hîc fuit: & paucis legibus, populus naturâ atque institutione bonus, virtutem coluit, siue ciuilem hanc vides, siue militarem.

CAP. VIII.

Facta militaria eorum, & expeditiones pro religione. Virtus Guilielmi Rodij.

NAM, & *Militiâ* ciuitas ista excelluit, super omnes finitimos, & video te auertere Vwene, ac ridere. AVD. Da veniam, nihil tam alienum nunc videtur. LIPS. Gratia nostris Musis togisque esto, quæ pacem intulerunt, & ad hanc ciues formarunt: sed quoties dixi, aliam olim faciem fuisse? Louanium, præter nomen, vetera pauca habet. Sed de militiâ, assidui in eâ olim, & præsertim multa hæc nobilitas, quæ vnum id studium, aut præcipuum, colebat. Ideò & honos ijs atque æstimatio: & in omnibus bellis (inquisita narro) proximi tabernaculo Principis, vt fidi maximè & strenui, tendebant. In acie etiam, honestiorem locum atque ordinem sortiebantur. Quod tamen controuertere Bruxellenses cœperunt, anno demum ∞. CCC. XL. Tornacensi bello. Dux *Ioan-*

nes Tertius, qui neutros volebat illo tempore alienatos, ita tunc definiuit: *Vt si in Flandriam, Hollandiam, Hainouiam arma inferrentur; primas, vt semper, Louanienses haberent: sin autem in Geldros, Leodicenses, Namurenses iretur, Bruxellenses præferrentur.* Appâret in vltimâ clausulâ non ius, sed comitatem spectatam: & vt Louanienses longinquis, & velut hospitibus, cederent, quoties per eorum fines, aut ad propiora ijs, iretur. Sed bellatores igitur magni: & quod in laude meritò pono, in sacrâ militiâ exerciti, & semper in eam proni. Dico, quoties bella hostibus religionis illata, siue in Oriente, siue in Septemtrione sunt, siue in propiore Europâ nostrâ hæreticis & turbatoribus; semper isti in armis, & vel Principum suorum asseclæ, vel & exterorum fuerunt. Quid asseclæ? multi & suâ sponte & sumptu iuerunt. Prima, ecce, expeditio Duce *Godefrido Bullionio* in Syriam fuit, anno ∞. XCVI: cui noster *Godefridus*, posteà Dux, interfuit. quod Annales quidam nostri tradunt (neque enim omnes:) sed pronâ meâ fide, quia *Henricus* frater eius adhuc imperium tenebat, & probabile in tam laudabilem militiam, cùm aliud non alligaret, nomen dedisse. Certè idem posteà iterùm fecit, aut conatus est: & Regesta vrbis huius habent, anno ∞. C. VI. *crucem eum cum Lotharingis & Francis pro Terrâ sanctâ assumpsisse.* neque vltrà addunt. Idem in *Godefrido Tertio*, qui anno ∞. C. LXXXIII. expediuit, & cum eo è Louaniensibus tres equestri dignitate, *Joannes Radingius, Arnoldus Rodius, Henricus Netenius*, & mox *Ioannes Calsterius*, item eques. Et quid ordine recenseam? fidei hoc meæ credite, vix annus est, quo non legam

gam aliquos ab hac vrbe in *Aſiam* iuiſſe, alios in *Pruſ-ſiam*, in *Saxoniam* contra *Stadingos* (tunc hæreticos) in *Boëmiam* contra *Hußitas*. Nam ad ea vſque tempora pius ardor hic manſit: imò manipulatim ibant, & lego anno ∞. CCCC. XXI. perrexiſſe in Huſſitas *centum octoginta voluntarios ciues, multóſque è patricijs:* & anno ſequenti, iterùm *octoginta popularium, è nobilitate autem ſeptenos*. Et cur priuatam etiam gloriam meam ſileam, referendam ex fide? Fuit è maioribus meis *Guilielmus Rodius*, cuius eximia facta memoriam merentur, & publicè eam in æde ſacrâ Dominicanorum, choro medio, habent. Lapis ibi ſepulchralis, in hanc faciem & inſcriptionem:

* Ex hac stirpe mea nunc vxor.

Videte & miramini vel pietatem, vel robur, atque etiam felicitatem viri: qui *decies octies* in longinquam illam Borussiam iuit, rediuit, quoties mercatorem aliquem aut lucripetam fecisse, miraculo sit. Quid etiam? *semel in Terram sanctam*, vt habet inscriptio: etsi Annales libri vbici augent, & *ter iuisse*, palàm scribunt. Nec refuto. & quod est in epitaphiâ illâ, capiendum, vt verba sunt, de profectione *sub propriâ habenâ:* id est, quòd semel suo ductu imperioque iuerit, sæpiùs alieno. Scito autem Borussos illos, siue Prussos, gentili religione partim etiam infectos fuisse, & magis vicinos Lithuanos; & hæc bella inferendæ nostræ suscepta. O generosa bella! nunc ea sint! Sed ad *Guilielmum*, in eius viri stirpem per *Ægidium Rodium* nos inserimur. qui filias duas habuit, & priorem nuptam *Ioanni Linckebekio* viro nobili, atauo meo. Ille iterùm duas filias; & prior denupsit *Iusto Lipsio* proauo: & villa Rodia, quamquam diuisionibus fracta (vidisti eam Rubeni) etiamnunc est in manu ac possessione nostrâ.

CAP. IX.

Facta alia militaria, & virtus in præcipuis prælijs.

IAM alia bella videre si lubet (& multa nostri Principes habuerunt) vbi non dicam præsentia, sed gloria Louaniensium, non eminuit? Vnum aut alterum è pluribus adferam, & reliqua iustæ Historiæ reseruentur. Ecce,

GODEFRIDVS *Tertius* Dux noster erat, anno ∞. C. XLIII. sed in primâ infantiâ, & vitæ ordientis annum

num nondum egressus. Ea res animos spesque mouit veteri hosti, *Bertoutiorum* genti, cum quâ bellum auo patrique eius fuerat: & septemdecim etiam iusta prœlia, neque nobis semper secunda. Hæc familia *Grimbergæ, Mechliniæ*, alijsque locis præerat; tum & fœdera cum *Francis, Hollandis, Geldris*, & ab ijs auxilia habebat. Itaque grandes copias in aciem educebant: occultè aut palàm illis alijsque iuuantibus, quibus magnitudo nostri Principis inuidiosa, aut formidolosa etiam esset. Ergo nunc opportunum rati, & infantiæ insidiati, insurgunt. Nostri Proceres Louanij conueniunt, deliberant, ante omnia Principem nouum in paterno solio locant, & fidem ei popularium obstringunt. Hoc facto, ad bellum accingunt: & hostis vrgebat. nam arcem *Netelariam*, itemque *Viluordiam* iam ceperat, vsseratque. Nostri obuiàm progressi, in propinquo castra metantur, & iustè ac piè Fecialem primò ad hostem mittunt, qui conditiones æquas pacemque offerret: redirent modò ad vetus imperium, & Dominum quem Deus & mos huic regioni dedisset, ipsi in eâ mediâ, colerent agnoscerentque. Ferociter reclamatum est, & vix manus a Feciale abstinuerunt. qui vt redijt, & pugnandum denunciauit, in crastinum diem alacriter prœlio se parant. Haud procul Bruxellâ res gesta, in patentibus ad Viluordiam campis: placuitque, consilio *Godefridi Baronis Gaesbekani*, puerum Ducem illuc deferri, & animandis nostris ostentari. Quod sanè factum est vel ipso aspectu miserabilis infantis, in cunis allati, & ad salicem arborem (ita tradunt) suspensi. Quæ concio potuit disertior hac facie esse? Conijciunt oculos, manu qui possunt tangunt;

tangunt; omnes, vt numen, ſuum Principem voce & affectu venerantur: & animis inflammatis in hoſtem eunt. Magna pugna, magna cædes: illinc veteranum robur, & multæ victoriæ; hinc virtus, ardor, & pro omnibus ducibus Dux infans. Quoties pedem referre cœperant, flexi ad hunc oculi reprimebant: vagitus, qui interueniebat, & ne ſacrum pignus proderent, pro omni exhortatione erat. Denique vi vincunt. cecidêre ex hoſtibus plerique omnes duces, aut capti ſunt: ipſa capita rebellionum, *Bertoutij: Zennam* fluuium cruentum fluxiſſe è reliquâ vulgi cæde, Annalium habet fides. Neque noſtris ſine nube victoria, cæſis Procerum primis, & inter eos Patricijs duobus Louanienſibus, *Rudolfo Radingio*, & *Simone Grindelio*. Ante etiam prœlium, baltheo equeſtri cincti è Louanienſibus fuerant, *Gerardus Dormalius*, *Radulphus Erpenſis*; inſigni in ipſo prœlio virtute. Pugna hæc pugnata XVII. Kal. Sextiles.

IOANNES *Primus*, anno ∞. CC. LXXXVIII. bellum habuit cum *Reginaldo* Comite Geldriæ, qui de Limburgenſi Ducatu controuerſiam nobis faciebat. Erant in partibus huius plerique vicinorum Principum, atque ipſe Antiſtes Colonienſis *Siffridus*. Falcoburgi conuentum habuerunt, arma & militem parantes: ſed noſter occupauit, & totâ Brabantiâ dilectu indicto, inſigni exercitu, Moſam flumen *Traiecti* tranſmiſit. It in hoſtes, illi in fugam: & Antiſtitem, vt columen partium, noſter perſecutus, Bonnam vſque peruênit, & prourbia exuſſit. Cùm pugnæ copia non fieret, reduxit ſuos, iuſſos priùs equos omnes, militari quâdam iactantiâ, in Rheno

potare: factoque, * *Voringam* arcem, validissimum in ijs locis propugnaculum, obsedit. Non deserit se & suos Antistes, amicos & fœderatos è Germaniâ conuocat, & ingentem exercitum facit, venitque prœlio certaturus. Septem primarij duces erant, totidem cateruæ conspiciebantur: ipse *Antistes*, *Henricus* deinde Lucemburgensis, *Reginaldus* Geldrus, *Adolphus* Nassouius, *Valeranus* Falcoburgensis, & *duo* huius fratres. Vt in propinquo fuêre, noster Dux animandos suos ratus, ita infit: *Breui & simplici oratione apud vos vtar, commilitones; Viri este, aut viui nec este. Quid verbis opus est? animis & oculis circumspicite: cincti vndique ab hostibus sumus, à fronte, tergo, latere, & in mediâ eorum terrâ. Fugam aliquis cogitat? nisi alas sumitis, non euaditis: ideóque vana aut fœda omittite; ferro viam hanc fecimus, ferro reditus est parandus. Gloriosum hucusque penetrasse, & hostibus profugis solum eorum calcasse aut subiecisse: sed tanto maius periculum aut infamia est, remittentibus & ignauis. Procul amici, procul patria: cuique in se spes. & Deum, caussam, & me videte. Iniustis armis lacessiti sumus: & ideò timor in illos ingruit, atque aris focisq; patrijs desertis fugerunt. Quid iam? venit imbellis dux, non quia audet, sed quia latêre vltrà non potest; & animos à desperatione simulat magis, quàm sumit. Trahit secum septem agmina: & gaudeo, diuulsi sunt. Facite cohærere: nempe sub illo capite, quòd sacra magis quàm arma, tractare didicit. & addam, debuit. Quid tibi vis Antistes? Aciem, cruorem, cædem omitte: puras manus Deo offer, & ab armis ad aras iterùm refer. Si non vis,*

* *Ad Rhenum, duobus circiter infra Coloniam milliaribus.*

adige-

adigemus: & hoc quoq; victoriæ huius decus erit, Deo & diuinis suum vindicasse. Agite ô equites peditésque, vos ô mei è Brabantiâ, qui estis & fuistis, exhibete. Quot victorias ego aut pater meus vobiscum peperit? agnosco ora manúsque: & cinctus vobis vel in mediâ Barbariâ confidam. Semper supra pericula, extra dedecora fuistis: idem nunc, aut mihi quidem suprema hæc lux esto. Sed abominor, hostibus eueniat: en ibi sunt, in illos imus. qui me amat, verè nunc Ducem sequatur, IMVS. Dixit, & adhuc dicentem voces interpellarunt, & tympana vndique ac tubæ. Nam & hostes magno animo ingruebant. Concurritur, & negant Annales ab vllâ hominum memoriâ talem in istis partibus pugnam pugnatam. Noster, vt promiserat, eminet: & inter primos voce, manu, incitat aut pugnat. Atque adeò in manus hostium, pressus cinctusque multitudine, venit: sed Brabantini eò acriùs irrumpere: interque eos primus *Arnoldus Hoffstadius*, Louaniensis Eques, vetere militari gloriâ. Is disiectis aut cæsis proximis, magnâ vi Ducem eripit, & in equum suum ipse desiliens imponit. Iamque pedes pugnabat, & periclitabatur: sed iterùm egregio facinore, imminentem sibi hostem interficit, equumque eius conscendit. Eo exemplo, & aspectu Principis sui, animati Brabantini, nouo impetu inuadunt sternuntque hostem. *Quadringenti* ordinis equestris viri cæsi, è ducibus *Lucemburgensis*, & duo *Falcoburgij* fratres: vulgum non numerant. Capti ipse Antistes *Coloniensis, Geldrus, Nassouius, Falcoburgensis*. Memorabile satis est de Nassouio, quod narrant. captus videlicet, cùm Duci nostro sisteretur, rogareturque ab eo *Quis esset? Comes sum*, in-

 quit,

quit, *Nassouius*: & addidit, *Tu autem quis es?* Noster: *Dux sum Brabantiæ, quem bello iniusto petijsti.* Ille: *Túne autem? miror & indignor gladium meum euasisse, quem in te vnum acueram, & sanguine isto tingere auebam.* Ferox & militare dictum, alium irritasset: nostri altum animum ad clementiam mouit: & virtute ac libertate viri inductus, veniam ei, imò & amicitiam suam dedit. Hoc initium aiunt, familiæ eius in Belgicam traductæ, vbi opibus gloriaque diu floruit. Sed ad institutum nostrum. claruerunt hoc bello è Louaniensibus, præter eximium illum *Hofstadium*, *Arnoldus Steenius*, *Leonius Harsius*, *Henricus Oppendorpius*, *Henricus VVilreus*, *Ioannes Rodius*, *Guilielmus & Arnoldus Radingij*, *Henricus Bialandensis*, omnes Equites. Alij è patricijs Scutarij aut **Cnapones* (vt non inscitè Annales quidam formant) multi fuêre; & plurimi è plebe.

* Nam Germanicè *Schildknapen* dicuntur, & simpliciter *knapen*.

CAP. X.

Labes vrbis, & in eâ seditiones. Prima leuior, secunda grauissima, Couterelliana: eáque accuratè descripta.

ET Frequentiam ac Florem satis iam vidistis: quid exspectatis, nisi (vt in alijs humanis) imminutionem aut lapsum? Quæ mox secuta à grandi populo, opibusque: & lasciuia, dissidia, seditiones fuêre, venena omnis status. Caussam vel initium hæc à plebe habuerunt, iam contumaci; & cùm frequentiam suam vidisset, intrepidâ: atque ita paullatim in rectores & optimates

mates primò minas, tum & manus ausa inferre. Adnoto primos motus fuisse anno ∞. CCC. XL. cùm plerique nobilium (ij ad hoc tempus rempublicam soli rexerant) in obsidione Tornaci essent, Anglo regi hanc operam gratificantes. Sed dum, inquam, absunt: plebs suum tempus rata, remp. inuadit; & cùm alia mutat, tum in primis exsules quosdam sui corporis, superiore anno legibus pulsos, reducit. Patricij cùm redissent, querelæ, iurgia, arma: & pugnatum atrociter in foro medio, sed vicerunt Patricij, manu clientium subnixi, & longâ armorum tractatione superiores. Fuga tamen maior, quàm cædes fuit. nisi quòd in victoriâ sæuitum, & abstracti ædibus suis, atque etiam sacris, qui in eas fugerant, gladio, carcere, exsilio pœnas dederunt. Quies deinde per vicennium, sed infida. quippe animis exulceratis, & plebeiorum non occulto fremitu: qui in motum turbasque iterùm erupit, à principio vnde non timebatur. *Petrus Couterellus* Prætor erat anno ∞. CCC. LX. qui homo etsi nobilis, & è Patricijs, tamen, prauitate ingenij vel ambitu, iam à primâ Præturâ (nouennium tenuerat) omnem ansam lacessendi aut lædendi Patrum quærebat. Oblata est, aut arripuit, anno iam dicto, istam. Ciuis quidam pisces vænales in vrbem carro aduehens, cùm is in luto hæsisset, equum subitò pascuis eductum, subiunxit, & carrum extraxit: statimque equum bonâ fide & illæsum reduxit. *Couterellus* hominem, vt furti reum, in carcerem conijcit: Scabini appellantur, cognoscunt, insontem pronunciant. & cùm Prætor non remitteret, iurisdictione ei interdicunt, quòd contra leges, ciuem in vinclis haberet. Prætor illicò Bruxellam, ad

Principem. qui tunc *VVenceslaus* erat, *Ioannæ* maritus, gente Bohemus, frater *Caroli Quarti* Imperatoris: quem produnt cæso matris vtero in lucem venisse. Hunc neque pace, neque bello optimum, certè non felicissimum, fuisse, licet dicere: & Louaniensibus caussa non est, cur valdè ament. Ad rem. aures isti Prætori credulas præbuit, potentiam Patriciorum calumnianti, & reprimendam à Principe, bono suo, asserenti. Neque fautores talium deesse in Aulâ poterant: inter quos *Sconuorstius* quidam, vir præpotens, sed animi aut consilij parùm rectus. Is palàm dicere, *Cornua Patriciis* (verba eius sunt) *minuenda, qui nimiùm iam ferocirent. Posse id Principem, sine suâ operâ aut inuidiâ, plebe efferri permissâ.* Princeps in aperto sententiam non tulit: hoc tamen Couterellus facilè vidit, non iniquis auribus animisque se auditum. Itaque alacer domum redit, ad suos refert, & factiosissimo cuique faces subdit. Iam in eo erat vt seditio erumperet: neque nescire Patres poterant, sed remissiùs agebant, siue mitigare bonitate parantes, siue fatali, vt solet, ignauiâ. Aderat fortè per hos dies *Gerardus Vorselarius*, vir & miles nobilis, cum selectâ Equitum alâ: qui operam suam Patribus vltrò obtulit, & suasit vti: isti dimiserunt. At non incepta sua Couterellus. qui die quodam Senatus habendi, suos conuenire sensim in forum iubet: idque cum armis. Adsunt, & iam turba est, atque ipse concionabundus excitat, & *superbiam Patrum, & dura imperia,* inculcat. *Hos esse, qui soli rem publicam occupent, qui honores, qui pecuniam, sua faciant, qui tot fortissimis viris imperent, vt seruis. An excidissent, ante paucos annos, tot innocentes*

sui

ſui corporis, gladio, laqueo, exſilio puniti, ob liberiores quaſdam voces & facta? Eadem manere ipſos, niſi viri ſint: ſed eſſent, & quem timerent? In manu, inquit, *veſtrâ eſt, finem malis facere: audete tantùm, multi in paucos, parati in improuidos; læſi in laceſſentes; Deus hominéſque fauebunt. Ipſum Principem, diuinâ benignitate, mitem animi habemus, & æquo eo laturum, ſiquid illi patiantur, vos faciatis. Iniurias veſtras in oculis habete,* LIBERTATEM *in ore, & hæc teſſera eſto: ite, iſtam aſſerite, illas propulſate.* Dixerat, & loquente adhuc eo fremitus, clamor, minæ, & ad curiam verſi manus & voces intentant: *Prodirent ciuium oppreſſores, ærarij prædones, pœnas daturi ſcelerum, aut iniuriarum.* Et iam ſe quiſque hortari, & vim parant. Curia clauſa erat, & trepidi Patres, neque ad reſiſtendum pares: cùm Couterellus prouolat, & quaſi benignitate deditionem ſuadet, & nihil vltrà mali paſſuros adfirmat. Prudentium eſſe, cedere huic tempeſtati. Cedunt, & ſe dedunt. At turba ſtatim irruit, manus & vincla inijcit, & in Arcem captiui deducuntur. Tum aumaria & archia Senatus frangunt aut reſerant, armamentarium pariter: compilant, dilacerant, aut vſui ſuo quod erat, tollunt. Exſtant nomina & numerus captorum, paullò minus *ducentis:* interq́ue eos Equites *vigintiquinque:* reliqui in proximas vrbes dilapſi, aut in prædijs villisq́ue ſuis latebant. Couterellus ſedato tumultu, & vt forma aliqua reipublicæ eſſet, nouum Senatum legit, mixtum è plebe & Patricijs. nam & ex iſtis molles aut ignauos quoſdam repperit, conſilijs ſuis opportunos, quiq́ue communem iniuriam præſenti honore mutarent. Tum ad captiuos

ſub-

submittit, qui periculum à plebe denuncient; ipsos quosdam è plebe, qui turbidis vocibus circum Arcem, ad cædem eos deposcant. Ita illi trepidi, Couterello supplices fiunt: & denique grandi pecuniâ, seorsim quisque pacti, dimittuntur. In Leucis *VVenceslaus* erat, dum hæc geruntur, casu an consilio longinquus: sed adeunt statim exsules, & facta docent, & remedium atque vltionem exposcunt. Cum frigore audiuntur: etsi nobilitas pleraque faueret, & è consiliarijs, quibus æqui honestique cura aliqua esset. Venit & ipse Couterellus, qui auro multos suos fecerat: & res dilata est, dum Princeps rediret. Quod factum sequenti anno, & intereà imperium Couterellus continuauit. Iam Bruxellam VVenceslaus venerat, atque ibi agminatim nobiles adeunt, orant, vrgent, rem pessimi exempli vindicare, néve seditioni aut licentiæ campum aperiret. Instant seorsim & Bruxellenses, ac pro sociâ vrbe acriter nituntur. Denique perpellunt, vt conductis in vnum copijs, Louanium moueret: venitque *Bancum*. Dum ibi est, statim Couterelliani, quibus aduersus Principem nec vis nec animus erat, ad eum veniunt, & imperata facturos spondent. Ita Princeps admissus, exsules reducit, sed in turbatores iram aut vindictam non ostendit. Ipsum Couterellum, caput malorum, Præturâ dumtaxat abdicatum, in nouo Senatu Scabinum creat; & eius instituto, Senatum ipsum mixtim è Patribus & plebe legit, seminarium deinde turbarum. Amor pacis & concordiæ prætexebatur: sed prudentioribus eo facto apparuit, non imprudente, certè non illibente Principe, priora illa administrata. Ita quies vrbi, sed parùm certa aut longa, restituta.

nam

nam plebs exſultare, & illis vt victis inſultare; ipſe Coutcrellus dominationem exercere, & augere: donec tædio præſentium, & futurorum etiam metu, Patricij plerique ſponte vrbe cedunt. Lætum id Couterello fuit, & iam liberè agere, amotis æmulis: ſeque in ſequentem annum Conſulem, cum *Geldolpho Roggâ*, textore, deſignat. Et quia præſidium in auro expertus eſſe ſciebat, vndique illud quærere; nec domi tantùm, ſed apud exteros, fide ciuitatis publicâ, corrogare. nam ſigillum in eius manu erat. Eoque opum & potentiæ venit, vt *Henrico* Dynaſtæ Hooghſtratano filiam ſuam cum grandi dote elocaret, & quantam iſte popoſciſſet. Sed inuidia etiam comitata, & crebræ apud Principem querelæ: neque gener aut *Sconuorſtius* excuſare ſatis, aut tueri poterant: eoque ventum, vt iterùm caſtra ad vrbem moueret. Fiunt & iterùm eadem, illi Principem admittunt: iſte vtramque partem in pacem iuramento adigit, & obſides etiam capit; è Patricijs *duodecim*, è plebe *quadraginta*. Couterello Conſulatus manſit, & in communione honorum nihil mutatum. Tamen ipſe, conſcientiâ terrente, & quia alieniorem iam Principem ſenſerat, ſponte, rebus collectis, vnà cum aliquot factioſorum anteſignanis, aufugit in agrum Leodicenſem. Ibi cùm infeſta itinera haberet, & mercatores Louanio Germaniam petentes ſiſteret, aut in vincla daret, pecuniæ extorquendæ: iram VVenceſlai ſeriò mouit, qui ipſum ac vigintiquinque textorum proſcripſit. Nec ſic quidem quieuit, ſed conatus vrbem irrumpere & ſuam facere, ſubſidio clàm in eâ conſpiratorum, ſucceſſum non habuit, & ſupplicium de iſtis ſumptum. Ita rebus deſperatis, ad pre-

ces versus, & *Hooghstratani* maximè operâ, veniam exsilij impetrauit, redijtque Louanium anno ∞. CCC. LXIX. vbi vitam ingloriam, & in publicâ exsecratione, finiuit. Mireris vel ausum talia, tam magno animo; vel desijsse, tam vili.

CAP. XI.

Seditio tertia, & diro facinore horrenda.

IAM exitialis seditio narranda est, quæ nouem annis posterior, ab illo fonte manauit. VVenceslaus, vt dixi, honores cum plebe communicauerat, & sic aliquot annis habuerat: donec bello Iuliacensi infausto, ipse captus, & multa nobilitas cæsa, etiam Louaniensium, esset. Hoc igitur bello, cùm Patricij fidem & animum approbassent, plebs tarda aut refractaria fuisset, nec nisi sexaginta
Anno ∞. CCC. LXXII. Sagittarios dedisset; Princeps è custodiâ reuersus Louanium, illis honorem pristinum & magistratum restituit, tantùm quòd duo deinceps Senatores è plebe essent. Plebs ægrè tulit, sed tulit sexennium, ad comitia vsque anni ∞. CCC. LXXVIII. quibus ipsis, cùm ex formulâ dictâ Senatus creatus esset, sed Patres inter se discordes palàm agerent; plebs diu occasioni intenta, arripuit, & ipso *Magdalenæ* sacro die, regionatim, tres quattuórve textores, totâ vrbe discurrentes, clamore & peluium sonitu, *Ad arma, Ad arma*, reliquos concitarunt. Concurritur, & statim captâ Curiâ Consules cum Scabinis in vincla dantur: *VValterus Leidanus* textor, Præfectus vrbis dictus. Placuit mox, Gandensium exemplo, albos galeros siue caputia, insigne factionis assumi: factúmque

que eſt. & adeò proni in res nouas turbidasque tum ferebantur, vt Patriciorum non pauci degenerarint, & idem inſigne capiti, animo factionem induerunt. Intereà *VVenceſlaus* è Franciâ redux (eò iuerat) iſta edoctus, Louanium venit: ordinemque Senatus legendi iterùm, plebi placandæ, mutauit, & in dimidiam partem admiſit. Mireris inconſtantiam: & magis, ſi non tempori ſolùm, ſed pecuniæ hæc data, ſcribentibus credas: quam è publico aliquam multam ſanè accepit. Ceterùm ciues iureiurando adegit, pacatè inter ſe agere, & vt membra vnius corporis deceret: quod tamen Patriciorum aliqui abnuerunt, & patriâ carere, quàm ſubijci iniurijs aut contumelijs plebis, elegerunt. Ita *Areſchoti*, aut *Namuri*, plerique horum agentes, hanc infeſtabant, & in agris aut vijs deprehenſam abducebant, redimias poſcebant. Contrà iſti, prædijs illorum ignem inijcere, item quos poſſent capere; & quoſdam gladio carnificis ſubiecêre. Denique in ipsâ vrbe, qui reliqui Patriciorum eſſent, ſuſpecti agere, aut ſuſpectantes: vtique poſt cædem *VValteri Leidani*, qui inter capita *Galeritorum* erat. Is fortè Bruxellam miſſus, rei publicæ gratiâ, noctu à cœnâ reuertens interfectus eſt, inſidijs, vt putatur, *Ioannis Calſterij*, & *Guilielmi VVilrei*, Patriciorum, qui tunc in eâ vrbe verſabantur. Re perlatâ, turbatum Louanium, plebs minari & fremere, optimates timere: atque hi, vt inſontes inſciosque ſe oſtenderent, Legatos ad *Ioannam* mittere (nam maritus in Galliâ etiam aberat) qui peterent inquiri in auctores cædis, & vindicari. Illâ tardante, plebs ludibrium rata, aut ex compacto geri, arma corripit, & in forum venit. Vocantur & in curiam Patres:

tres: quorum aliqui venêre, quidam triste & ferale ominantes, mutato habitu, vrbe profugêre. Statim apposita Senatui custodia: & seditiosi furioso animo ad fores prouolant, & adsistunt: pars etiam, nemine prohibente, ingressa. Ibi auditæ voces, *Cedo nobis illum, & illum, statim, statim.* Atque ij qui intromissi, ad nomen singulos capiebant, & præcipites è fenestris (horreo dicere) datos, plebs infernè lanceis spiculisque exceptos laniabat. Periêre hac rabie ad *septemdecim:* additusque vnus è plebe, quòd is* *Platuotium,* misertus veteris patroni, scamnis abditum, veste contexerat. Hæc facta XVI. Kal. Decembris: & qui Patrum reliqui domi reperti sunt, in custodiam dati. Post factum, frigus & mox pœnitentia aut metus subijt. Nam quomodo Principem hæc laturum? qui breui rediturus, pœnas de sontibus insontibusque caperet. Itaque deprecatores parant *Levvenses, Tillæmontanos, Diesthemienses, Liranos, Bruxellenses, Eburones quoque & Tungros:* & citiùs, ecce, opinione VVenceslaus Bruxellam venit. Arma & machinas ille parabat, vltioni intentus: cùm legati à prædictis ciuitatibus adsunt, & veniam suppliciter petunt, expiationem cædis, quam vellet, offerentes. Tandem, diu deliberato, præscriptum, vt quatuordecim è plebe, præcipui auctores, in Cyprum relegarentur; agnatis cæsorum, certa pecuniæ summa daretur. Mitis transactio, & intra magnitudinem noxæ omnibus visa: tum illud turpe, quòd ipsis relegatis pecunia in viaticum, quasi Legatis à republicâ, attribueretur. Itaque non fuit animis placandis. Nam Patriciorum iuuentus fremebat, sanguinem parentum vænalem non habere, nec modicâ istâ pecuniâ redi-

* *Plancum* Latinis.

redimendum. Iamque vicinis locis aut arcibus occupatis, bellum in suos ipsi ciues gerebant,& prædas vndique agebant. Nec cessare etiam plebeij: quin vim & maleficia reponere, vel augere; & denique longiùs ire, & contra Principem etiam occulta fœdera cum Gandensibus (qui arma in Comitem tunc habebāt,& totâ pęnè Flandriâ dominabantur) ferire. Denique post mutuas vtrimque cædes, doctus tandem VVenceslaus frustrà & temerè plebi indultum, arma cepit, vrbemque assedit. Illi repugnant, propugnacula erigunt, & auxilia à Gandensibus, à se impares, exspectant. Sed cùm ea fallerent, & ipsi à *Ludouico* Comite ac Francis premerentur: decursum iterùm ad preces, quas *Arnoldus Hornanus*, Leodicensis Antistes, ipse in castra veniens, ad Principem tulit, & veniam certis legibus impetrauit. Pauci pœnâ affecti; plures indignatione aut metu, patriam mutarunt; & præsertim lanifices, qui in Angliam iuerunt. Obseruate. hæ sunt illæ à nobis coloniæ, quæ gloriam pannificij aut intulerunt, aut valdè quidem auxerunt. Anno ∞. ccc.lxxx. ii.

NOTA.

1. Dixi de *albis galeris* assumptis, exemplo turbidorum Gandensium: & inde obtinuisse vernile dictum, siue conuicium, ego arbitror, quo *Albati* Louanienses appellantur ab accolis: siue nostrâ voce *VVittingi*. Quod non aliud valet, quàm *Seditiose*, & tu quoque ex illis fuisti.

CAP. XII.

Seditio quarta, & vltima, cum motu minísque magis quàm præsenti noxâ.

NECDVM finis. à lanarijs ad lanios imus: atque ex isto etiam corpore fuêre, qui rempublicam turbarent. *Paullus Loenkenus* ex infimâ plebe lanius, post
Anno ∞. cccc. lxxvii. cædem *Caroli Audacis*, & dum de matrimonio *Mariæ* cum *Maximiliano* deliberatur, partem se reip. fecit, & plebem suam. Rumores dissipat, falsò exspectari Maximilianum, illudere sic Senatores: & melius tutiusque, ipsos imperium habere & exercere. Concitat deinde dictam populi fæcem, capit & abducit ex improuiso quosdam è Senatu, & gladio subiecturus erat, nisi lictor publicus se subduxisset. Iam & Academiæ primores se miscuerunt, & auctoritate suâ tumultum sedarunt. Superuenit paullò pòst ipsa *Maria*, vt auspicia capesseret, de more, Principatus: neque seditiosi admiserunt aut agnouerunt, nisi noua iura & immunitates extorsissent. Quinetiam cùm illa, ad compescendum, Sagittarios ipsius vrbis (honestiores populi) armasset; isti & Sagittariorum quosdam, impetu facto, ceperunt, & quattuor fortè obuios Senatorum. Nec nisi ægrè sedari à *Paullo* ipso potuêre, quin vitâ eos mulctarent. Tum & in Arcem, vbi diuersabatur Maria, incurrunt, & adigunt tot malis trepidam virginem, anteacta condonare, & alia pro arbitrio suo sancire. Iam vt species etiam publicè noui popularis imperij esset, additi *Paullo*, custodiæ caussa, viginti satellites, & menstruum ex ærario stipendium. Atque ex eadem deinde

A. Heuerléa, Prætorium.
B. Bancum, cœnobium.
C. Mons caluariæ.
D. Fliederbeka, cœnobium.
E. Parcum, cœnobium.
F. Silua Heuerleẽnsis.
1. Porta Arschotana.
2. Porta Diesthemiensis.
3. Porta Thenensis.
4. Porta Parcensis.
5. Porta Heuerleẽnsis.
6. Cataracta maior.
7. Cataracta minor.
8. Porta Bruxellensis.
9. Porta Vinearum.
10. Turris impensæ superuacuæ.
11. Porta Mechliniensis.
12. Arx siue Burgus.
13. Commendataria S. Ioannis Baptistæ.
14. Duodecim Apostoli. Xenodochium.
15. S. Martini cœnobium.
16. Sancta Genoueua. Xenodochium.
17. Sanctæ Catharinæ sacellum.
18. Sanctæ Mariæ exterioris sacellum.
19. Sanctus Nicolaus. Xenodochium.
20. S. Mariæ Visitationis sacellum.
21. S. Quintini templum, parochia.
22. Collegium Viglij Zuichemi.
23. Beginagium.
24. Nigræ sorores, cœnobium.
25. Carthusia, cœnobium.
26. Sacellum S. Crucis.
27. Capucini, cœnobium.
28. Annunciatæ, cœnobium.
29. Alexiani fratres.
30. S. Iacobi, parochia.
31. S. Laurentius. Xenodochium.
32. Prætorium, PLACET.
33. S. Margaritæ sacell
34. Collegium Vaulxia
35. S. Vrsulæ cœnobiu
36. Bogardi, nunc Flied
bium.
37. Vinea S. Mariæ, cœ
38. S. Gertrudis, paroch
39. Porta lapidea.
40. S. Spiritus porta.
41. S. Michaëlis porta.
42. S. Quintini porta.
43. Lupina porta.
44. Molaria porta.
45. Pratensis porta.
46. Franciscanorum p
47. Biestensis porta.
48. Leidensis porta.
49. Castrensis porta.
50. Castrum, pædagog

VANIVM.

e facell
Vaulxian
œnobium
nc Fliedpluses, cœno-

riæ,
,parochia cœnobium.
a.
porta.
s porta.
porta.

n porta.

gium.

51. Auguſtiniani, cœnobium.
52. Albæ Dominæ, cœnobium.
53. Clariſſæ, cœnobium.
54. S. Donatiani collegium.
55. Patres Societatis Ieſu.
56. Atrebatenſe collegium.
57. Dalenſe collegium.
58. Seminarium regium.
59. Collegium Theologorum duplex, Maius & Minus.
60. S. Annæ collegium.
61. Sacellum S. Antonij, vulgò Clericorum.
62. Pulchra Diua Virgo.
63. Lipſij domus.
64. Franciſcani, cœnobium.
65. S. Barbaræ ſacellum.
66. Dominicani, cœnobium.
67. Peeſianum collegium.
68. Magnum Xenodochium.
69. S. Eligij ſacellum.
70. S. Petri parochia.
71. Collegium trilingue.
72. Curia Senatorum.
73. Hallæ, ſiue Athenæum.
74. Lilium, pædagogium.
75. Vicus artium.
76. Collegium Sabaudiæ.
77. Collegium Iuris.
78. Falco, pædagogium.
79. Collegium Winckelianum.
80. Collegium Pontificium.
81. Porcus, pædagogium, & Standonck collegium.
82. Cranendonckij collegium.
83. Drutij collegium.
84. Hauterlé collegium.
85. Collegium Leodicenſe.
86. Collegium Diuæi.

deinde publicâ pecuniâ lasciuiebant, potabant, conuiuia, velut ad societatem & fidem stabiliendam, agitabant. Sed agitantibus, opinione maturiùs *Maximilianus* aduênit: quo propinquo, minui potentia *Paulli* cœpit, & stipatores à Senatu adempti. Tamen ipse Maximilianus pręsens, nihil etiam pro Principe agere, neque vlcus hoc tangere, nisi compos nuptiarum decreuit. Ergo iterùm post abitum insolescere Paulliani, stipatores reposcere, & res miscere. Sed edoctus de totâ re & periculo denique Maximilianus, *Engilbertum Nassouium*, Brabantiæ Seneschallum, cum equitatu Louanium præmisit, ipse mox secuturus. Diffugiunt ad Solem nebulæ & nebulones, Paullus in Zelandiam, atque ibi agnitus capite luit. Pleraque horum, & certè initia, absente *Ludouico Pinnoccio* Prætore gesta (is in Germaniam, inter Legatos, iuerat) qui vt vir erat, animo promptus, manu strenuus, oppressisset, aut quidem repressisset: Deo & fato aliter visum. Sed vt finiam, hæc quoque seditio vrbem minuit, multis non è plebe solùm, sed optimatium in agros aut prædia sua dilapsis, atque illîc sedem locantibus, tædio tot turbarum. Videtis caussas & tempora, quibus florentissima olim vrbs defloruit, & ex veteri gloriâ & copiâ non nisi vmbram istam habet. Anno ∞. CCCC. LXXVIII.

CAP. XIII.

De arce Kesselsteiniâ aliquid: tum Eiconismus vrbis.

DVM in his sermonibus sumus, & ego atque illi intendunt, fugit nos deflecte re, quà admontem rectà ibatur. Itaque progressi etiam paullùm, hæremu s: & ego

ego circumſpiciens, Amici, inquam, omnia me fallunt, aut via fefellit, de quâ vxorem ſcio monuiſſe. Vbi etiam domus illa ruſtica, quam ſignauerat? atque ibi ductor noſter quærendus, aut potiùs euocandus. nam (Iuno mea hoc curauit) exſpectat. Ecce illum à tergo. hem, & hoc viæ fruſtrà etiam confecimus, & arduus ille adſcenſus manet? ſuccumbemus. Vir bone, vis nos ducere in hunc verticem, ad arcem illam famoſam & vetuſtam? Volo equidem Domine, inquit: aut pro me hæc filia mea. nam ego ſenex à pedibus laboro. Et tu ſuſtinebis? arrectus aſcenſus eſt. Confido, inquam. Iuimus duce muliercula, peruenimus: atque ego (mirantibus meis & gaudentibus) vno tenore, & ſine interquiete, cliuum peruaſi. Oſtendit rudera aliquot muri, & lapides in aceruo: ſed lapides rudes, ex indigenis illis, & arenaceis. dixit, murum olim ibi fuiſſe. Ego & foſſas ſtatim adnotaui, ſatis grandes & conſpicuas, etſi vepribus vel arboribus obſitas: quæ foſſæ cinxerant hoc quidquid ædificij fuit. Ducimur deinde ad cauum ſubterraneum: ſed recenti lapſu os eius clauſum erat, & lapides illîc accumulati. Quid fuit? inquam. Illa, Grande ſubterraneum atrium, fornicato opere, & lapidibus alibi ferro inter ſe deuinctis. Intraſti? inquam. Sæpiùs, ait illa, & meus parens atque omnis vicinia. magnitudo eſt pedum quadraginta aut plurium: tum murus è latere coctili iterùm occurrit. Quid deinde? inquam. Illa, Aiunt obſeptum ibi aditum: ſed ſubterraneas cryptas eſſe, quæ Louanium vſque in Diui Petri ducant. Ibi riſi, & ad meos: Non ſapuiſſet nobis cibus, ſine hoc fabellæ condimento. ſed res neque magna, neque vetus nimis hæc fuit: quid-

quidquid fama attollat. Nam & Gygantes aiunt inhabitasse. At nos ad verticis hoc labrum eamus, nisi fallor, sub oculis omne opidum & vicina habituri. Videtísne? ô delectabilem adspectum! tanti fuit venisse, vt hoc frueremur. Quis pictor hîc est, qui delineet, & penicillo suo omnia loca effingat? potest: & vos adspicite. Ecce *Diui Petri*, *Michaëlis*, *Gertrudis*, *Iacobi*, templa alia: ecce *collegia* illa atque illa, & notabiles etiam domos. Iterùm desidero pictorem, & qui in tabellâ repræsentet.

Curaui tibi Lector: atque ecce habes.

CAP. XIV.

De incendijs in hac vrbe. tum de æde D. Petri, eius Canonicis, & Præposito. Denique de turre.

AVD. At nobis magis suaue (nam oculis satis antè vsurpauimus) per te discere initia præcipuorum operum, vel auctores. Hæc cupido nos tenet. LIPS. Id quoque indulgebo, & paullùm sedeamus. Tu mea, accipe munusculum, atque abi. Primùm moneo, vetusta aliqua ædificia frustrà hîc quæri. non quin fuerint; sed verè fuerint, & ignis violentia semel iterumque absumpsit. Nam ecce memoriæ publicæ habent, principatu *Godefridi Primi* Ducis, anno ∞. C. XXX. TOTVM LOVANIVM *fortuito igne absumptum*. Auditis, *totum*? itaque nihil superfuit operis vetusti. Surrexit tamen iterùm, vel ex nouâ materiâ, vel rediuiuâ: iterumque *exustum penè totum* (eædem Memoriæ) *cum primario ipso templo*, annis paullò plus quadraginta à priore

flammâ. Ergo frustrà ea, vt dixi, quæramus: quæ exstant, videamus. Conspicitis in vrbe mediâ templum *Diui Petri*. quis condidit? *Lambertus Primus* Comes, & honori huius Diui illud sacrauit, & opidum tutelæ commisit. Idem & Canonicos instituit: etsi alij ad filium eius *Lambertum Baldericum* referunt, qui etiam Bruxellæ in Diuæ *Gudilæ* collocauit. Certè iste *Decimas agri Louaniensis* ijs legitur *adsignasse*. Initio septem fuerunt, ijque *Fratres* primò appellati: mox *Domini*, ad discrimen Minorum, qui accesserunt. Nam vt erat maiorum pietas, quidam & è priuatis opes suas huc contulerunt, & augendo collegio Canonicatus instituerunt. inter quos vnum *Simon Grindelius*, è Patriciis, anno ∞. C. LXIIII. & post viginti quattuor annos alium, *Godefridus* Prætor vrbis. Alios deinde (nam ad octodecim peruenerunt) aut Duces ipsi nostri, aut item ciues. *Godefridus* quidem *Primus* Dux legitur duos instituisse, anno ∞. C. XL. Sed discrimen tamen erat, vt tetigi: quòd illi primi septem, opibus præeminebant, & Decimas soli possidebant; donec anno ∞. CCC. XI. sponte illorum, Minores in diuisionem admissi, & sic æquales omnes facti. Sponte, inquam: & ô miram raramque benignitatem! nam iure laudanda est: & hoc æuum, vereor, exempla non donet. Sed hi Canonici: quibus *Præpositus* etiam, præter Decanum, velut caput præest: magna dignitas, & olim non nisi in Principum aut Procerum filios collata. Notantur certè ex Ducum nostrorum liberis, item è Lucemburgensium, alijsque. Adhæret dignitati honos, quòd is à nouo Principe, quoties auspicia imperij suscipit, iuramentum sollenniter exigat, capiatque:

piatque: in quo & *Aduocatos se Canonicorum Diui Petri fore* profitentur. Equum deinde Principis, cui insidet, donatiuum habet: quem tamen olim *Cantor* vindicabat, & lis inter eos fuit. Est nunc in hac dignitate, vir eâ & aliâ dignissimus, *D. Georgius Austrius:* qui ipso nomine inclytum genus prodit, & virtutes pro genere habet. Amorem certè & cultum studiorum, quæ laudatissimi illius *Maximiliani Primi* Imp. nepotem decent. Sed heu, desero hanc ædem, & non sine gemitu: vt collapsa est? quàm lacerâ & fœdâ nunc facie? Mali fati (si ausim dicere) ea fuit, semper ignibus aut ruinis afflicta. Nam prçter incendia dicta, arsit etiam anno ∞. CCCC. LVIII. & tota edacibus flammis absumpta est: ipsum æs Campanum liquefactum: sed omnia statim reparata, & Turris interuallo aliquo addita anno ∞. IↃ. VII. id est, quinquaginta circiter pòst annis. Fuit ea inter egregias Belgicæ: sed ruinæ deformarunt. prima anno ∞. IↃ. LXX. mense Nouembri, me audiente & ad strepitum procurrente, sub vesperam; iterùm, anno ∞. IↃ. LXXVIII. denique vltimò iamnuper Decembri mense, ante biennium. Quis excitat & reponit? calamitas temporum vetat, aut & frigus in talia, cùm ad suum modò quæstum priuatim quisque calet & callet.

CAP. XV.

Reliquæ Parochiæ, & earum æuum percursum: & siquid notandum.

SVNT & alia illa Templa maiora, quæ videtis, & quas *Parochias* (alij *Parœcias* malunt) appellamus. *Diui*

Michaëlis portæ murorum veteri superstructum, anno ∞. C. LXV. Fallitur enim vulgus, qui vetustissimum censet. & quòd *Chrisma* sacrum illinc petitur, & ad *D. Petri* defertur; non ea caussa est, sed quia in viâ Leodicensi est situm: Chrisma autem Leodico mitti olim solet, & illîc igitur decorè deponi. Sed partitio ipsa fit deinde in æde Petri, vt vetustissimâ, & primariâ. Turrim initio & hæc ædes habuit altiorem: sed corruit cum vicinarum ædium detrimento, anno ∞. CC. XXV. neque iterùm est educta.

Tertia est *Diui Iacobi* ædes, æuo istis proxima: quæ anno ∞. CC. memoratur exstructa. Est in exteriore vrbe, sed scire licet iamtunc ea loca ædibus hominibusque frequentia fuisse: & ideò templum nouum aptatum. Neque alia item caussa *Michaëlinæ* ædis superstructę in portâ fuit, quàm vt vicinior atque opportunior esset illis suburbanis. Flagrauit *Iacobæum* de cælo tactum, anno ∞. CCC. L. reparatum est, & pars veteris turris etiam manet. Collegium Canonicorum habet, sed ex translatione. primitus enim Eincuriæ fuit: agente autem apud *Nicolaum Quintum* Pont. Duce nostro *Philippo Bono*, anno ∞. CCCC. LVI. huc est translatum. Mouit eum, opinor, solitudo aut inopia opidi, sic etiam attollendi: mouit & Academiæ adspectus, quam Canonici decorè colerent, & ipsi ab eâ excolerentur.

Quarta, *Sanctæ Gertrudis*, quæ *Henricum Primum* Ducem auctorem inscribit. Condita est anno ∞. CC. VI. statim à Iacobæâ. Sacellum anteà erat: fecit aut fieri curauit ille Princeps Parochiam: itemque *Canonicos Regulares*

gulares ibi collocauit. Fama habet, turrim iſtam ſatis egregio opere, emolitos lanifices eſſe, idque collaticio inter ſe ære: potentem hîc ſcilicet frequentemque tunc nationem. Canonici iſti initio *Præpoſitos* habuêre, fuitque primus *Franco* quidam, qui obijt anno ∞. CC. XXX. Sed anno deinde ∞. CCC. XLIIII. *Henricus Furenſis* nomen *Abbatis* Romæ impetrauit, prætulitque. Non item ſucceſſor *Henricus Rodius* (è meis, niſi fallor, maioribus) qui modeſtiæ amans illum *Præpoſiti* recepit, & duo item alij ſecuti. Tum *Gualterus Moliardus* iterùm Abbas, anno ∞. CCCC. LXVI. & poſteri tenuerunt: inter quos nunc eſt & præſidet *Arnoldus Eynhoudtius*, pius, induſtrius, prudens vir, & qui cœnobium pulcherrimo ædificio auxit & ornauit. Eſt ab eo perpetua & magna *Porticus* circum hortos, in membra & cubicula ſupernè diſtincta: ad vſum duodecim è nobili ſtirpe adoleſcentium (nam tales admittuntur tantùm) quos hîc ali, & ſcientiâ ac pietate voluit informari. Inſigne opus, & inſtitutio: laus hîc auctori & gratia, præmium in melioribus locis eſto.

Quintum, *Sancti Quintini* templum, ſtructum ſub idem cum priore æui. Non maximum, ſed vel pulcherrimum, meo iudicio, inter omnia eſt: benè & aptè commenſuratum, multâ luce vndique colluſtratum. Atque hæ nunc ſunt quinque illæ *Parochiæ*: olim vnica *D. Petri* erat, manſitque ad annum ∞. CC. LII. Sed notant, grandi iamtunc populo, curas eius Parochi alleuandas fuiſſe, & quinque iſtas deſignatas, quas dedi.

CAP. XVI.

Virorum Cœnobia.

SVNT & Cœnobia plura, aut Sacella: quæ lustrabo, & siquid dicendum videbitur, non omittam. Primi

DOMINICANI: qui & tempore sunt inter religiosos hîc primi. Venerunt in vrbem, sub annum ∞. CC. XXVIII. haud diu sanè post primam institutionem. Sed locum ijs suum assignauit & cessit (mira pietas!) *Henricus Tertius*, anno ∞. CC. LVI. Cessit, inquam, ijs ipsâ Aulâ suâ, quam in Diliæ insulâ habebat, medio ferè vrbis loco: quam Annales nostri *Bassam Curtim* (id est, *Inferiorem Aulam*) vocant, ad discrimen illius superæ, quam *Burgum* diximus fuisse. Ille idem Princeps templum, & alia, ibi struxit: exstantque ab illo æuo (satis notabile) ipsæ fenestræ vitreæ in Choro, quas ille & liberi donarunt. Fama tenet *Albertum Magnum* Ratisponensem Episcopum huc venisse, & altaria quædam in anteriore templo sacrasse, anno ∞. CC. LXXVI. Aiunt & discipulum eius, inclytum illum *Thomam Aquinatem*, comitem fuisse, & Euangelium de loco superiore cecinisse: ac pulpitum ipsum seruant, quo ferunt vsum. Familiarem fuisse Principibus nostris, illud constat: & *Aleidem*, viduam dicti *Henrici*, ad eum Parisijs agentem scriptitasse, & consilia vitæ dirigendæ petijsse, atque accepisse.

FRANCISCANI à tergo adhærent, brachio fluminis diuisi. Ipsi in memorijs habent (nam alij aliter:) sed ipsis credi-

credimus, huc venisse quinquennio post *D. Francisci* mortem, qui esset annus ∞. CC. XXXI. non diu post Dominicanos. Initio fuêre, qui *Gaudentes* vocantur: successêre anno ∞. IↃ. II. qui *Coletani:* & post sedecim deinde annos isti, ex vero *Obseruantes.* Cœnobium vetus est: chorus templi nouus, altus & illustris, structus anno ∞. IↃ. XXXVI. & consecratus IIII. Nonas Iulij, quem vt Dedicationis templi diem sollenniter nunc seruant.

AVGVSTINIANI cœperunt anno ∞. CC. LXIIII. qui (sicut & Franciscani) stipe collatâ templum & ædificia struxerunt.

BOGARDI fratres, olim Laici, vt appellamus, & texendo vitam tolerabant; certis tamen inter se legibus & communione deuincti. Fuêre ab anno ∞. CC. LXXX. vel antè. nam exstat tunc Diploma *Joannis* Ducis, recipientis eos in tutelam.

MARTINIANIS tenue principium ab *Henrico VVelléo* fuit, in Diui Petri Sacellano, anno ∞. CCCC. XXXIII. *Fratres* initio dicti. Aucti numero & opibus, quindecim circiter post annos, mutarunt institutum, & *Canonici Regulares* facti, ex normâ Diui Augustini. Inter eos floruit, & famam studijs scriptisque fecit patruus meus maior, *Martinus Lipsius:* qui obijt in Eburonum terrâ, cœnobio, quod *Crucis-Lemum* dicunt, Præfectus: anno ∞. IↃ. LV.

CARTVSIANI cœperunt circa annum ∞. CCCC. LXXXIX. neque vnum auctorem operi inscribunt. Alij alias cellas dederunt: sed eminet *Ioannes Ouerhosius* Antuer-

Antuerpienſis, Naſſouiorum Quæſtor. Fuerunt & duæ fæminæ auxiliatrices, *Margareta, Eduardi* regis Angliæ ſoror, vidua noſtri *Caroli Audacis*; & *Maria Magdalena Hamalia*, vidua item *Guilielmi Croÿ*, vtraque pietate, & liberalitate in pios, inſignis. Eſt in hoc Cœnobio ſpectabilis Porticus, magnitudine & opere: nec ſcio an hîc, aut in finitimis locis, alia comparanda.

PATRES SOCIETATIS IESV, primùm duo venerunt circa annum ∞. IↃ. XLII. Pietas & eruditio ſtatim prouexit, plures acceſſerunt, & Collegium eſt factum: quod *Læuini Torrentij*, Epiſcopi Antuerpienſis, & amici noſtri, liberalitate mirificè auxit, qui moriens opes ſuas ei legauit.

CAPVCINI vltimi, & per medias turbas ingreſſi. *Iacobus Bayus* Theologiæ Doctor, piè & liberaliter accepit, aream ædificijs, & hortos, itemque alia ipſe largitus aut ab alijs impetrans, *Conditoris* nomen meruit habere.

CAP. XVII.

Fæminarum cœnobia, aut cœtus.

SVNT & Fæminarum ſacri cœtus, omni ſanctimoniâ & caſtimoniâ compoſiti: quæ precibus hymniſque Deum die & nocte venerantur ac placant. Sunt

BEGINÆ, non propriè aut ſtrictè Religioſæ, ſed quæ tamen eas æmulantur. Æuum earum vidi in templi lapidibus ſculptum: *Anno* ∞. CCCV. *hæc curia incepit.*

HOSPITALE magnum, ſiue Xenodochium, *Diuæ*

Elizabe-

Elizabethæ ſacrum. Inſtitutum ab *Henrico* illo *Tertio*, qui Dominicanos: & ſub idem ferè tempus.

ALBÆ DOMINÆ quæ vocantur, primùm fuêre *Conuentus pœnitentium, ordinis S. Mariæ Magdalenæ.* Mutarunt, & aſſumpſerunt *S. Victoris Pariſienſis*, anno ∞. CC. LII.

S. VRSVLÆ in mediâ Plateâ, cœpit à priuatâ liberalitate *Eliſabethæ VVeſeliæ*, quæ vidua domos ibi in ipſo loco ſuas, & hortos, & vineas, legauit hoc fine: anno ∞. CCCC. XV. Sunt *Regulares*, & *Priori Bethlemitico* ſubiectæ.

GRISEÆ SORORES, à leucophæâ veſte. Dicunt ſe à ducentis annis huc veniſſe, è cœnobio Thenenſi. Subſunt *Abbati Gertrudano.*

NIGRÆ SORORES, ſuâ ipſæ induſtriâ ſurrexerunt. Vna aut altera cœpit, & curâ ægris impensâ (nunc quoque faciunt) nummulos corrogarunt, domum emerunt. Aliæ iunctæ ſunt, in regulam *S. Auguſtini* tranſierunt anno ∞. CCCC. LXII. Templum paullò pòſt ſtruunt, quod conſecrauit *Libertus* Epiſcopus Berytenſis, annò ∞. CCCC. LXXVIII.

CLARISSÆ, id eſt *D. Claræ* aſſeclæ, ordinis *Diui Franciſci*. Inſtituit nobilis matrona *Catharina Oppendorpia*, vidua *Ioannis Bloiſij*, Equitis, anno ∞. IↃ. XVI.

SVB-CASTRENSES, vt vocantur, Ordinis *Ciſtertienſis*: quibus conditor *Gualterus Templius*, vir nobilis: & acceſſit in partem eadem *Catharina Op-*

pendorpia iam dicta. Anno ∞. IↃ. XVIII. Abbatissam habent.

ANNVNCIATÆ: quarum prima institutio in Galliâ à *Ioannâ*, filiâ *Ludouici Vndecimi* regis, vxore autem *Ludouici Duodecimi*. Cui cùm diu ante regnum nupsisset, *Duci* adhuc *Aurelianensi*; in ipso regno, suasu ministrorum, & suo ambitu, ne Britanniæ Ducatus abalienaretur, *Annam* eius Ducissam vxorem cepit, hac dimisśâ. Caussa diuortij, metus præferebatur, & quòd non sponte duxisset: neque ista opposuit, & libens ad alterius æterniq. Regis cultum se conuertit. *Ducatum Bituricensem* donum acceperat, cuius fructibus se tolerauit, & alia piis vsibus impendit. Instituit has Virgines, in honorem cultumque DIVÆ VIRGINIS, anno ∞. IↃ. I. Diffusæ sunt in Belgicam, & Brugas venerũt: illinc huc pars earũ traducta, faciente *Mariâ Hamaliâ*, de quâ dixi. Ingressæ primitus *viginti* sunt, è quibus *sex Brugenses*, quę regimen aut exemplum nouellis essent.

CAP. XVIII.

Profana aliquot loca.

ABSOLVI. an & pauca in profanis opidi locis noto? sed pauca. Ecce CVRIA ista spectabilis est, siue Senatorum domus: tota è secto per artem lapide, figuris & emblematis variè ornata. Magnitudo iusta est, symmetria bellissima: & insigne maiorum elegantiæ vel opulentiæ monumentum. Exteri cùm vident, laudant, an & inuident dicam? Strui cœpit anno ∞. CCCC. L. & intra

tra decennium (ita notant) eſt abſoluta. Cauſſa ſtruendi, abominatio prioris Curiæ, illius infauſtæ Foro veteri, vbi Patriciorum laniena, quam deſcripſi. Ab eo tempore abhorruerunt adire Senatores, & in Sagittariorum ædibus conuenerunt, donec hoc opus abſolueretur.

TVRRIS in mœnibus, longè conſpicua, quam *Impenſa perdita* vocant. Laterculo muri introrſum ſtructi, lapide deinde candido veſtiuntur: rotundâ formâ, in altum æquabiliter ſurgit, non in alium (& hoc fine factam credo) quàm Speculæ vſum. Circumiecta enim ad *multa millia* paſſuum vndique detegit: & ſunt qui aſſerant Antuerpiam, ſereno die, ab acribus oculis videri. Structa eſt anno ∞. CCC. LXIIII.

CATARACTES pulchro & operoſo opere, in ipſo *Diliâ*, atque illi coërcendo, aut diſpenſando, anno poſt *Turrim* illam factus. Qui tamen ex inſidiis vrbem, meo æuo, pęnè oppreſſit. Nam ecce, anno ∞. IↃ. LXXIII. cùm ingentes pluuiæ fuiſſent, & nix item ſoluta, VI. Idus Ianuarias, neglegentiâ Curatoris euênit, vt obijces parùm in tempore leuarentur, aquamq́ue tranſmitterent. Stitit ſe amnis igitur, & magnâ mole intumuit, & mœnia iam ipſa æquabat; quæ iuxta Cataractem denique per rupit, & toto impetu vrbem inuaſit. Pecudes, & hominum quoſdam abſtulit, ædificia deiecit, libros corrupit, vt aliam ſupellectilem & penum ciuium omittam. *Guilielmus Canterus* noſter, in ſelectâ Bibliothecâ ſuâ ingens tunc damnum & męrorem accepit.

LOVANIVM:

id est,

OPIDI ET ACADEMIÆ EIVS DESCRIPTIO.

LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

Initium Louaniensis Academiæ, & hîc conditæ caussa.

ED heus amici, an non satis iam vidimus, satis sedimus, & satias etiam sermonum vos capit? AVD. Nos? vt versu tibi dicam,

Antè diē clauso componat vesper Olympo.

At te ne fatigemus, illa cautio est. LIPS. Ergo surgamus, in vrbem vorsoriam capiamus. nam & Sol in meridiem inclinat. Descendimus, & in viâ iterùm eramus, cùm AVD. Vrbem habemus, sed præcipuum eius membrum, an animam dicam, omisisti, publicam Scholam, & quam *Academiam* solemus appellare. Animam dixi. quæ enim vita aut vigor sine eâ huic opido sit? quis adue-

aduėniat, aut frequentet? Nos certè exteros non congeries hæc lapidum, aut pratorum colliumque adſpectus trahit; ſed Muſa & Minerua, quæ hîc ſedem habent, & tu earum ſacerdos Lipſi. Age, originem eius explica & progreſſum: quod nos aliosque iuuet nouiſſe. LIPS. Non hercules inuitus fecero: & quis ſermo magis me delectet? Miles caſtra aut prœlia, ruſticus agros & ſegetes loquitur: hæc mea caſtra ſunt, hic ager quem colo, hîc ſeges aliqua gloriæ, quam meto. Ordiamur. Cùm Louanium ſeditionibus, vt dixi, afflictum & paullatim vacuefactum eſſet, mercimonijs pleriſque in Angliam aut aliò dilapſis: miſeratio & cura Principem etiam noſtrum habuit primariæ vrbis inſtaurandæ, & aliâ aliquâ viâ frequentandæ. Hæc occurrit, quam in manibus tunc habebat. Præërat nobis *Ioannes* Dux, miti imperio: & cùm bella ceſſarent, artium amor ſubijt, & exemplum etiam, quod aliæ iam prouinciæ præbebant. *Coloniæ* enim & *Lutetiæ* Academia erat: cur non florens & copioſa hæc Belgica haberet? cur liberos ſuos magno impendio ad longinqua loca mitterent, prompto, ſub manu & oculis eos habere? Itaque voces iam & conſilia apud Principem: ac didici *Engilbertum Naſſouium*, in flagrante tunc gratiâ, & animi honeſtum, præcipuum auctorem fuiſſe, & *Ioannem* ad Academiam inſtituendam perpuliſſe. Vbi de re ſedit, de loco deliberatum eſt; & multi *Mechliniam*, aëre & munditie commendabilem, ſuggerebant: ſed vicit *Louanium*, præter miſerationis adſpectum, quem dixi, quòd ingenio loci hominumque non alia vrbs aptior otio ſtudiorum videretur. Et benè iudicaſſe, quis non iu-

dicat? Situ quid ſalubrius, vel amœnius? Aër purus & ridens: loca paſſim vacua & delectantia, prata, agri, vineæ, luci, & rus, vt ſic dicam, in ipsâ vrbe. Mœnia conſcende, & perambula: quæ ſubiecta facies? cuius frontem animumque non explicet iſta mirabilis ſimul & delectabilis varietas? Hîc ſegetes, poma, vuæ creſcunt; hîc pecudes balant, aut mugiunt; ibi aues garriunt & cantillant. Iam pedes aut oculos extra mœnia effer. ſunt riuuli, aut flumen Dilia, vago flexu; ſunt villæ, aut Cœnobia; eſt ſuperbum illud Prætorium *Heuerléa*; arboreta, aut ſiluæ intermixtæ; & vbique meræ locorum deliciæ. Nam de hominibus ciuibuſque, quid prædicem? Solem non videre magis ad humanitatem & benignitatem factos. Appello vos, qui inſediſtis: probitatem & candorem vidiſtis, officia & alacritatem ad miniſtrandum. Itaque mirabile, & verum eſt, velut Homericam loton hîc eſſe; & qui ſemel guſtarunt, vix auelli, aut auulſos deſiderare identidem & reſpectare. Hæc ipſi ſenſimus, hæc ab aliis audiuimus: & ô ſalue amœna & amata nobis vrbs,

Saluete Athenæ noſtræ, Athenæ Belgicæ,
O fida ſedes artium, & fructu bona,
Lateq́ ſpargens lumen & nomen tuum!
Te Gallus, & Germanus, & te Sarmata
Inuiſit, & Britannus, & te duplicis
Heſperiæ alumnus. quàm frequens frequentia
Stipauit olim, & aduenarum copia!
Quæ minuit aliquid ciuicus, fateor, furor
Et Mars cruentus: ſed fuêre, quis neget?
Et fructus etiam apparet. ô quot millia
(Ita dico) protuliſtis inſignes viros,

Auxi-

Auxilia vel consilia publicæ rei?
Quot Famæ in æde consecrastis nomina,
Perennibus victura scriptionibus?
Et porrò proferetis, & sacrabitis,
Si donat aliquam mitior pacem Deus.
Donabit autem. vota vos modò & preces
Concipite, & in partem aduocate Virginem,
Patrona quæ vestra audit, & Dei parens.

CAP. II.

Martinus Quintus approbauit. Natalis Academiæ, & Lectionum.

SED hem, ne extra lineam me eiiciat affectus. AVD. Sæpè sic eiiciat, & tu tales voces: sed perge. LIPS. Decreto igitur iam de Academiâ, & de loco: visum mittere legatos ad Pontificem, cuius veniâ & auctoritate opus erat ad instituendam grauiorum artium Scholam. Præërat tunc Ecclesiæ *Martinus Quintus*, è gente *Columniâ*: id est, primariâ Latij familiâ; & quæ bello ac pace insignia lumina rei Christianæ dedit. Sed hic Pontifex bonarum etiam artium sciens & cupiens erat: eoq; faciliùs de Academiâ impetratum. Diploma datum est signatumque, anno ∞. CCCC. XXV. quod nobis constat, & hîc asseruatur: frustrà exteri ambigunt de anno sequente. Potestatem faciebat amplam omne genus artium docendi, doctos producendi & titulis honoribusque afficiendi: solâ tamen Theologiâ, reginâ scientiarum, exceptâ. Quid mouerit, nescio: fortasse vulgare doctrinam eam & spargere, haud ex vsu censuit, neque

campum

campum nimis aperire diſputationibus & ſermonibus ſuper rebus diuinis. Quod tamen ipſe abnuit, ſtatim pòſt annuit *Eugenius Quartus*, quinto ipſo anno à Scholâ inſtitutâ: cùm ſuper hac re legatos ad eum *Philippus Bonus*, tunc noſter Princeps, miſiſſet. Nam *Joannes* magno illi operi haud diu ſuperfuit; vix famam etiam, niſi ab eo, & diſcidio cum * vxore, habiturus. Sed à Diplomate primo impetrato, non ſtatim etiam lectiones habitæ, ne erretis: & reiectæ eæ in annum ſequentem, id eſt *vigeſimum ſextum*, fuerunt. Quid ita? credo, quia Scholæ cathedris ſedilibusque inſtruendæ; quia Doctores eligendi; quia ipſa iuuentus conuocanda erat. quod fecit publico edicto *Ioannes*, & in eo inuitat exteros & indigenas ad nouam Scholam: *in quâ*, inquit, *Doctores & Magiſtri lecturas ſuas, quilibet in ſuâ facultate, & alios actus Scholaſticos, ſecundâ die menſis Octobris, incohabunt*. Ecce, auſpicalem diem videtis, ipſo Duce ſic adfirmante: & hodie hæc Schola ſeruat, & illo exemplo, eo die lectiones quotannis renouantur, ſiue ipſo noſtrorum verbo, reſumuntur. Hoc ita verum videtur: tamen aliæ memoriæ, itemque diligens talium *Hadrianus Barlandus*, tradiderunt Septembri menſe initium factum, idque pridie *Natalem Diuæ Virginis*. Credo vtroſque vera dicere. ſed hos de auſpicijs primis loqui, id eſt, cùm velut in poſſeſſionem miſſi profeſſores ſunt, & oratio publicè habita eſt, magno Procerum conuentu (nam & id notant) perorante *Nicolao Prunio* Iuriſconſulto. Sed oratio tantùm: & lectiones dilatæ in ſequentem menſem, vt dictum.

* *Iacobâ*, Hollandiæ Comite.

CAP.

CAP. III.

Regimen Academiæ, Rector, Conseruator, Promotor, Senatus. obiter & de Cancellario.

INITIVM Academiæ habetis: noſcite & faciem aliquam eius atque adminiſtrationis formam. *Rector* & *Senatus* ſunt qui regunt, & Dux *Ioannes* olim, monitu Pontificis, omne ius ſuum in eos contulit, ac liberam poteſtatem in Studioſos permiſit. *Rector* à Senatu Academico creatur, idque ſingulis ſemeſtribus, vt nunc res habet. Anteà reperio, trimeſtrem modò dignitatem fuiſſe, atque id duraſſe ad annum ∞. CCCC. XLVI. id eſt per viginti circiter annos. Atque inter primos illos lætis animi oculis vidi *Ioannem Eeckhoutium*, nobilem virum, è maioribus meis: qui patris mei auunculus maior, in Burgundicâ aulâ poſteà vixit obijtque. Magna eſt hæc dignitas, & ſplendorem ei dant Accenſi, ſiue *Bedelli*, vt vocamus: quorum vnus, prælato grandi argenteo ſceptro ſemper præcedit & ducit, famulis ſequentibus; interdum & *octo* præëunt, cum ſuis quiſque ſceptris, ſed in ſollenni proceſſione, aut die feſto. Obuertunt omnes ora, venerantur & cedunt: atque alius quiuis honor faſces huic ſubmittit. Dicámne etiam? ſed narrantium fide. aiunt *Carolum Quintum*, Imperatorem illum verè Auguſtum, cùm fortè hîc eſſet, loco ceſſiſſe, & latus Rectori texiſſe. Magna humanitas, ſi non debuit; magna, etiamſi debuit. Ampliùs, inſigne poteſtatis purpuram geſtat, & in humeros extenſam epomidem reijcit, cuius oræ pellibus variegatis prætexuntur.

Caputium vocant, nec abs re: nam olim caput eo velare ſolent, & ſic geſtare. Hoc palàm liquet ex Pontificio diplomate, in quo Rector deſcribitur & ornatur: eſtque à Principum imitatione & exemplo, quorum talis ille olim cultus. Hic Rector, vt tetigi, ius omne in Scholaſticos habet, cauſſas audit, decîdit, mulctat, punit. Cui rei *Promotor* etiam eſt (ſic Prætorem noſtrum appellamus:) qui iubente aut conſentiente Rectore, neque aliter, manus inijcit, in cuſtodiam & vincula etiam ducit. Grandioris noxæ conuictos punit, vel capite, ſi viſum eſt. ſed raró viſum: & omnis iſta iudiciorum ſeueritas in pecuniarias ferè mulctas deſinit; mitigatque crimen vel ætas adoleſcentiæ, vel & fauor qui ſtudijs debetur. AVD. Ita diſcimus. ſed inuiſum hoc *Promotoris* nomen vnde ductum? LIPS. Neque ego ſatis ſcio. an quia ius promouet, & lites intentat? vndeunde, de munere conſtat: & in eius æui vocibus nec Varro ſatis Latinos fontes indaget. Barbara multa ſunt, ab Italis aut Gallis inuecta: quod notare potuiſtis & in *Bedellis*, quos ſcitiùs alij putant dicere *Pedellos*. AVD. Alia etiam quæſtiuncula. recens ego à Batauis ſum: neque Rectoris ibi tam magna & mera poteſtas. Apud vos autem hoc ambigo. ſi ciuis cum Studioſo agat, aut contrà, quod forum aut iudex eſt? LIPS. Diſtinctè dicam. ſi ciuis agit, rei forum ſequitur, id eſt ad Rectorem venit: ſi ſtudioſus in ciuem, aliud huic rei tribunal repertum eſt, neque ad vrbanum aut ſæcularem magiſtratum itur. Eſt enim *Conſeruator* (nomen illi, quia iura noſtra tuetur & ſeruat:) qui tribunal ſuum habet, & Adſeſſorem iuris peritum, ad quem cauſſæ hæ tales conijciuntur & aguntur. Imò licet
ad

ad eum è totâ Brabantiâ euocare, etiam æs aut aliud debitum petere: magno ſtudioſorum commodo, qui domo ſe, aut certè opido, non mouent. Quid ſi aliquis non pareat? dices. Scito igitur Eccleſiaſticum hoc tribunal eſſe, & ideò telum aut fulmen *Excommunicationis* poſſe exſerere: quod item Rector. Qui autem & hoc contemnunt, in eos Iudex à ſæculo aduocatur. Singulare hoc ius eſt, & olim ac nuper (ego vſus ſum, & ſcio) latè obtinuit: nunc peruicaciâ opidorum, quæ ſuos tuentur, itemque remiſſione aut frigore noſtrorum, reſtringitur: & cauſſas alias non dico. Si tamen ſic pergitur, breui non niſi nomen & memoria eius erit. Huic muneri ſolet præfici aliquis Antiſtitum, & ferè *Abbas Gertrudanus*, qui in vrbe agit. Eſt & alius in Academiâ honos, ſuper illum *Conſeruatoris*, quem *Cancellarium* dicunt. Is iuriſdictione abſtinet, dumtaxat titulos & honores, exactis ſtudiorum ſpatijs, auctoritate Pontificiâ confert: dico *Magiſterij*, *Licentiæ*, *Doctoratus*, vt Academiarum mos nunc habet. Hoc munus vindicat *Præpoſitus Diui Petri*, & illo abſente *Decanus*: ac proximum à Rectore in conuentibus publicis locum tenet. Dixi regimen & capita: ſed *Senatum*, qui omnia adgubernat, quem appello? Quinque claſſes, ſiue vt loquimur *Facultates*: *Theologiæ*, *Iuris Canonici*, *Iuris Ciuilis*, *Medicinæ*, *Artiúmque*. In has Doctores omnes veniunt, adſciſcuntur & aliqui non doctores, vt prudentia aut vſus ab ijs ſuadent: in illam autem *Artium* præcipui è Magiſtris. Hæc & *Decanum* habet, ſeorſim in conſeſſibus honeſtandum. Hic Senatus Rectorem, vt dixi, creat: idem omnia moderatur & temperat, & *Re-*

ctor etsi nomen magnum, tamen potentiâ ferè vt Venetorum Dux est, & à Senatu suo pendet.

CAP. IV.

Halæ nostræ, siue Scholæ publicæ: item Pædagogia, & Collegium trilingue.

HÆC administratio & regimen est Academiæ: quæ studiorum ratio, fundamenta, aut adiumenta, dicam. Primùm, est publicus locus, vbi tres primariæ scientiæ docentur, *Theologia, Iurisprudentia, Medicina:* prima, inferiùs; supernè duæ reliquæ; & sunt auditoria in vniuersum quinque. Ædificium vetus est, nec huic vsui primò structum: structum autem lanificibus, cùm iJ in flore essent, anno ∞. CCC. XVII. quod duplex inscriptio parietibus inserta docet. Vocant *Halas*, vt solent ista hominum aut mercium receptacula: liceret Latinè *Basilicas* dixisse. Vt autem nunc vsus est, *Athenæum* appellemus; & huic rei, id est auditioni, præcipua membra adaptarunt. Scitis etiam me ibi docere, & Historias aut antiquitates explicare. Sed præter hunc locum, qui liberis auditionibus seruit (nemo enim adigitur) sunt etiam *Pædagogia* quattuor, vbi strictior disciplina, & pueri vel adolescentes in primis artibus, atque ipsâ Philosophiâ maximè, instituuntur. Egredi, aut abesse, sine veniâ non fas: & pręceptores ius suum tenent, & tempus non temerè dispensant. Sunt ea quattuor, *Lilium, Falco, Castrum, Porcus*: ita enim nomina ab insignibus suis habent. Denique tertius est locus, linguarum notitiæ destinatus, quem à re vocant *Collegium trilingue:*

lingue: nam *Hebraica, Græca, Latina* illîc præceptores suos habet. Alio nomine *Buslidianum* dicitur, nimirum ab auctore *Hieronymo Buslidio*, Præposito Ariensi, gratioso apud *Carolum Quintum* viro, & qui moriens opes suas in hos studiorum vsus reliquit. Viros aliquot insignes, & Professores habuit: inter eos *Petrum Nannium*, qui alios post se, vt meum iudicium est, reliquit, & fortasse relinquet. At nunc iacent ibi omnia & silent: heu tempora, an & heu iudicia dicam? sed refræno. AVD. Non ego, & publicum desiderium votumque est, præsertim Græcæ linguæ. Quando habebimus? LIPS. Tempestiuitas exspectanda est: tamen & ego eos qui præsunt hortor intendere, & illud Tertulliani seriò cogitare: *Litteraturam, instrumentum esse ad omnem vitam*. Vetus etiam versiculus est, De Idolat.

Διπλοῦν ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα.

Qui litteras didicêre, bis tanto vident.

CAP. V.

Collegia alenda iuuentuti, Theologiæ, Iuris, miscella.

PERGAMVS. nam & aliud Collegiorum genus est, vbi non tam docetur, quàm alitur iuuentus, & subsidia studiorum in certos annos habet. Pulchrum inuentum, & quod in Angliâ magnificè vsurpatur: neque credam in orbe terrarum simile esse, addam & fuisse. Magnæ illîc opes & vectigalia: verbo vobis dicam? vnum *Oxoniense* collegium (rem inquisiui) superet vel decem nostra. At nos plura, & sparsa habemus: primumque

omnium instituit, quod *Theologorum* dicitur, *Ludouicus Rÿckius*, vir hîc Patricius & Principis Quæstor. Ipse, inquam, instituit anno ∞. CCCC. XLII. sed alij auxerunt, & fundamentis ab eo iactis, vt sic dicam, superstruxerunt. Diuisum est, & vt facilius regimen esset, alterum factum, quod *Paruum* appellant. Accepi *Bessarionem* Cardinalem (ô magnum in Græcis virum!) hîc fuisse, & hospitio exceptum, memoriam sui reliquisse, Biblia manuscripta. Id fuit anno ∞. IↃ. XIII. cùm Legatus à S. Sede in Belgium esset. Eminet ijsdem Theologiæ studijs dicatum, *Collegium Pontificium*, ab auctore *Hadriano Sexto*, posteà Pontifice: sed cùm cœpit, Decanus hîc in æde Diui Petri erat. Alij etiam auxerunt; & industriâ ac probitate Præsidum incrementa cepit, ac nunc capit. Alia sunt, sacrata sacris etiam studijs, sed minora: & satis sit in descriptione vrbis, breuiculo inseruisse. At in iure primum fuisse opinor, quod *Diui Iuonis* titulo dedicarunt, & *Collegium Iuris* appellarunt. *Robertus à Lacu* præcipuus auctor, alijque deinde studij eius Antecessores, anno ∞. CCCC. LXXXIII. Successit *quadriennio* posterius *S^{cti} Donatiani*. quod nomen ita habet, quia primus auctor, *Antonius Haueron*, Præpositus eius ædis *Brugis* erat. Ille cœpit, & domum ac vectigalia aliqua dedit, sed tenuiter: posteà *Ioannes Carondeletus*, Episcopus Panormitanus, apud Cęsarem gratiosus, reparauit, ornauit, auxit, sic luculentè, vt meritò alter conditor habeatur. Est & tertium *VVinckelianum*, Iuri dicatum, etsi (quod mireris) à Doctore medico *Ioanne VVinckelio*, anno ∞. IↃ. LII. Ab his exemplis alia successerunt, aut & quædam præiuerunt: sed longum

gum ſit referre, nec poſſim niſi referre. Duo tamen ſunt ædificijs conſpicua, *Sabaudianum*, & *Dalianum*: atque illud iuuentute etiam frequens ſatis eſt, & floret; hoc modicè, ſed ob ſplendorem Princeps ſibi in Palatium lêgit & huc veniens eò diuertit. Quid ſileo? nouum iſtud *Leodicenſe*? pecco. Etſi enim perfectum non eſt, tamen affectum, & ſurgit auſpiciis Ser^{mi} ERNESTI BAVARI, magnanimi Principis, & litterarum velut parentis. Inter magna erit, ſumma manus ſi imponitur, & multam frugem SEMINARIVM hoc feret: vt imponatur voueo, & hanc quoque gloriam faueo Eburonum amicæ genti.

CAP. VI.

Vetus Academiarum ſpecimen in Oriente, itémque Aethiopiâ, Africâ, Nouo orbe.

DE Academiâ, mei iuuenes, alia non habeo quæ vtilitèr dicam. AVD. At ego, quod quæram. Scire lubet, & ſæpè cupido fuit, an & antiquitùs in Græciâ aut Latio Academiarum iſte mos, & tali diſciplinâ atque exercitio habita iuuentus? LIPS. Fuit, & non fuit. Loca habuiſſe ſtudijs deſtinata, id verum eſt; talibus ſtudijs haud prorſus, neque hac item facie aut formâ. Longiùs repetam, & peregrinabor paulliſper, iucundâ recordatione, per orbem terræ. In Oriente, vnde omnia bona & pulchra, reperio Academiam in Iudæâ fuiſſe, quæ *Dabir* dicta, & priùs vocabatur *Cariatſépher*, id eſt *ciuitas* Ioſue cap. xv. & xxi.
litterarum. Græca Biblia, Τὸ δὲ ὄνομα Δαβείρ. ἦν πόλις γραμμάτων τὸ πρότερον. Sed & opidatim prætereà Scholas habebant, quas ſuo nomine *Batte Midras* vocabant

bant (à peritis sic accepi) instituendæ pueritiæ. In Ægypto olim *Saïs* & *Heliopolis* fuêre, & artium ibi doctores Sacerdotes. Homerus eò discendi caussâ, Solon, Thales, Plato, alij iuerunt: & sacræ litteræ palàm, *Moysen institutum omni disciplinâ Ægyptiorum:* ergo loca fuêre, vbi docerentur. Inter quæ *Alexandria* postmodum eminuit, & iam à conditore illo cœpit. Multa exempla, sed illustre de *Iulio Cæsare:* qui cùm post Pompeij necem eò venisset, τὴν πόλιν περιιὼν, ait Appianus, τοῦ κάλλους ἐθαύμαζε, καὶ τῶν φιλοσόφων μετὰ τοῦ πλήθους ἑστὼς ἠκροᾶτο: *vrbem circumiens, mirabatur pulchritudinem, & stans inter plebem Philosophos audiebat:* nempe in publicis auditorijs & gymnasijs. Sacras etiam ibi litteras ab antiquo floruisse, Eusebius Cæsariensis docet, vbi de *Pantæno. Docebat is,* inquit, *Alexandriæ,* ἐξ ἀρχαίου ἔθους τοῦ διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων παρ' αὐτοῖς συνεστῶτος, ὃ καὶ παρ' ἡμᾶς παρατείνεται: *cùm ex antiquo Schola illìc constituta esset sacrarum litterarum, quæ & ad nostra tempora peruênit.* Viguit & Medicina, ex Ammiano, & quidem eximiè: *adeò,* inquit, *vt pro omni experimento sufficiat medico, ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum.* Ostendit idem scriptor, *in eâdem vrbe doctrinas varias semper floruisse:* donec *Aureliano* imperante ciuilibus dissidijs concussa, *amisit regionis maximam partem, quæ Bruchion appellatur, diuturnum præstantium hominum domicilium.* Igitur is locus fuisse videtur, vbi auditoria, & domicilia doctorum: etsi mox resurrexisse iterùm studia ostendit. Certè Gregorius Nazianzenus, ἐργαστήριον πάσης παιδείας, *officinam omnis doctrinæ,* appellat: & diu pòst (id est ante an-

II. Ciuil.

Lib. v. Eccles. Hist.

te annos CCCC. & quod excurrit) *Beniaminus* Iudæus ſcribit, *ſe extra vrbem ædificium vidiſſe magnum & ſpatioſum, quod fuiſſe dicebatur Ariſtotelis* GYMNASIVM, *Alexandri præceptoris: in quo* VIGINTI *ferè Scholæ ſunt, à* TOTIVS ORBIS *hominibus olim frequentatæ.* De Ariſtotele, remitto: reliqua veritatem habent. Iam in alio Oriente, item Scholæ. De *Indis*, certum eſt Brachmanas & Gymnoſophiſtas fuiſſe, & cœtus ſuos docendi diſcendique habuiſſe. Manent hodieque, & nomen ipſum *Brachmanum* durat. At in *Iaponiâ*, *Bonzij* ſunt: & ij magnos diſcentium cœtus in primarijs opidis habent, & legi, qui cum Pariſienſi aliquâ Academiâ componant. Quid in Africâ? omitto *Abyßinos*, quos qui nuper luſtrarunt, aiunt iuuentutem litteris & Philoſophiâ imbui, & nouo nobis more, ad Scholas ire in elephantis. Sed de viciniore *Africâ*, certum eſt olim ſtudia viguiſſe, & vel *Carthago* illa Romæ æmula dicet. Apuleius atque alij de eâ: ſed de ſuo etiam æuo Auguſtinus: *Duæ vrbes litterarum Latinarum artifices, Roma atque Carthago.* Iam diu pòſt lego, in Mauritaniâ *Al-manZorem* regem, ijs propagandis, in opido *Maroco* ſuperba ædificia inſtituiſſe: de quibus *Joannes Leo* teſtis atque arbiter oculatus: *Templum* eſſe, *quo maius vix reperiatur in toto orbe: in cuius Porticu centum circiter librariorum officinas, itemq; alias totidem è regione fuiſſe. Præterea, Collegium ibi nobilißimum, in quo triginta Aulæ, ſiue Atria, & in medio vnum amplißimum: vbi legere publicè ſolent, dum vrbs ea, & ibi litteræ, florebant.* Sed hæc omnia perijſſe, vel certè vacua & ſine vſu, iam ſuo æuo (*Leonis Decimi* Pontificis) fuiſſe: & quod reliqui, *Feſſam* migraſſe. *In hac ipsâ Feßâ,*

ducentas ferè numerari Scholas, quarum qualibet formam habet amplissima Aula: & in ambitu dispositi gradus, quibus pueri ceu sedilibus vtuntur. Dicit præterea, & *publicas Scholas* esse, quas aliter tamen non describit. Item, notabile: præmia fuisse etiam Poëtis. atque eos solere, certo anni tempore (quamdiu reges ex *Marinorum* familiâ imperarunt) in regiam venire, ibi carmen è loco eminentiore, præsente rege alijsque, vt in theatro recitare: & qui victor iudicatus esset, *equo insigni donari, item ancillâ fœminâ, centum aureis, & veste quâ rex indutus tum fuisset. Ceteris etiam omnibus, qui certassent, quinquaginta aureos adnumeratos.* Considerate, magnus ingeniorum honos & excitatio fuit: vbi in nostro æuo aut orbe reperienda? Quid etiam? ad Nouum orbem ibo? Sanè ibi barbaries: sed tamen apud Mexicanos lego, *Scholas in Templis fuisse; & ad eas, diuites præsertim nobilésque, filios suos missitare solitos ab anno ætatis quinto: vbi à præceptoribus suis docebantur, coërcebantur, neque egredi fas erat. Et ad vsum iuuentutis huius, terra & agri erant, è quibus fructus & annonam colligebant.*

Lupus Gomara.

CAP. VII.

Idem in Græciâ, Asiâ, Italiâ, & Romæ.

AD notiora, & propiora venio. Et de *Græciâ*, quis ambigit? aut quis nescit, acceptâ ab Orientalibus doctrinâ, non ibi solùm proseminasse, sed in Asiam, Italiam, Galliam, Hispaniam, Siciliam propagasse? Ita res est: & vbicumque Græcanicæ coloniæ, cœtus statim & exercitia doctrinæ. In ipsâ Græciæ *Bœotiâ*, vetustam Scholam

lam reperio *Mycaleſsi:* quam Thucydides fuiſſe oſtendit Peloponneſiaco bello. Narrat vrbem eam ex improuiſo à Thracibus captam, & inter clades præcipuam fuiſſe, quòd ἐπιπεσόντες διδασκαλείῳ παίδων (ὅπερ μέγιστον ἦν αὐτόθι, καὶ ἄρτι ἔτυχον οἱ παῖδες ἐσεληλυθότες): κατέκοψαν πάντας: *incidentes in ludum litterarium (qui* MAXIMVS *ibi erat, & pueri etiam paullò antè ingreſsi) omnes interfecerunt.* Sed hanc & alias vetuſtate, opinor, certè celebritate & gloriâ, *Athenæ* ſuperarunt. de quibus Iuſtinus: *Litteræ ac facundia, & hic ciuilis ordo diſciplinæ, velut* TEMPLVM *Athenas habent.* Adeoque ſuper reliquam Græciam fuerunt, vt Philo ſcitè ſcripſerit: Ὅπερ ἐν ὀφθαλμῷ κόρη, ἐν ψυχῇ λογισμὸς, τοῦτ᾽ ἐν Ἑλλάδι Ἀθῆναι: *Quod pupilla in oculo, in animâ mens ſiue ratio, hoc in Græciâ Athenæ.* Atque alius breuiter, Ἑλλάδος Ἑλλάδα, *Græciæ Græciam,* eas dixit. Hanc vltrà laudare aut deſcribere, ſit Soli lucem dare: fatum eius deplorandum eſt, quòd iamtum *Syneſÿ* tempore (ſub Arcadio & Honorio vixit) *nil niſi mellis ferè opifices illìc agerent*, bonâ omni arte in exſilium pulsâ. Nunc autem vicus eſt, & pauculæ etiam domus. Poſt Athenas, *Rhodus* in famâ & frequentiâ maximè fuit: & celebres in Aſiâ vrbes, *Epheſus, Tarſus, Mitylenæ*, & quas longum ſit numerare. In Italiam venio, atque ibi ſtatim *Thurÿ* occurrunt. quorum legiſlator magnus ille *Charondas*, inter alia ſciuit, τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἅπαντας μανθάνειν τὰ γράμματα: *Ciuium* OMNES *filios diſcere litteras.* Et quia videbat fore, vt pauperes inopiâ fortaſſe non poſſent; amplius ſtatuit, *vt è publico ciuitatis ærario honoraria præceptoribus ſolluerentur.* Digna lectu, quæ in laudem eius inſtituti Diodorus pruden-

Lib. VII.

Epi. CXXXVI.

Diod. lib. XII.

ter adiungit. Occurrit in eâdem Italiâ *Heraclea, Metapontus*, & *Croto*; vbi Pythagoras etiam ille (ait Liuius) *cœtus habuit iuuenum, æmulantium ſtudia doctrinæ*. Iam in Italiâ interiore *Faliſci* fuerunt, & nota eorum Schola perfidiâ magiſtri, & generoſo Camilli facto. Nec longè *Gabij*: quò, vt ad publicum ludum, ablegatos Romulum & Remum Dionyſius ac Plutarchus faciunt, ibique *inſtitutos Græcanicis litteris, item muſicâ, & tractatione armorum*. Quid *Tuſculi*? Liuius apertè, in Dictatoris Romani ingreſſu, *ludos litterarum ſtrepuiſſe diſcentium vocibus*. Sed ipſa iam *Roma* me vocat, illæ Athenæ, vt ſic dicam, noſtri Occidentis. Ea enim vrbs, poſtquam ipſa litteras accepit, ſtatim vnà cum imperio diffudit & ſparſit in has omnes terras. Accepit autem paullò poſt Punicum primum bellum; cùm *L. Liuius poëta docere fabulas Romæ cœpit*: & ſub idem tempus *ludum aperire, ac mercede Grammaticam docere Sp. Caruilius, qui libertus Sp. Caruilij erat, eius qui primus Romæ ab vxore diuertit*. Ita palàm Plutarchus in Romanis Quæſtiònibus, & Caruilij huius æuum (ex Agellio, Valerio, alijs) eſt quale iam dixi. Tamen Suetonius in hæc pugnare videtur: qui libello *De Grammaticis*, vbi in ætatem eorum inquirit, *Primus*, inquit, *quantum opinamur, Grammaticæ ſtudium in vrbem intulit Crates Mallotes, qui miſſus ad Senatum ab Attalo Rege, inter ſecundum ac tertium bellum Punicum, ſub ipſam Ennij mortem*. Pugnare, inquam: ſed *opinari ſe*, dicit, ſignificatque alios aliter tradidiſſe. Id quidem eius æuum *ſexaginta* ampliùs annis poſterius ſit: nec mihi perſuadeat Suetonius, cùm & *Næuius* fabulas diu antè dederit, & verſus ſcripſerit *Ennius*: & probabile,

Agellius lib. XVII. Noct. cap. vlt.

bile,cùm fructus iam essent, institutores, &, liceat, ita dicere, cultores fuisse. Minùs à priore sententiâ *Licinius Porcius* abit,cuius hi versus:

Punico bello secundo, Musa pemnato gradu,
Intulit se bellicosam in Romuli gentem, feram.

Significat celeri passu, & velut cursu, Musam & litteras tunc ingressas: & ita fuit. AVD. Quid ergo? non iamantè Romę ludos palàm Liuius agnoscit, vbi de Virginiâ? *Virgini*, inquit, *venienti in forum (ibi mamque in tabernis litterarum ludi erant) minister Decemuiri manum inijcit.* Lib. III.
Idem Dionysius: & suprà, loca à te laudata. LIPS. Ludi fuêre, sed litterarij, id est in quibus legere & scribere, nec vltrà, docebantur. Ij doctores, *Grammatistæ* Græcis dicuntur, nobis *Litteratores*: at *Grammatici* nomen honestius, & plura complectitur, & Poëtas atque Historicos illustrat & docet. Ij Latinè *Litterati* appellabantur. Qui statim sub bellum Punicum secundum Romæ sic increuerunt, vt *temporibus quibusdam* (verba Suetonij) *super viginti Grammaticorum celebres Scholæ fuisse in vrbe tradantur.* Addit, *ne clarissimos quidem viros abstinuisse, quò minùs & ipsi aliquid de eâ arte scriberent.* Neq; longè pòst *Rhetores* & *Philosophi* Romæ: denique omne genus doctrinæ, quod ingenuum hominem deceret. AVD. Iterùm de Rhetoribus ambigo. nam in Chronico Eusebiano disertè: *Primus Quinctilianus publicam Scholam Romæ, & salarium è fisco accepit*: idque in ęuo Domitiani. LIPS. Quid velit Eusebius, non planè scio. si de *publicâ Scholâ*, id est in quâ publicè doceretur; errat, & Suetonius reuincit, qui de *Epidio Rhetore*: *Ludum docendi aperuit, docuitq; inter ceteros M. Antonium, & Augustum.*

Idem in pluribus alijs certum verumque est, publicè docuisse: vel ipsum Suetonium in *claris Rhetoribus* vide. Sed hoc opinor Eusebiũ voluisse, quòd publicè data ei Schola fuerit, itemque salarium: at alij priuatim alibi ludum aperiebant, & mercedes à discipulis capiebant. Sanè *Vespasianus* (vt idem Suetonius de illo) *primus è fisco Latinis Græcisq; Rhetoribus annua* centena constituit*. Atque inter istos primos, potuit Quinctilianus esse. Honorem quidem *Iulius Cæsar* diu antè habuerat: sed honorem. atque is (iterùm Suetonius) *omnes medicinam Romæ professos, & liberalium artium doctores, ciuitate donauit*. Ciuitate, sed non stipendio: obseruate. Primus ergo Vespasianus, sed Rhetoribus: addidit *Philosophos* M. Antoninus Pius, & liberalitatẽ etiam per prouincias diffudit. *Rhetoribus & Philosophis*, ait Capitolinus, *per* OMNES PROVINCIAS, *& honores & salaria constituit*. Quæ salaria prouincialia (nam in vrbe Vespasiani statutum fortasse tenuit) fuisse *sexcentos Rom. aureos*, siue Latinè efferendo, * *sexagena sestertia*, obseruauit doctissimus Casaubonus è Tatiano. qui philosophos auaritię increpans, *tantum*, inquit, *à contemptu opum absunt*, ὥςε παρὰ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως ἐτησίους χρυσοῦς ἑξακοσίους λαμβάνειν τινάς: *vt à Romano Imperatore quidam illorum ad sexcentos annuos aureos accipiant*. Quidam, neque opinor omnes: & Luciani notabilis locus est, qui huc facit. In *Eunucho*, vbi Philosophos solens sugillat, ait obijsse diem aliquẽ ex Peripateticis doctoribus, in cuius locum alij (inter eos eunuchus quidam) subrogari contendebant. Nec immeritò, inquit. *nam stipendium grande ab Imperatore constitutum erat singulis Philosophorum generibus*: & quod illud? *decem millia drachmarum*

Cap. XVIII

* *Bis mille & quingentos Philipp.*

Iul. cap. XLII.

* Nobis *mille quingenti Philippici.*

rum in singulos annos. Ecce, minus illo quod è Tatiano dictum est: & sunt hæc saltem Romano sermone, * *quadragena sestertia*. Variasse igitur videntur, & certum est: siue ab ingenio Principum, siue à meritis doctorum. Inter quos siquis excellens, longè amplius sanè, sed extra ordinem, capiebat. Tale de Eumenio, qui vel * *sexcenta* videtur tulisse. Ipse in *Oratione pro Scholis* profitetur, *salarium se accipere à liberalissimis* * *Principibus, in sexcenis millibus nummûm*. Et ea dictio ac scriptio ter iteratur, in vetustis etiam libris. Cur diffidimus, aut rescribimus? Laudat *liberalitatem* Principum: & ipse antè in dignitate Palatinâ, & *Magister memoriæ* fuerat; atque extra ordinem electus Scholæ huic instaurandæ, cur non plus aliquid, imò largiter, acceperit? Alij tamen *sexagena* hîc rescribunt (quem dixi, Casaubonus:) alij ad vnam donationem referunt, Eumenio ipso (qui *Salarium* appellat) abnuente. Vtcumque hoc habuit, olim ijs honores & præmia: atq; illud ab *Hadriano* benignissimè, quòd *Doctores, qui professioni suæ inhabiles videbãtur* (æuo, aut morbo) *ditatos honoratosq; à professione dimisit*. O bonum factum! & cur non, vt militibus, emerita sua ijs essent? Manserunt stipendia ista ad Symmachi æuum (*Valentiniani, Theodosij, Arcadij* Principum:) cùm rebus labentibus, artiúmque etiam contemptu, *Romanæ iuuentutis magistris*, inquit, *detracta sunt subsidia sollennis alimoniæ*. Quę tamen posteà restituta dicas: certè sub *Athalarico* Gothorum rege habuerunt, cuius pulcherrima & digna legi epistola est apud Cassiodorũ, iubentis *sine deductione ea solui, & semestribus etiam singulis*. O Gothos iam nõ barbaros! & alia multa laudabilia eorũ tunc legas.

* *Mille Philippici.*

* *Quindecim millia Philipp.*

* *Diocletiano & Maximiano.*

Sym. lib. v. epist. xxxiii.

Lib. ix. Epist. xxi.

CAP.

CAP. VIII.

Idem in Prouincijs, & Galliâ nostrâ: nec tamen eadem planè cum hodiernis Scholis facies.

ROMÆ igitur ista: sed statim à capite in reliqua imperij membra hæc cura & amor diffusa. Ecce in Hispaniâ, quæ inter primas Prouinciarum adita & intrata Romanis, probabile *Emporijs, Rhodæ, & Sagunti* fortasse fuisse: quæ opida Græcanicæ originis, cur non instituta & artes habuerint Græcorum? Et vt non ibi, certè *Oscæ* (quæ duplex fuit, in Tarraconensi & Bæticâ: sed hanc ego Bæticæ accipiam) *Oscæ*, inquam, *ludum publicum Græcis Latinisq́; litteris Sertorius*, animosus ille exsul, *aperuit, & Hispanorum eò nobilissimos liberos conduxit, instituit, stipendijs è publico datis.* Disertè hoc factum eius Plutarchus prodit, & laudat: & quid facturum talem in pace autumemus, qui ista in bello; quid Principem aut potentem, qui exsul concepit? At Suetonius etiam hanc diffusionem indicat, & ad Galliam nostram mox deriuat. *Tradunt*, inquit, *L. Apuleium* (Grammaticũ) *ab Esicio Caluino Equite R. prædiuite quadringenis annuis conductum ad docendum. Nam in prouincias quoque Grammatica penetrauerat, ac nonnulli de notissimis doctoribus peregrè docuerunt, maximè in Galliâ Togatâ.* Apuleius ille inter primos Grammaticos fuit: & extra Romam alibi docuit, tali illâ mercede annuâ, quam corruptè legi tamen mihi est certum. Nam scribendum, *quadragenis:* qui sunt ipsi *mille Philippéi* nostri. Alia summa exorbitat, & est equestris census. Addit Suetonius in *Gal-*

liâ Togatâ increbuisse: & verum est, ac pulcherrima ibi ingenia, *Catullus, Liuius, Plinij, Tacitus* noster: sed & *Mediolanum* scholam statim aperuit, quæ grandis pro vrbe fuit. ad quam & *Diuus Augustinus* docendi caussâ euocatum se scribit, *impertitâ etiam publicâ euectione:* id est, cursu publico, & eius gratuitâ exhibitione. Iam in eâdem Galliâ, quis nescit *Maßiliam* fuisse, illam, vt Tacitus dixit, *studiorum magistram*? Quis *Augustodunum, Burdigalam, Tolosam?* & locis pluribus *viguêre studia*, ait Ammianus, *laudabilium doctrinarum, incohata per Bardos, & Eubages, & Druidas*. Ad quos vltimos, ait Cęsar, *magnus adolescentium numerus concurrebat, disciplinæ caussâ*. En, vestigia vbique Academiarum, & ab antiquo: sed sæuitiâ temporum deinde, & barbarie inuadente, oppressa. adeò, vt laus hæc *Carolo Magno* ab Annalium scriptoribus iure tribuatur, vindicasse doctrinam, & litteras in Galliam postliminio reduxisse. Ille enim *iterùm à Româ artis Grammaticæ, & Computatoriæ, magistros secum adduxit in Franciam, & vbique studium litterarum expandere iussit. Ante ipsum enim Dominum regem Carolum, in Galliâ nullum studium fuerat liberalium artium*. Ab illo auctore Parisiensis Schola, mater pænè dicam ceterarum: et si *Bononia* antiquior esse iactat, & à *Theodosio* Imp. sed documentis parùm certis. Et loquor iam de Scholis, in hunc ferè nostrum morem dispositis & ordinatis. Quæ, incredibile est, quàm in Germaniâ pullulauerint: & illa regio, in quâ, Taciti etiam ætate, *litterarum secreta viri pariter ac fœminæ ignorabant*, pænè plures nunc Academias habet, quàm reliqua Europa vniuersa. Sed satis sit huius excursus: & de hodiernis Acade-

Lib. v. Confess. cap. XIII.

Annales à Pythæo editi.

mijs seorsim etiam libri exstant: eos videte. AVD. Exstant: sed in formâ & ordine an veteres illæ cum nostris conuenerint, nondum à te dictum. LIPS. Scilicet non conuenisse. Illæ Eloquentiam & Philosophiam, duo præcipua studia habebant: nostræ Theologiam, Iurisprudentiam, Medicinam. Illę doctores nullos, nisi à re & merito, sciebant: nostræ titulos & honores suos habent, ac donant. In discipulis etiam, Collegia aut alimenta non video: nisi quòd obiter in *Alexandri Seueri* vitâ apud Lampridium, *Doctoribus auditoria & salaria decreuisse, & discipulos cum annonis, pauperum filios, modò ingenuos, dari iussit.* Sanè ibi annonæ & alimenta pauperum sunt, sed nescio an post ipsum (imò non puto) diuturna. Fuit & Alexandriæ *Muséum*, sed viris doctis institutum: pulcherrimo inuento, & quod dilaudaui ac proposui in libello *De Bibliothecis.* At cui bono? pauci legunt, pauciores attendunt: & mihi credite, pigere incipit salutarium monitorum, quæ suggerimus, quo, nisi conscientiæ, fructu? Neglectus optimarum rerum est, imò contemptus: & breui de bonis honestisque licebit dicere, *Vixerunt.*

CAP. IX.

Loca suburbana percursa, & descripta, id est tria Cœnobia.

SED finem denique sermoni nostro imponamus: neç vos vltrà abducite, rogo quæsoque. Nam ad plenam vrbis descriptionem suburbana dumtaxat ista loca pertinent, quæ breuiter perstringam. Est *Bancum* illud, quod videtis ad læuam, ipsâ viâ Bruxellensi, teli iactu à

portâ.

portâ. Cœnobium Virginum eſt, Ordinis *D. Auguſtini:* & auctorem habet *Henricum Primum* Ducem, cuius Diploma aſſeruant, datum anno ∞. C. XCVII. Inter alia, peculiari inſtituto, obligantur iudicare de Leproſis: & iudicatos recipere atque alere, qui ſunt quidem Louanienſes aut Heuerleenſes. Numerum nouenarium non excedunt, & promiſit Dux *Ioannes* non vltrà ſe nominaturum, anno ∞. CCCC. XXII. Princeps nouus, priuſquam Louanium intret, illîc quoque iuramentum ad altare *S. Georgij* ſolet edere, & precibus nuncupatis, dono aliquo honeſtare. Vlteriùs *Fliederbeka* eſt, cui vicini iam fuimus, Ordinis *D. Benedicti* cœnobium, quod auctorem præfert *Godefridum Primum* Ducem anno ∞. C. XXV. Filia &, vt ſic dicam, tradux eſt Cœnobij *Affliginienſis*, quod è ſuis quoſdam miſit, formandæ diſciplinæ. Extremis his temporibus Oeconomiæ laude non floruit: acceſſit & à bellis calamitas, & denique (ruinas vidiſtis) pulcherrima ædificia pleraque & templum ipſum ignis abſumpſit. Nunc in vrbe agunt, & præeſt *Abbatis* titulo *Liebertus Chalonius*, vir genere nobili, idemque cum probitate & modeſtiâ induſtrius: & conatur attollere, Deus vires & ſucceſſum donet. Iam è regione hîc noſtri *Parcum* videtis, item cœnobium, ſed Ordinis Præmonſtratenſis. Nomen habet ab ipsâ re & vſu, quem antè prębuit. fuit enim *Viuarium*, ſiue locus clauſus, alendis feris ad delectationẽ Principum, quod genus *Parcos* noſtri & finitimi dicunt. *Godefridus* ille idem, quem dixi, paullò poſt *Fliederbekam* inſtituit, & locum hunc ad meliores vſus, vt ipſe in Diplomate fatetur, vertit. Vocauit eò ab vrbe Lauduno Galliæ *Præmonſtratenſes*, quorũ celebris

tunc pietas & eruditio: & operam egregiam Antuerpiæ, atque alibi, nauauerant contra *Tancelinum* hęreticū, qui venena opinionum variè in Belgicâ ſpargebat. Factum anno ∞.C. XXIX. quinque circiter annis ante mortem ipſius *Norberti, Magdaburgenſis Archiepiſcopi*, qui Ordinem hunc Præmonſtratenſem inſtituit, condiditque. Abbas primus fuit *Simon* quidam: & ab eo *viginti tres* alij, vſque ad *Theodericum Tuldelium*, qui mitræ geſtandæ ius à Pontifice impetrauit. Vir hic non pius ſolùm, ſed prudens fuiſſe legitur, multa in amplificationem loci feciſſe: atque idem carus *Carolo Audaci*, & mox *Maximiliano Auſtrio*, Principibus noſtris, & conſilijs eorum mixtus. Succeſsêre alij ad hoc æui circiter triginta: & plerique omnes, diuino quodam beneficio, laudabiles, legum & diſciplinæ tenaces, in œconomiâ etiam boni. Præëſt nunc *Ioannes Drutius*, ab ijſdem alijsque laudibus æſtimandus. Amœnus hic locus eſt, ſiluâ, piſcinis, riuo, pratis delectabilis: & ſtudioſos ſæpè ad ſe trahit.

CAP. X.

Heuerléa breuiter laudata, & luſtrata.

SED quàm magis *Heuerléa* iſta, quæ nunc ſe aperit, & pergentibus pulchrâ facie occurrit? O videam, & fruar te, noſtræ deliciæ! ô inſiſtamus, & fixo pede atque oculo, pænè dicam oſculo, libemus! Hæc eſt *Heuerléa* olim dicta, *Heuriam* nunc compendio vel mutilatione appellant: & *Dominium* ſiue Toparchia, non *Baronatus*, vt nunc titulus eſt, fuit. Sed potens ſatis Dominium, & *Berthemium, Eegenhouiam, Siluam-Merdaliam, Altam-*

tum-Heuerléam, aliaque finitima, ad ipſas vrbis portas habuit ſubiecta. Domini ſe inſcribebant, *Cubicularios Ducis Brabantiæ:* habuitque veteri ſtemmate & propagine proprios ſuos, vſque ad *Ranzonem Grauium, Henrici* generum; quo defuncto, emit *Antonius Croyus*, inter prudentes & opulentos Principes cenſendus, & qui magnâ apud *Philippum Burgundum* gratiâ, valdè familiæ ſuæ decus ſtabiliuit vel auxit. Ille enim & *Comitatum Bellimontanum*, cum opido; item *Ceruiam*, egregia ſanè membra, adiunxit. Obijt ipſe anno ∞. CCCC. LXXVII. At in *Baronatum* Heuerléa poſteà tranſijt, cùm *Philippus Croyus* primus *Dux Areſcotanus* eſt inſtitutus. Sed prima igitur emptio ab *Antonio*; ornatus & cultus deinde, à *Guilielmo Croyo:* quod clarum apud nos nomen eſſe ſcitis, & meritis ſuis illuſtre. Ille eſt, qui pro *Carolo Quinto*, poſteà Auguſto, in ſacro fonte ſpopondit; ille, qui eiuſdem iuuentę rector & moderator datus; ille, qui Hiſpanijs prędfuit; ille, qui pace & bello omnia apud magnum hunc Cæſarem fuit. Prudentiâ & virtute inſignis, ſed & felicitate notabilis, quòd ad extremum vitæ æquabili gratiâ vel auctoritate viguit: neque vel alienus liuor, aut Principis frigus, minuit vel detraxit. Itaque magnas opes vel relictas à maioribus, vel partas à ſe habuit: ſed neque ijs, neque potentiâ, niſi in publicum bonum vel ornatum vſus, hîc atque alibi egregia monumenta reliquit, alter *M. Agrippa*, vt cum adſimili viro componam. Cùm enim liberos non haberet, etſi in iuuenili & nobili cõiugio *Mariæ Magdalenæ Hamaliæ*; multa ſibi ſuiſque ſtruxit, plura Deo, & in vſum religionis aut ſacrorum. Alia nunc omitto, ſed ab eo ecce pulcherrima hæc Arx, etſi opere

(mors enim interuênit) imperfecto: ab eo templum & cœnobium hoc amplum Cęlestinorum, quod vxor perfecit. Nam obijt, dum curis publicis intendit, in Germaniæ *VVormatiâ*, mense Maio, anno ∞. IↃ. XXI. cuius defuncti corpus relatum, * *Arescoti* primò sepultum est, mox in hoc templo, chori medio, vbi & monumentum superbum & titulos est videre. In latere etiam ad parietem, veram eius in tabellâ effigiem. Neque defuncto amorem & honorem *Carolus* noster non exhibuit: imò ipse exsequijs interfuit, & raro in Cæsaribus exemplo, funus deduxit & honestauit. Ille igitur auctor præcipuorum operum: sed ecce Ill^mus & Excell^mus qui nunc præest, *Carolus* primus *Dux Croyus*, & quartus *Areschotanus*, immane quantum auxit & ornauit. Deus bone, quot ille opera struxit, quæ apparent, & non apparent? multa enim terrâ conduntur: & valles sustulit, & montes deduxit; & quidquid hîc viarum, arborum, sepium, fontium, viridariorum, hortorum est, illi auctori inscribendum. Omitto ædificia quę fecit, cœpit, aut concepit: quibus perfectis, credite, non erit in Europâ prætorium quod iure se anteponat. Quò maximè facit facies ipsa loci, à Deo & naturâ sic amœna. Ecce inter modicè decliues colles Arx iacet; flumen Dilia prætercurrit à fronte; à tergo *Fura* riuus; tum prata, agri, siluæ, pulcherrimo adspectu recreant animum & diffundunt. Quid fontes, vias, & manu facta, aut facienda dicam? Quin videte in hac Tabulâ & discite: quam ipse ille Princeps delineari iussit; & est expressa tota *Heuerléa*, qualis est, aut qualem mente deformauit. Videte.

* Quem locum in *Marchionatum* attolli curauerat.

Inserenda hîc Tabula HEVERLEÆ.

Satis

1. Porta opidi, quæ Heuerleënsis dicitur, quia huc ducit.

2. Porta noua, quę Baronatum Heuerléæ à ditione Louaniensi separat.

3. Pulcherrima Via, quæ ab ipso opido, recto limite, adusque siluulam & fontium receptacula, siue castellum aquarum, ducit. Longa est paullò minùs mille passus, lata pedes XL: ad libellam æquabilis, & inter montes aut colles, altos alibi ad viginti pedes, depressa & complanata. Margines sepibus viuis clauduntur, in parte muris: tilijs arboribus adsitis vtrimque obumbratur. Egregium, & regium opus, vt verbo dicamus.

4. Parcum siue Viuarium, quod feris est destinatum.

5. Via, Wauriam municipium versus.

6. Riuus, qui à Parcensi Cœnobio in Diliam manat.

7. Piscinæ, numero septem, suaui aspectu & opportuno situ, inter decliues agros, & vestitos arboretis colles.

8. Silua Heuerleënsis, magna, venatibus apta.

9. Domus & receptaculum venatorum.

10. Area subiecta, itemque riuus & piscinæ.

11. Silua Merdaliensis, lata, diffusa.

12. Dilia flumen.

13. Prata adsita.

14. Fura riuus, cuius cursum in præcipuâ parte opus & manus direxit: eumdem per prata deriuauit, piscibus aut pisciculis receptaculum & custodiam.

15. Agri arui, & prata.

16. Hortus pomorum.

17. Limes ad flumen, nucetis alibi consitus.

18. Templum Parochiale Heuerleæ, antiquum.

19. Agri arui.

20. Viuarium cuniculis aut lepusculis, itemq; Columbarium

21. Domus in vsum nobilium domesticorum, itemque aduentorum.

22. Via, quæ ad Siluam Heuerleënsem tendit.

23. Area ante Equile.

24. Ipsum Equile, & area interior.

25. Area ante Arcem, lata & pulcherrima, vtrimque arboribus, ambulacris & xystis clausa.

26. Tiliæ arbores dispositæ.

27. Hortus prunorum, persicorum, & id genus.

28. Hortus florum, cum suis flexibus & Labyrinthis.

29. Fons, qui altè subsiliēs marmoreo labro duplici excipitur

30. Pergulæ, topiario opere, grandes: occultæ aquæ aut siphones in ijs, qui ingredientes fallunt & inundant: monticul item siue rupes è topho, silice, testis conchisque marinis, miran

dâ arte. Vertebrâ motâ, molæ molunt, auiculæ cantant, aqua adſtantes ſpargit: alia, cum oblectatione miranda.

31. Fons publici vſus.

32. Hortus ceraſorum, varij generis.

33. Via arboribus limitata, ad Cœnobium.

34. Hortus holerum, & herbarum edulium.

35. Fons in eo item è marmore, & tali vaſto labro.

36. Pergulæ, Labyrinthus, & fons.

37. Via & arbores adſitæ, iuxta flumen.

38. Idem ante Cœnobium.

39. Templum, & cœnobij multiplex ædificium: in quo viginti quattuor religioſos eſſe oporteat, ex lege & ſcito teſtatoris: ſed iniuria temporum, itemque hominum incuria, diminuerunt.

40. Hortus religioſorum.

41. Area Cœnobij.

42. Collegium, quod deſtinatum, vt parua Academia, Lectionibus aut diſſertationibus, in gratiam Principis & aduentorum.

43. Hortus Cœnobij.

44. Aula inferior Cœnobij, & piſcinæ.

45. Hortus pirorum Cœnobij.

46 Agri arui.

47. Prata.

48. Agri arui.

49. Parcum, ſiue locus clauſus in ſiluâ, ad feras.

50. Arboreta, fons primarius & ſcaturigo, item piſcinæ.

51. Arx ipſa, domicilium Principis: ſuperbum opus, ſi perfectum.

52. Fons in eâ pulcherrimus, altè ſaliens, & labris marmoreis exceptus; ſtatuis ornatus.

53. Foſſæ circum arcem, latæ, profundæ, nitidâ aquâ plenæ.

54. Hortus voluptatis.

55. Molendinum duplex: frumentis frangendis, & ſecandis lignis.

56. Venatorum domus, & Falconariorum.

57. Area ponè Arcem.

58. Prata.

59. Foſſæ minores, vel Elices è riuo Furâ.

60. Viæ & adſitæ arbores, itemque ſepes.

61. Agri arui.

62. Communes agri.

63. Via, quæ Bancum cœnobium ducit.

64. Ipſum Bancum.

65. Via regia, quâ Bruxellam itur veniturque.

66. Porta Bruxellenſis.

Satis vidiſtis, imò non ſatis (quis enim faſtidiat?) locum amœnitati & Muſis factum. Has addo, quia ipſe Ill^mus Princeps impendia ſua & curas eò confert. Deus donet perficere, donet ipſum & ex eo poſteros frui. En & Epigrammatium quod olim luſi

IN HEVERLEAM.

MÆSTA ô *Belgica noſtra, tolle vultus,*
Tolle, & lumine lætiore luſtra
Magni PRINCIPIS *hoc opus, ſacratum*
MVSIS ET VENERI, *& venuſtiorum*
Quidquid eſt hominum. ſuperba gaude
His adaucta Palatijs & Hortis,
Hiſce Fontibus, hiſce & Arboretis,
Xyſtis, Limitibúſque, & Ambulacris.
O diſpar facies vetuſtiori!
Antè ſcabra loca hæc, & abſque cultu
Horrida, ardua, iniqua, ſabuloſa:
Nunc quàm ſplendida, quàm polita rident?
Ades GRÆCIA *tu vetus, vetúſque*
Ades ROMA: *mea, ecce,* BELGICA *audet*
Se conferre, an & auſit anteferre?

Sed iam pedem in portam ponimus: benè eſt, venite rectà ad ædes meas, prandebimus vnà, & miſcebimus alios ſermones. Quid ſubducitis? tu, inquam, *Rubeni*, tu *Santene*, tu *Vvvene*, tu *Del-Plani*.

Lubet

Lubet ſubtexere hunc SCAZONTEM, quem ſuper inclinatione Vrbis ſcripſi.

LOVANIVM loquitur.

VRBS urbium fuiſſe glorior quondam,
Lumen decusq́ Belgicæ, & caput regni
Quod à Lothario inclytum trahit nomen.
Quàm lata muris, & frequens fui tectis?
Quàm denſa ciue? ſicut æther hic ſtellis.
Nam multi honeſti & nobiles ſuam ſedem
Iſtîc habere, multa plebs ſuam ſedem.
Vulgus Mineruæ ſacrum & æmulum, lanam
Tractabat & texebat, exteris mercem.
Quid nobiles? ferocis iį magis Martis
Pulli audiebant, bella & arma poſcebant.
Meus ille ciuis (credet hoc ſequens æuum?)
Domi forisq́ claritudinem & nomen
A Marte peperit: ille adoreas crebras
Eques pedesq́ patriæ tulit terræ.
Germanus hunc miratus, acer & Gallus,
Pugnax ſimul Britannus. & quid hæc iacto?
Hunc Aſia vidit terra, vidit Aegyptus,
Et axe vidit altero ferox Liuo,
Itemq́ Lithuanus, & Scytha, & Moſcus.
Sunt vera, & hæc fuiſſe glorior quondam;
Sed heu, fuiſſe: iam quid eſſe me dicam?
Ludibrium ſtatus prioris & fati,

Vmbram-

Vmbramq́ somniumq́ floris antiqui.
Huc me redegit contumacia, & fœda
Seditio, ab impotente plebe concita
Semel iterumq́. quod luit quidem magno
Suo ipsa damno, pulsa, cæsa, & afflicta:
Sed & ego sensi. solitudo nam vasta
Mox insecuta: quam fugare dum Princeps
Parat Ioannes, *nobile hîc Athenæum*
Instituit: & res hæc habere successum
Iam cœperat, iam cœperamq́ florere,
Cùm ciuica, ecce, bella, tristia heu bella,
Iterùm dederunt infrequentiam priscam.
Heu fata rerum! abite, & alta spirate:
En illa cecidi ego alta, nec caput tollo
Lumen decusq́ Belgicæ, & caput quondam.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

APPROBATIO.

Hoc Iusti Lipsij Historiographi ac Professoris Regij de Louanio scriptum si emittatur in lucem, posterioris æui historijs multam adferet lucem. Datum Louanij, 28. Septemb. 1605.

Guilielmus Fabricius Nouiomagus, Apostolicus & Archiducalis librorum Censor.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare, ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudē, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hereditariorum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve heredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, cum non solùm eiusmodi libris, tibi, heredibúsve tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi heredibúsve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscumque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^tis in cerâ rubrâ.

Svmma Privilegii Regis Catholici.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis,* IVSTI LIPSI *Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ,* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

Svmma Privilegii Regis Christianissimi.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines,* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Parisiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

Signat.

Perrochel.

TIbi IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos meos de OPIDO ET ACADEMIA LOVANIENSI Libros tres typis tuis excudas ac diuulges. Ne quis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

LABORE ET CONSTANTIA

JUSTI LIPSII
OPERA

TOM.
II.